

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

**Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας
Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Στάσεις και Αντιλήψεις των Κατοίκων της Αγ. Βαρβάρας Απέναντι Στην Τσιγγάνικη Κοινότητα»

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ
ΚΑΛΛΙΝΤΕΡΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΣΑΡΑΚΑΠΠΙΝΑ ΕΛΕΝΗ
ΧΟΥΡΣΟΥΖΙΔΟΥ ΙΩΑΝΝΑ

ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΛΟΥΚΑΚΗ ΜΑΡΙΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2010

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
Α ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ	4
1.1 Ορισμός της διαφορετικότητας	4
1.2 Ορισμός της στάσης και της αντίληψης.....	6
1.2.1 Η νοοτροπία των κοινωνικών ομάδων	8
1.3 Η έννοια του ρατσισμού	9
1.4 Στερεότυπα- προκαταλήψεις.....	11
1.4.1 Η στερεοτυπική σκέψη και το αξιολογικό της περιεχόμενο	14
1.4.2 Η αποδοχή της διαφορετικότητας μέσω της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης.....	15
1.5 Η στάση της κυρίαρχης ομάδας	18
1.5.1 Εξουσιαστικές Σχέσεις και Συνεργατικές σχέσεις.....	20
1.6 Ορισμός κοινότητας.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ	24
2.1 Παράθεση ιστορικών στοιχείων για την προέλευση της κοινότητα των τσιγγάνων.....	24
2.2 Ιστορική αναδρομή της καταγωγής των τσιγγάνων.....	25
2.3 Οι Διωγμοί των τσιγγάνων	28
2.4 Η Οικογένεια και η κοινωνική ταυτότητα των Τσιγγάνων: Η περίπτωση των Ελλήνων Τσιγγάνων	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ	36
3.1 Ιστορική Αναδρομή του Δήμου Αγίας Βαρβάρας	36
3.2 Παρουσίαση της κοινότητας των τσιγγάνων της Αγίας Βαρβάρας.....	37
3.3 Αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού των τσιγγάνων.....	46
Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	52
4.1 Σκοπός της έρευνας.....	52
4.2 Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων.....	52
4.3 Δειγματοληψία.....	52
4.4 Μεθοδολογία-έρευνας.....	53
4.5 Δυσκολίες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	55
5.1 Αποτελέσματα έρευνας	55
5.2 Επαγωγική Ανάλυση.....	85
5.3 Συζήτηση συσχετίσεων.....	95
5.4 Συμπεράσματα	99
5.5 Προτάσεις.....	101
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	105
Α. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.....	105
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι τσιγγάνοι ως γνωστόν είναι μια κοινωνικο-πολιτισμική ομάδα, τα πολιτισμικά και κοινωνικά στοιχεία της οποίας διαφέρουν από αυτά που η ελληνική κοινωνία στο σύνολο της έχει υιοθετήσει. Βιβλιογραφικά υπάρχουν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις.

Η πρώτη αντιλαμβάνεται τους τσιγγάνους ως φυλετική ομάδα, δηλαδή μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι «αναπαράγοντα» βιολογικά επειδή είναι απόγονοι των τσιγγάνων. Οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης θεωρούν τους τσιγγάνους ομάδα με ιδιαίτερα φυλετικά χαρακτηριστικά, τα οποία μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και αντιστέκονται σε οποιαδήποτε επίδραση του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν. Η δεύτερη προσέγγιση αντιλαμβάνεται τους τσιγγάνους ως εθνοτική ομάδα, όπου όλοι έχουν την ίδια καταγωγή, αποτελούν έναν λαό και έχουν διασκορπιστεί σε ολόκληρο τον κόσμο. Τέλος υπάρχει και η αντίληψη που θεωρεί τους τσιγγάνους ως καταληπτικές κοινωνίες. Ο νομαδισμός των τσιγγάνων αποτελεί τον κεντρικό παράγοντα σε αυτού του είδους την προσέγγιση (Cook, 2003:208-212).

Το αρχικό μας ερέθισμα για τη μελέτη των τσιγγάνων προήλθε έπειτα από την παρακολούθηση μαθημάτων του τμήματος μας, όπως "Κοινωνική Πολιτική για Ευάλωτες ομάδες", "Εκτίμηση αναγκών και κοινωνικός αποκλεισμός", "Διαπολιτισμική κοινωνική εργασία". Μέσα από τη συμμετοχή μας στην εκπαιδευτική διαδικασία, μας δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσουμε ελάχιστα από τα πολιτισμικά στοιχεία της προαναφερόμενης ομάδας, αλλά κυρίως να ευαισθητοποιηθούμε σχετικά με το γεγονός ότι τα κοινωνικά ζητήματα που αφορούν τους Τσιγγάνους του ελλαδικού χώρου, παραμένουν στην πλειοψηφία τους αναντιμετώπιστα από το ελληνικό κράτος, το οποίο φαίνεται να προσπαθεί να αντιμετωπίσει κάποια περιστασιακά, αλλά χωρίς να δίνονται ουσιαστικές λύσεις. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι Τσιγγάνοι στη χώρα μας να βιώνουν σε μεγάλο βαθμό τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στην προκειμένη περίπτωση μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε τις στάσεις και τις αντιλήψεις των κατοίκων της Αγ. Βαρβάρας απέναντι στην Τσιγγάνικη κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα επιλέξαμε να μελετήσουμε τις στάσεις και τις αντιλήψεις της συγκεκριμένης περιοχής λόγω της μακροχρόνιας συνύπαρξης στην περιοχή αυτή των δύο ομάδων και επίσης λόγω του μεγάλου αριθμού πληθυσμού της τσιγγάνικης ομάδας στην περιοχή αυτή.

Τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης θα είναι δυνατόν να γίνουν αντικείμενο συζήτησης με στόχο τον προβληματισμό και την ευαισθητοποίηση των άμεσα ενδιαφερομένων (κατοίκων και φορέων) της συγκεκριμένης περιοχής. Παράλληλα, η μελέτη μας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν υλικό ενημέρωσης και προβληματισμού των φοιτητών Κοινωνικής Εργασίας και ιδιαίτερα στα πλαίσια του μαθήματος «Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία.»

A ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

.1 Κεφάλαιο 1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ

1.1 Ορισμός της διαφορετικότητας

Η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση δημιουργήθηκε με στόχο να προαγάγει την αυτονομία και την ατομική ελευθερία, ξέχωρα από τις πεποιθήσεις του ανήκειν και της συλλογικότητας. Από την άλλη μεριά, αν και η προοπτική της παγκοσμιοποίησης περικλείει το ρίσκο της ομοιογενοποίησης των διαφορετικοτήτων και της ισοπέδωσης των ατομικότητων, η αναγνώριση ισότιμης υπηκοότητας θα έπρεπε να απαιτεί δύο μορφές σεβασμού: το σεβασμό της μοναδικότητας κάθε ατόμου και το σεβασμό του ιδιαίτερου τρόπου ζωής του «προστατεύοντας την ακεραιότητα των μορφών ζωής και των πολιτιστικών και κοινωνικών παραδόσεων, όπου τα μέλη των ξεχωριστών ομάδων μπορούν να αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους» (Cook, 2003:208-212).

Αντίθετα, με την έννοια του δυτικού μοντέλου παγκοσμιοποίησης, το οποίο δεν αναγνωρίζει τις «άλλες» κουλτούρες, το πρόβλημα των «άλλων» πολιτισμών γίνεται μέρος της ίδιας της δυτικής κοινωνίας και της προσπάθειας για παγκοσμιοποίηση. Η διαδικασία του καπιταλιστικού νεοτερισμού προκαλεί ένα μοναδικό γεγονός στο συναγωνισμό των ανθρώπινων κοινωνιών, επειδή πραγματοποιείται μέσω μιας επανάστασης αξιών και ενός ριζικού σπασίματος των δεσμών της κοινότητας που σχηματοποιούν το μικρόκοσμο της παραδοσιακής ζωής. Επομένως, η επιβεβαίωση της παγκοσμιοποίησης έρχεται μαζί με την εμπειρία ενός καθολικού ξεριζωμού. Και αυτός ο ξεριζωμός εμφανίζεται ως η προϋπόθεση της παγκοσμιοποίησης και του ατομικιστικού της μοντέλου. Μια τέτοια μεταμόρφωση του μοντέλου των αξιών και η βαθιά αποδυνάμωση των δεσμών της κοινότητας αναπόφευκτα εγείρουν μια απαίτηση από εκείνες τις ομάδες που αισθάνονται ότι ούτε αντιπροσωπεύονται ούτε λαμβάνονται υπόψη. Από την άλλη μεριά, η άρχουσα κουλτούρα συχνά επιβάλλει στις μειονότητες μια εικόνα κατωτερότητας, ανεπάρκειας και, διόλου απίθανο, μιας λανθασμένης διαφορετικότητας. Ότι διαφέρει από τα μοντέλα και τις προϋπάρχουσες αξίες είναι δυσάρεστο και ενοχλεί την άρχουσα κουλτούρα. Η έννοια της διαφοράς γίνεται ασαφής από τη στιγμή που χρησιμοποιείται με την αρνητική της εκδοχή. Έτσι η έννοια της διαφορετικότητας παίζει ένα θεμελιώδη ρόλο στους μηχανισμούς αναγνώρισης και στη διαδικασία διάκρισης και αποκλεισμού τους ενός και του άλλου. Από μια ευρύτερη και πιο ελαστική άποψη, οι δυτικές κοινωνίες θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν αυτό που τα διαφορετικά άτομα και οι διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες αξιώνουν: την αναγνώριση των

ίδιων των δικαιωμάτων τους. Στην πραγματικότητα η διαφορά θα μπορούσε να θεωρηθεί μια συνενωτική έννοια αντί μια συλλογή σταθερών χαρακτηριστικών προερχόμενων από ένα προκαθορισμένο πρότυπο: αντί ενός μοναδικού μοντέλου αναφοράς, θα μπορούσε να προταθεί και να αφομοιωθεί μια πολλαπλή διάσταση, με σκοπό την κινητοποίηση και τη σχέση με τον Άλλον. Αυτή η αναγκαιότητα προβάλλει πιο επιτακτική σήμερα, όπου οι δυτικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται περισσότερο από την παρουσία ανθρώπων ή ομάδων που έρχονται από γεωγραφικά και πολιτιστικά μακρινές τοποθεσίες και από την έγερση συγκρούσεων που προκαλούνται από τη συνάντηση ιδεολογικά και συμβολικά διαφορετικών κόσμων. Όχι μόνο είναι εμφανής, αλλά μαζί με την παγκοσμιοποίηση της αγοράς, την αύξηση της εισροής πληροφοριών και τον πολλαπλασιασμό των υπαρχόντων γίνεται περισσότερο εμφανής, ακόμα και σε διαφορετικά πλαίσια, η δυνατή τάση για διεκδίκηση της διαφορετικότητας και της εθνικής καταγωγής, καθορίζοντας για την κοινή γνώμη μια μείξη στερεοτύπων και συγκεκριμένης διαφορετικότητας, προκαταλήψεων και υποστήριξης των ριζών του καθενός (Andrews & Boyle, 1999:10-35).

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί για την πολιτισμική ποικιλομορφία, οι περισσότεροι ωστόσο περιλαμβάνουν σαν κύριο χαρακτηριστικό της, τις διαφορές μεταξύ ατόμων ή μεταξύ ομάδων. Στις διαφορές αυτές περιλαμβάνονται, διαφορές στο φύλο, την πνευματικότητα, τις βιολογικές / γενετικές καταβολές, την οικονομική κατάσταση και την ηθική, πολιτισμική και εθνική ταυτότητα. Σε πολλούς ορισμούς δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διευκρίνηση ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και ότι η αναγνώριση της ύπαρξής τους είναι επιτακτική ανάγκη ώστε να καταστεί εφικτό να εξασφαλιστούν ίσες ευκαιρίες για πρόοδο και ανάπτυξη όλων των ανθρώπων. Η ποικιλομορφία μπορεί να εκτείνεται από το βαθμό ελαφρών διαφορών όπως για παράδειγμα αυτές που παρατηρούνται ακόμα και μεταξύ μελών της ίδιας οικογένειας έως σημαντικές διαφορές, όπως αυτές που παρατηρούνται μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές εθνικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές ή γεωγραφικές καταβολές. Η διαφορετικότητα σε όλους τους τομείς επηρεάζει τις πρακτικές και τις αντιλήψεις των ατόμων για την υγεία (Cook, 2003:208-212). Η πολιτισμική ποικιλομορφία αποτελεί ένα ιδιαίτερα επίκαιρο και σημαντικό θέμα για όλους τους ανθρώπους. Όλοι οι άνθρωποι παγκοσμίως έρχονται σε επαφή με άτομα προερχόμενα από διαφορετικές χώρες πολιτισμούς και θρησκείες. Σε κάποιες περιοχές και για λόγους που διαφέρουν κατά περίπτωση επιβάλλεται η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών μέσα στο ίδιο κράτος και εντός κοινών συνόρων γεγονός που συχνά οδηγεί ακόμα και σε πολεμικές συγκρούσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα προφανές σε περιοχές όπως η Ιρλανδία, το Ισραήλ, η Βοσνία, η Μέση ανατολή και οι Βαλτικές χώρες και στον πιο σύγχρονο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας.

Ο όρος πολιτισμική διαφορετικότητα χρησιμοποιείται για να περιγράψει και να προσδιορίσει το φαινόμενο της διαφορετικότητας ατόμων ή ομάδων που πηγάζει από διαφορές στην φυλή, την εθνικότητα, την καταγωγή, τη θρησκεία, την ηλικία, το φύλο, την ικανότητα ή την ανικανότητα, την κοινωνική και οικονομική κατάσταση, την εκπαίδευση και άλλους παράγοντες προσδιορισμού ομάδων ατόμων μέσα σε κάθε κοινωνικό σύνολο (Andrews & Boyle, 1999:10-35).

1.2 Ορισμός της στάσης και της αντίληψης

Εκατοντάδες ορισμοί έχουν διατυπωθεί για τις στάσεις καθώς αποτελεί μια από τις πιο κεντρικές έννοιες της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Ωστόσο δεν υπάρχει ένας ορισμός κοινά αποδεκτός. Ως στάση μπορεί να οριστεί η ευμενής ή δυσμενής διάθεση ενός προσώπου απέναντι σε κάποιο άλλο ή απέναντι σε μια κοινωνική ομάδα. Η διάθεση αυτή καλύπτει συμπεριφορές ή στάσεις συμπεριφορών που περιλαμβάνουν άμεσες ή έμμεσες αλληλεπιδράσεις με τα άτομα ή κοινωνικές ομάδες (Petty & Cacioppo, 1981:99-106).

Ερευνητές έχουν προτείνει έναν διαχωρισμό των ιδιοτήτων που συνδυαμορφώνουν την στάση ενός υποκειμένου σε τρεις κατηγορίες: γνωστικές, συναισθηματικές, και συμπεριφορικές. Η συναισθηματική συνιστώσα της στάσης, περιλαμβάνει το συγκινησιακό κομμάτι, όπως δηλώσεις συμπάθειας ή αντιπάθειας προς το άτομο ή την κοινωνική ομάδα. Η γνωστική συνιστώσα, περιλαμβάνει αντιλήψεις και πληροφορίες σχετικά με το άτομο ή την κοινωνική ομάδα και τέλος η συμπεριφορική συνιστώσα, περιλαμβάνει συμπεριφορικές προθέσεις και ενέργειες όσον αφορά το άτομο ή την κοινωνική ομάδα.

Η στάση διαφέρει από το ένστικτο και τη συνήθεια. Πρόκειται για τις αντιδράσεις ενός ατόμου σε κοινωνικές αξίες ή αντιδράσεις του περιβάλλοντος. Επίσης η στάση διαφέρει από την τάση. Ο G.W. Allport ορίζει τη στάση ως εξής (Παππάς, 1998:35-37):

«Είναι μια ψυχική και νευρική κατάσταση ετοιμότητας του ατόμου που οργανώνεται μέσα από την εμπειρία του και ασκεί μια κατευθυντική ή δυναμική επιρροή πάνω στην αντίδρασή του απέναντι σε όλα τα αντικείμενα ή καταστάσεις που σχετίζονται με αυτή. Χαρακτηριστικά των στάσεων:

1. *δεν υπόκεινται σε άμεση παρατήρηση.* Εκδηλώνονται μέσα από τη συμπεριφορά και τα διάφορα συμπτώματά της και μέσα από τη διατύπωση ή έκφραση γνώμης.
2. *είναι επίκτητες.* Διαμορφώνονται από τη βρεφική ηλικία και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου μέσα από τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.
3. *σχεδόν πάντα οι στάσεις συνδέονται με τις αξίες και τις πεποιθήσεις, γι' αυτό είναι*

φορτισμένες συναισθηματικά και εκδηλώνονται με εμμονή. Για κάθε ζήτημα ή κατάσταση, υπάρχει μια στάση υπέρ ή κατά, χωρίς πάντα λογική δικαιολόγηση.

Οι στάσεις διαμορφώνονται καθ' όλη τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης και έχουν διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με την επίδραση που ασκούν στο άτομο (Παππάς, 1998:35-37):

1. διάφορα γεγονότα που αφορούν την ατομική ψυχολογική του οργάνωση
2. διάφορα γεγονότα που συντελούν στη διατήρηση ή μεταβολή των στάσεων
3. εμπειρικά γεγονότα που προσδιορίζουν το περιεχόμενο της παρατηρούμενης συμπεριφοράς,
4. είναι σχετικά σταθερές.

Η αποτελεσματική αποδοχή και μετάδοση αξιών, όπως και η καλλιέργεια θετικής στάσης απέναντι σ' αυτές, δεν προκύπτει με διδασχή, αλλά κατά βάση ως προσωπικό βίωμα. Η υιοθέτηση αξιών συντελείται μέσα από βιώματα και συναισθηματικές καταστάσεις. Με την έννοια αυτή οι ανθρώπινες σχέσεις αποτελούν μια συνεχή και αθόρυβη διδασκαλία, δραστική και καθοριστική. Δεν είναι εύκολο να μεταδώσει κανείς αξίες που δεν έχει υιοθετήσει ο ίδιος και δεν έχει μετατρέψει σε τρόπο και πράξη ζωής. Για τη μετάδοσή τους είναι απαραίτητη η συνέπεια λόγων και έργων. Στην καθημερινή συμβίωση συνεπώς, δεν μεταδίδει κανείς αυτό που διακηρύττει με λόγια, αλλά αυτό που πράττει με έργα, όχι αυτό που διδάσκει, αλλά αυτό που ο ίδιος είναι, γι' αυτό η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού ασκεί καθοριστικό ρόλο.

Σε περίπτωση που οι αξίες εκπροσωπούνται από (συγκεκριμένο κάθε φορά) θεσμό, ο οποίος έχει αναλάβει και την επιτήρηση της εφαρμογής των συνοδευτικών πρακτικών, αποτελεί βασική και θεμελιώδους σημασίας προϋπόθεση η σωστή εκπροσώπηση της αξίας από τα πρόσωπα που εκπροσωπούν τον θεσμό. Αν αυτό δεν συμβεί, θεωρητικά, υπάρχουν δύο ενδεχόμενα (Παππάς, 1998:35-37):

- το άτομο να διαχωρίσει την αξία από το θεσμό, να παραμείνει θετικά διακείμενο προς την αξία, αλλά να απορρίψει το θεσμό εκπροσώπησης, ή και να αποδεχθεί το θεσμό, αλλά να διαχωρίσει τα πρόσωπα που τον εκπροσωπούν και να τα απορρίψει, διατηρώντας τη θετική στάση και αποδοχή του θεσμού.
- να ταυτίσει το θεσμό ή τα πρόσωπα με την αξία, οπότε απορρίπτοντας τα πρόσωπα, απορρίπτει και την αξία εξαιτίας της κακής εκπροσώπησης της από το συγκεκριμένο πρόσωπο ή θεσμό. Από το τελευταίο αυτό σημείο διαφαίνεται ότι η ευθύνη των ανθρώπων που εκπροσωπούν τους θεσμούς και κατά συνέπεια τις αξίες είναι μεγάλη.

Ως αντίληψη θεωρείται η σύνθετη ψυχολογική διαδικασία κατά την οποία το άτομο αναλύει τα χαρακτηριστικά ενός ερεθίσματος, τα συνθέτει και συσχετίζοντάς τα με τις προηγούμενες

εμπειρίες του τα ερμηνεύει ή τα αντιλαμβάνεται. Πρόκειται για μια κατεξοχήν γνωστική λειτουργία και ως τέτοια επηρεάζεται, τόσο από τους εσωτερικούς παράγοντες όσο και από εξωτερικούς περιβαλλοντολογικούς. Ο άνθρωπος δέχεται ένα σύνολο ερεθισμάτων και από αυτά επιλέγει και πράγματι αντιλαμβάνεται ό,τι θέλει, ό,τι επιθυμεί, ό,τι νομίζει ότι δίνει απάντηση στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του (Καλούρη, 2001: 93).

1.2.1 Η νοοτροπία των κοινωνικών ομάδων

Νοοτροπία είναι ο προσανατολισμός του ατόμου σε ένα σύστημα αξιών και στάσεων και στη συνέχεια η εξάρτηση που δημιουργείται, δημιουργούν τα λειτουργικά κριτήρια για τη συμπεριφορά του ανθρώπου. Διαμορφώνεται έτσι ένα ψυχοκοινωνικό status που ονομάζεται «νοοτροπία». Είναι το σύνολο από ιδέες αξίες και πνευματικές διαθέσεις που είναι ενσωματωμένες μέσα στο ίδιο άτομο και συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις λογικής και σχέσεις πεποιθήσεων. Από πλευράς ομάδας, η νοοτροπία μπορεί να ορισθεί ως «το σύνολο» ή ορθότερα το ψυχολογικό «κατάλοιπο» από ιδέες, αντιλήψεις, αξίες, πεποιθήσεις κλπ. που είναι κοινό, σε όλα τα άτομα της ίδιας ομάδας ή κοινωνίας. Αυτό το σύνολο, αποτελεί την ειδοποιό διανοητική δομή κάθε πολιτισμού, δηλαδή τη νοοτροπία του. Έτσι, η νοοτροπία ορίζεται και ως το «ψυχοκοινωνικό θεμέλιο κάθε κοινωνίας ή πολιτισμού» (Καλούρη, 2001: 93).

Η νοοτροπία έχει ορισμένα χαρακτηριστικά όπως:

1. Η ταύτιση με την ομάδα και τον πολιτισμό που ανήκει το άτομο
2. Υπάρχει μια συμπύκνωση της κοινωνικής ζωής που εσωτερικοποιείται
3. Υπάρχει μια σταθερότητα και μία στέρεη συμπεριφορά στο εγώ και ακόμα δύσκολα μπορεί κανείς να αλλάξει τη νοοτροπία.

Γενικότερα η νοοτροπία περιέχει σταθερά πλαίσια οριοθέτησης των εκφραστικών της θέσεων και αναφέρονται σε μία πλειάδα κανόνων, ιδεών, αξιών κλπ.

- i. *την κοσμοθεωρία της εκάστοτε κοινωνίας*, δηλαδή τον διαφορετικό τρόπο ερμηνείας του κόσμου, σε διαφορετικούς χρόνους.
- ii. *την ηθική* (τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων με αναγωγή σε ηθικές πεποιθήσεις και αξίες
- iii. *τη θρησκεία και τα θρησκευτικά φαινόμενα* (θρησκευτικές ιδέες και πρακτικές, π.χ. προσευχές, λειτουργίες, μοναχισμό, έννοια θυσίας)
- iv. *την τεχνική και επιστημονική γνώση* (τις μεθόδους και θεωρίες που κάθε πολιτισμός χρησιμοποιεί για να ερμηνεύσει το περιβάλλον του και να επέμβει πάνω σε αυτό.

- v. τους κοινωνικούς παράγοντες και τις κοινωνικές κατηγορίες (τις ιδέες και πρακτικές που αφορούν την οργάνωση και λειτουργία της κοινωνικής ζωής, όπως η ιεραρχία, οι οικονομικές αξίες, διαφορετικές σε κάθε κοινωνία ή πολιτισμό.)

Στη θεώρηση των ανθρωπίνων σχέσεων λαμβάνονται υπόψη ορισμένες αρχές που αφορούν τη κοσμοθεωρία, την ηθική, τη θρησκεία την τεχνική και τους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που συνιστούν και επηρεάζουν την κοινωνική ζωή (Καλούρη, 2001: 93).

1.3 Η έννοια του ρατσισμού

Ρατσισμός είναι η αντίληψη ότι οι άνθρωποι δεν είναι όλοι ίσοι μεταξύ τους, αλλά διαχωρίζονται σε ανώτερους και κατώτερους, διακρινόμενοι είτε από το χρώμα του δέρματος, είτε από την εθνικότητα, είτε από την θρησκεία, κλπ. Σύμφωνα με το λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας του Μπαμπινιώτη, ρατσισμός είναι η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιεργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμιγή σύσταση, την καθαρότητα της ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπολοίπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κτλ ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες. Και στο Νέο Ελληνικό λεξικό του Κριαρά διαβάζουμε : ρατσισμός είναι η θεωρία που υποστηρίζει την υπεροχή μιας, υποτίθεται, ανώτερης φυλής, συνήθως της λευκής, σε σχέση με τις άλλες και της αναγνωρίζει το δικαίωμα να κυριαρχεί πάνω σ' αυτές (Παππάς, 1998:40-42).

Ο προσεκτικός αναγνώστης και των τριών αυτών ορισμών θα εντοπίσει αρκετές και βασικές ομοιότητες, αλλά και κάποιες διαφορές. Και στους τρεις ορισμούς ο ρατσισμός συνδέεται με τον διαχωρισμό και την διάκριση/κυριαρχία μιας κοινωνικής ομάδας ή ενός λαού από/σε έναν άλλο και στα αισθήματα ανωτερότητας που τροφοδοτούν αυτόν τον διαχωρισμό. Αυτό που είναι όμως πιο αξιοπρόσεκτο είναι στους τρεις ορισμούς υπάρχουν διαφορές.

Ο πρώτος επικεντρώνεται στην έννοια της λέξης «διαχωρισμός» χωρίς όμως να αναφέρει τίποτα για κάποια προσπάθεια πρακτικής εφαρμογής του διαχωρισμού αυτού. Η αναφορά στον διαχωρισμό αυτό, διακρίνεται σε φυλετικό επίπεδο, εθνικό και θρησκευτικό. Ο ορισμός που δίνεται εδώ αφήνει έξω τις ταξικές διαφοροποιήσεις, που πηγάζουν από την οικονομική επιφάνεια των ατόμων ή την κοινωνική τους θέση. Οι διακρίσεις ανώτερος και κατώτερος είναι δηλωτικά του διαχωρισμού που όμως προέρχεται από αυτές τις τρεις κατηγορίες. Φυσικά ο ρατσισμός εκτείνεται και σε άλλα πεδία, πέραν του φυλετισμού της εθνικότητας και της θρησκευτικότητας.

Αντίθετα, και σύμφωνα με τον δεύτερο ορισμό, οι ρατσιστές «οφείλουν να περιφρουρήσουν» την ιδεολογία τους, υπονοώντας εμμέσως πλην σαφώς, ότι αναλαμβάνουν δράση για να πετύχουν τον σκοπό τους. Ο δεύτερος ορισμός, περιλαμβάνει σχεδόν όλα τα πεδία που ο ρατσισμός μπορεί να εμφανιστεί και αναφέρει τον τομέα της πολιτικής, ένας ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας. Όπως αναφέρεται ο ρατσισμός στηρίζεται στην ιδέα της ανωτερότητας. Σε ένα δόγμα πλασματικό, που επικαλούνται ορισμένοι προκειμένου να δηλώσουν την κυριαρχία τους έναντι των αδυνάτων.

Ενώ ο τρίτος ορισμός συνδέει τον ρατσισμό με την φυλετική διαφορά, αγνοώντας πιθανόν ότι υπάρχουν και άλλες μορφές ρατσισμού, π.χ. θρησκευτικός, πολιτισμικός, κλπ. Η συσχέτιση αυτή, παραπέμπει στην θεώρηση της άριας φυλής, που εμφανίστηκε με τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο Α Παγκόσμιος πόλεμος, σηματοδότησε και την πρώτη εκτεταμένη έξαρση του ρατσισμού, που σχετίστηκε με την πεποίθηση της προνομιάς φυλής. Ο ορισμός αυτό, όπως καταλαβαίνουμε επικεντρώνεται στο σημείο αυτό και δεν κάνει κάποια άλλα αναφορά στις πολιτικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές προεκτάσεις του φαινομένου (Παππάς, 1998:40-42).

Η αντιπαράθεση αυτών των ορισμών ήθελε να δείξει κάτι το οποίο δεν γίνεται τόσο σαφές με την πρώτη ματιά. Παρόλο που ο ρατσισμός είναι μια λέξη που χρησιμοποιούμε όλοι καθημερινά, δεν είναι τόσο εύκολο να δοθεί ένας σαφής ορισμός της έννοιάς του.

Αν θέλαμε αρχικά να εντοπίσουμε τα στοιχεία εκείνα που θεωρούνται κρίσιμα για την ύπαρξη ρατσισμού, θα καταλήγαμε στα παρακάτω:

A. Η ύπαρξη και ο εντοπισμός διαφορών πραγματικών (ουσιαστικών) ή εικονικών (τεχνητών). Κριτήρια των πραγματικών διαφορών είναι βιολογικά, πολιτισμικά, γλωσσικά, θρησκευτικά, ιστορικά κ.α. Ωστόσο η ανάγκη δημιουργίας ταυτότητας ή η προβολή από την ομάδα κάποιων χαρακτηριστικών της οδηγεί στη δημιουργία εικονικών διαφορών π.χ. κάποια κράτη ενώ δε βασίζονται σε έθνος για να τονίσουν την ενότητα τους ως κράτος συχνά προβαίνουν σε τεχνητές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τους «ξένους» για να τονίσουν την ταυτότητά τους (χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Η.Π.Α)

B. Η αξιολόγηση των χαρακτηριστικών των άλλων ομάδων ως αρνητικών επειδή είναι είτε υποδεέστερα είτε ανταγωνιστικά και άρα επικίνδυνα, π.χ. το Apartheid που αφορούσε τη στέρηση δικαιωμάτων στους μαύρους, για το λόγο ότι πολλοί από αυτούς ήταν μορφωμένοι και άρα ανταγωνιστικοί.

Γ. Προσπάθεια υποβιβασμού των άλλων ομάδων.

Η διαδικασία του εντοπισμού του αρνητικού χρωματισμού των διαφορών γίνεται μέσω της χρήσης γενικεύσεων, αφορισμών και στερεοτύπων π.χ. η γενίκευση ότι οι Αλβανοί είναι εγκληματίες.

Από την άλλη η ύπαρξη φυλετικών διαφορών (ράτσας) καθώς και η πεποίθηση ανωτερότητας έναντι των θυμάτων αποτελούν μη κρίσιμα στοιχεία για την ύπαρξη ρατσισμού, παρόλο που συνδέονται με αυτόν. Αυτό οφείλεται στις διαφορετικές εκφάνσεις που έχει λάβει το φαινόμενο στη σύγχρονη εποχή.

1.4 Στερεότυπα- προκαταλήψεις

Βασικοί παράγοντες για την εμφάνιση του ρατσισμού, είναι οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, τα οποία δημιουργούνται σε κάθε κοινωνία. *Οι τρεις έννοιες αυτές είναι άμεσα συνδεδεμένες, καθώς το στερεότυπο είναι η κατηγοριακή αντίληψη του ατόμου, η προκατάληψη είναι η κατηγοριακή στάση απέναντι στο άτομο και ο ρατσισμός είναι η κατηγοριακή μεταχείριση του ατόμου* (McCrae, & Costa, 1997:107). Η κατηγοριακή αντίληψη είναι η απόλυτη αντίληψη. Η αντίληψη που έχει κάποιος και η οποία δεν αλλάζει. Το ίδιο συμβαίνει με τη στάση και τη μεταχείριση. Η σχέση ανάμεσα στην προκατάληψη και τη διάκριση είναι σχέση θεωρίας- πράξης, με την έννοια ότι *η προκατάληψη αφορά ετοιμότητα για δράση (στάση), ενώ η διάκριση είναι συμπεριφορά, δράση* (McCrae, & Costa, 1997:107). Κατά τους Simpson και Yinger (1985 οπ.αν. McCrae, & Costa, 1997:110) η κοινωνική διάκριση δεν είναι τίποτα άλλο παρά η υλοποίηση μιας προκατάληψης που υπάρχει απέναντι σε μια κοινωνική ομάδα (Simpson και Yinger (1985) οπ.αν. McCrae, & Costa, 1997:110). Βέβαια υπάρχουν περιπτώσεις, όπου εκδηλώνεται ρατσισμός χωρίς να υπάρχει το στοιχείο της προκατάληψης. Η προκατάληψη μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε κοινωνική διάκριση, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι κάθε είδους προκατάληψη είναι ρατσισμός.

Ως στερεότυπο ορίζεται *ένα σύνολο πεποιθήσεων που αφορούν στα προσωπικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων. Όταν δηλαδή αποδίδουμε γνωρίσματα σε κάθε άτομο μιας ορισμένης ομάδας, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη τις πραγματικές διαφορές και ποικιλίες, τότε η στάση μας παρουσιάζει μια υπεργενίκευση και αποτελεί ένα στερεότυπο.* (Γκότοβος, 1996:57) Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις για τα στερεότυπα. Σύμφωνα με την κοινωνικό-πολιτισμική προσέγγιση, τα στερεότυπα αποκτώνται και διατηρούνται μέσω της κοινωνικής μάθησης και της κοινωνικής ενίσχυσης. Αποκτώνται μέσω της παρατήρησης των συμπεριφορών και υπαγορεύονται από τους κοινωνικούς ρόλους, οι οποίοι διαμορφώνονται

από την κοινωνικό-οικονομική δομή της εκάστοτε κοινωνίας. Για τη γνωστική προσέγγιση, τα στερεότυπα αποτελούν γνωστικές δομές που περιέχουν τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες που έχει ένα άτομο για μια ομάδα. Τέλος για τη θεωρία της ρεαλιστικής σύγκρουσης, τα στερεότυπα και η προκατάληψη είναι αποτέλεσμα της σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ δυο ομάδων. (Κουκούλη, 2000:22-26)

Τα στερεότυπα λοιπόν είναι προκατασκευασμένα σχήματα αντίληψης-σκέψης που παρεμβάλλονται ανάμεσα στην πραγματικότητα και την αντίληψη που τα άτομα σχηματίζουν γι' αυτήν την πραγματικότητα, προκαλώντας απλοποιήσεις και γενικεύσεις που τη διαστρεβλώνουν. Προσανατολίζουν την αντίληψη τους σε σχέση με την εκάστοτε πραγματικότητα κατά τρόπο συλλεκτικό και επιμεριστικό, με αποτέλεσμα να την αλλοιώνουν και να την παραμορφώνουν.

Όσον αφορά τη σχηματισμένη ή εκφρασμένη γνώμη, η στερεοτυπική σκέψη αποκρυσταλλώνεται γύρω από ορισμένες λέξεις. Αυτές οι λέξεις περιγράφουν γενικότερες κατηγορίες μικρές ή μεγάλες, π.χ. α) ράτσα: άσπρη- μαύρη, β) έθνη: Γερμανοί, Έλληνες, γ) κοινωνικές τάξεις ή επαγγέλματα :καπιταλιστές, προλετάριοι, εργάτες, δ) πρόσωπα σαν σύμβολα μιας πολιτικής ιδεολογίας, π.χ. Μαρξ κ.α. Ειδικότερα, τα λεκτικά στερεότυπα διατυπώνονται συνήθως με τη μορφή επιθέτων και σε σχέση με μια λέξη-φορέα του στερεοτυπικού χαρακτηρισμού. Π.χ. Εγγλέζοι φλεγματικοί, ή Σκωτσέζοι τσιγκούνηδες, Εβραίοι ύπουλοι κλπ. Όπως φαίνεται από τις οριοθετημένες κατηγοριοποιήσεις, η καταγραφή των χαρακτηριστικών και η κατάταξη σε ομάδες οριστικοποιεί τη συμπεριφορά μας έναντι τρίτων. Το άτομο έχοντας τον κώδικα αυτών των περιγραφών εσωτερικοποιεί μια εικόνα του «άλλου» τελείως διαφορετική από την πραγματικότητα (Παππάς, 1998:27-28).

Προκατάληψη, είναι η στάση απέναντι σε μια ομάδα και στηρίζεται στο στερεότυπο που έχουμε για τη συγκεκριμένη ομάδα. Αν μια στάση μας είναι έντονα θετική ή έντονα αρνητική, χωρίς όμως να συνοδεύεται από επαρκή και αντικειμενική πληροφόρηση, τότε μιλάμε για προκατάληψη. Μια στάση που εκδηλώνεται απόλυτα και δεν αφήνει περιθώρια διαφοροποίησης, είναι πολύ εύκολο να μεταβληθεί σε προκατάληψη, σε εσφαλμένη δηλαδή τοποθέτηση. (Κουκούλη, 2000: 22-26)

Η ύπαρξη στερεοτύπων και προκαταλήψεων γενικότερα απέναντι σε οποιαδήποτε ομάδα ατόμων, δεν μπορεί παρά να έχει αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στην ίδια όσο και στην κοινωνία. Η προκατάληψη και τα στερεότυπα γεννιούνται από την έλλειψη πληροφόρησης. Όταν λοιπόν, δεν υπάρχει κατανόηση για παράδειγμα στην προσφορά των τσιγγάνων, τις δυνατότητές τους, την αξία τους, τις ανάγκες και τα προβλήματά τους, τότε υπάρχει δυσκολία στην λειτουργικότητα του ατόμου που έχει να προσφέρει μέσα στην κοινωνική

πραγματικότητα (Γκότοβος 1996:60). Δηλαδή όχι απλά δεν του επιτρέπεται να προσφέρει, αλλά ούτε καν του αναγνωρίζεται η ικανότητα αυτή.

Η στάση της κοινωνίας απέναντι στους τσιγγάνους χαρακτηρίζεται συνήθως από γενικεύσεις. Είναι πολύ διαδεδομένη η γνώμη ότι τσιγγάνοι σημαίνει απομόνωση, μοναξιά, εξάρτηση, ανάγκη για βοήθεια. Η κοινωνία αντιμετωπίζοντας προκατειλημμένα τους τσιγγάνους, χάνει μια ομάδα και τη δυναμικότητά της. Από την άλλη οι τσιγγάνοι αποκλείονται από τις κοινωνικές συνθήκες και αντιμετωπίζουν καταστάσεις όπως αποξένωση και απομόνωση, οι πραγματικές ανάγκες τους δεν καλύπτονται και τα προβλήματά διογκώνονται ακόμη περισσότερο (Σταθοπούλου, 1999:72-79). Τέλος, ένα άτομο που συνεχώς αδικείται σιγά σιγά γίνεται βάρβαρος και δεν εμπιστεύεται κανέναν, λόγω του ρατσισμού που του ασκείται.

Υπάρχουν βέβαια σαφείς σωματικές διαφορές και ορισμένες είναι κληρονομικές. Όμως οι λόγοι για τους οποίους ορισμένες από αυτές τις διαφορές προκαλούν προκατάληψη και δυσμενή κοινωνική διάκριση δεν έχουν καμία σχέση με τη βιολογία. Οι φυλετικές διαφορές αναφέρονται στις σωματικές διαφορές που θεωρούνται από τα μέλη μιας κοινότητας ή μιας κοινωνίας κοινωνικά σημαντικές. Ως εκ τούτου σημείο αναφοράς δεν είναι η πραγματική «φυλετική, οργανική» διαφοροποίηση, αλλά η κοινωνική διαφοροποίηση. (Γκίντενς, 2002:62-69) Ο προσδιορισμός της προκατάληψης έχει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη διαπολιτισμική πρακτική. Η προκατάληψη αναφέρεται σε στάσεις που έχουν τα μέλη μιας ομάδας για τα μέλη μιας άλλης ομάδας. Οι απόψεις-στερεότυπα που έχουν εκ των προτέρων σχηματίσει τα προκατειλημμένα άτομα βασίζονται σε φήμες μάλλον παρά σε αποδείξεις και δεν μεταβάλλονται εύκολα ακόμη και αν έρθουν αντιμέτωπα με νέες πληροφορίες. (Γκίντενς, 2002:62-69) Ο Allport (1961) ορίζει την προκατάληψη ως απόπειρα γενίκευσης που δεν στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία. Άλλοι ερευνητές την ορίζουν ως « ... άκαμπτη συναισθηματική στάση που δεν επιδέχεται αλλαγή ... » και άλλοι ως «αδικαιολόγητη αντίδραση απέναντι σε συγκεκριμένα άτομα και ομάδες». Ο Κοχ την ορίζει ως ... τη στάση που προωθείται στο κοινωνικό σύνολο από μια ομάδα εκμετάλλευσης και στοχεύει στο στιγματισμό κάποιας άλλης ομάδας, ως κατώτερης ... έτσι ώστε να γίνει πιο εύκολη η εκμετάλλευση της. (Κοχ οπ. αν. Χαμπέσης, 1996:11-13).

Αναφέρονται δύο ψυχολογικές ερμηνείες της προκατάληψης. Η πρώτη χρησιμοποιεί την έννοια της στερεοτυπικής σκέψης με την τακτική αναζήτησης του αποδιοπομπαίου τράγου. Η δημιουργία στερεότυπων συνδέεται με το μηχανισμό της μετατόπισης σύμφωνα με τον οποίο τα συναισθήματα απόρριψης και εχθρότητας μιας ομάδας κατευθύνονται εναντίον μιας άλλης ομάδας, η οποία όμως δεν τα έχει προκαλέσει. Η αναζήτηση του αποδιοπομπαίου τράγου συναντάται συνήθως σε καταστάσεις αμοιβαίου ανταγωνισμού δύο ομάδων από τις οποίες η

κυρίαρχη ομάδα αποδίδει λάθη, παραλείψεις, αδικήματα στην άλλη ομάδα, την αδύναμη, τη διακριτή, την ευάλωτη, την εθνοτική ομάδα. (Γκίντενς, 2002:62-69)

Η δεύτερη ερμηνεία της προκατάληψης δέχεται την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου τύπου προσωπικότητας, που είναι περισσότερο επιρρεπής σε προκατειλημμένες απόψεις εναντίον άλλων ομάδων. (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2004:22-25)

Ο Adorno (1950:93-101) και οι συνεργάτες του, μετά από επιστημονικές έρευνες, διατύπωσαν την άποψη ότι ορισμένοι τύποι ανθρώπων είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς προς τη στερεοτυπική σκέψη και την προβολή ως αποτέλεσμα της αρχικής κοινωνικοποίησης τους, δηλαδή των τύπων ανατροφής και επικοινωνίας με γονείς απόμακρους και τυπικούς. Συνέδεσαν δηλαδή την αυταρχική προσωπικότητα που χαρακτηρίζεται από συναισθηματική ακαμψία και ανελαστικότητα με την προκατειλημμένη συμπεριφορά.

Η στερεοτυπική σκέψη τείνει επομένως στη δημιουργία αρνητικών χαρακτηριστικών που αποκλείουν τα άλλα άτομα ή τις εθνικές ομάδες από μία ισότιμη συνύπαρξη. Έτσι ιεραρχούνται οι ομάδες σε ανώτερες και κατώτερες και αποτελούν τον προθάλαμο του ρατσισμού. Στις κοινωνικές επιστήμες, σχεδόν αποκλειστικά, ο όρος προκατάληψη σημαίνει μια «δυσμενή στάση απέναντι σε μια εθνική ομάδα ή τα μέλη της, που χαρακτηρίζεται από στερεοτυπικές πεποιθήσεις. Δηλαδή τα χαρακτηριστικά γνώρισμα που αποδίδονται στα άτομα ή την ομάδα, για την οποία εκδηλώνεται η δυσμένεια, θεωρούνται λαθεμένα σαν βεβαιωμένα γεγονότα. Δεν στηρίζονται επομένως σε πεποιθήσεις που προκύπτουν από την πραγματική εξακρίβωση του αν η ομάδα έχει τα γνώρισμα που της αποδίδονται. (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2004:22-25)

1.4.1 Η στερεοτυπική σκέψη και το αξιολογικό της περιεχόμενο

Με την στερεοτυπική σκέψη κατατάσσουμε τα άτομα και τα ταξινομούμε σε κοινωνικές κατηγορίες. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να δούμε αξιολογικά τον «άλλο» είτε θετικά, είτε αρνητικά. Οι ιεραρχίες αυτές ενδέχεται να φορούν μία μόνο ιδιότητα ή και ένα σύνολο από αρετές. Συνεπώς τα στερεότυπα μπορεί να είναι μονοδιάστατα ή πολυδιάστατα, το ίδιο και οι ιεραρχίες που σχηματίζονται στο νου των φορέων πολυδιάστατων στερεοτύπων είναι συνήθως ολικές ιεραρχίες, δηλαδή συνολικές αξιολογήσεις των ιδιοτήτων των εμπλεκόμενων ατόμων ή ομάδων. Τέτοιες ιεραρχίες επιτρέπουν την κατάταξη των κατηγοριών σε ανώτερες και κατώτερες, και νομιμοποιούν ιδεολογίες και πρακτικές που βρίσκονται πολύ κοντά στα όρια του ρατσισμού. Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να τονισθεί ότι σπάνια κάποιο στερεότυπο –ειδικότερα κάποιο εθνικό στερεότυπο- περιλαμβάνει μόνο

αρνητικές ή μόνο θετικές ιδιότητες της κοινωνικής κατηγορίας στην οποία αναφέρεται. Συνήθως υπάρχει ένα πλέγμα ιδιοτήτων στο στερεότυπο, και η έμφαση μπορεί να είναι προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Έρευνες από την περιοχή των εθνικών στερεοτύπων δείχνουν π.χ. ότι ακόμη και στις περιπτώσεις ενός συνολικά άκρως αρνητικού εθνικού στερεοτύπου, διαφαίνονται και ορισμένες θετικές ιδιότητες της αρνητικά αξιολογούμενης ομάδας. Ορισμένοι μάλιστα ψυχο-κοινωνιολόγοι ισχυρίζονται ότι η κατανομή των θετικών και των αρνητικών χαρακτηριστικών που αποδίδονται στην ξένη ομάδα βρίσκεται σε κάποια σχέση με την κατανομή των θετικών και των αρνητικών χαρακτηριστικών στην ομάδα των φορέων του στερεοτύπου (Παππάς, 1998:28-30). Από αυτή λοιπόν την άποψη, η προκατάληψη είναι μια στερεότυπη αρνητική στάση έναντι μιας εθνικής ομάδας ή των μελών της, ταυτίζεται επομένως με αρνητική στερεοτυπική συμπεριφορά. Βασικό χαρακτηριστικό της προκατάληψης είναι η χρησιμοποίηση μιας στερεοτυπικής συνήθως μεροληπτικής εικόνας που οδηγεί στην υιοθέτηση μιας αρνητικής στάσης ή στο σχηματισμό μιας αρνητικής γνώμης. Με αφετηρία τα εθνικά στερεότυπα φθάνουμε σε προκαταλήψεις με ακραίο περιεχόμενο. Οι προκαταλήψεις για τους λαούς και τις διάφορες ομάδες οδηγούν σε αδιέξοδα γιατί δεν αλλάζουν εύκολα. Η εικόνα του «άλλου» εγχαράσσεται διαστρεβλωμένη και τουλάχιστον σε ατομικό επίπεδο παραμένει ανεξίτηλη. Σε ότι αφορά τώρα τις φυλετικές προκαταλήψεις αυτές οδηγούν αναπόφευκτα στο ρατσισμό.

1.4.2 Η αποδοχή της διαφορετικότητας μέσω της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης

Η αυτοεκτίμηση συνιστά τη συναισθηματική διάσταση της αυτοαντίληψης. Η κατανόηση της έννοιας της αυτοεκτίμησης θα διευκολυνόταν με την παράθεση των όρων που χρησιμοποίησαν οι Wells και Marwell (1976) για την απόδοση των επιμέρους διαστάσεων της αυτοεκτίμησης ή της αγάπης προς τον εαυτό, όπου παραπέμπει η αυτοεκτίμηση: εμπιστοσύνη στον εαυτό (self confidence), σεβασμός του εαυτού (self respect), αποδοχή του εαυτού (self acceptance), ικανοποίηση από τον εαυτό (self satisfaction), αξιολόγηση του εαυτού (self evaluation), αξία του εαυτού (self worth), στάση προς τον εαυτό (self attitude ή self regard) (Μακρή Μπότσαρη, 2001:65). Η αυτοεκτίμηση είναι η συνιστώσα της αυτοπεποίθησης και του αυτο-σεβασμού. Είναι ο τρόπος που συνομιλούμε με τον εαυτό μας για τον εαυτό μας. Η θετική αυτοεκτίμηση απολήγει σε μια αίσθηση αυτεπάρκειας και αυταξίας και επιβεβαιώνει ότι το άτομο αξίζει. Η αυτοεκτίμηση δομείται από τον τρόπο που μιλούμε

στον εαυτό μας. Όλοι μας έχουμε μια εσώτερη κριτική φωνή, η οποία, όμως, στα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση είναι σκληρή και αποθαρρυντική (Μακρή Μπότσαρη, 2001:65).

Η αυτοεκτίμηση συγκροτείται από επιμέρους χαρακτηριστικά όπως: η τύχη, οι θετικές εκφάνσεις της ζωής, οι αρνητικές συγκυρίες και οι αποφάσεις μας για τις αποκρίσεις μας στην τύχη, τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της ζωής μας. Σαφώς δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε αστάθμητους παράγοντες όπως την τύχη. Μπορούμε, ωστόσο, να καθορίσουμε τις σκέψεις μας, τις στάσεις μας και να προσανατολίσουμε ανάλογα τις πράξεις μας. Το πρώτο βήμα στη δόμηση της θετικής αυτοεκτίμησης είναι ν' αποδεχτούμε τον εαυτό μας όπως είναι πριν προσπαθήσουμε να βελτιωθούμε. Η αυτοαποδοχή και η αυτογνωσία αποτελούν έννοιες κλειδιά στην ανάπτυξη θετικής αυτοεκτίμησης. Γνωρίζοντας και αποδεχόμενοι τον εαυτό μας νιώθουμε καλύτερα. Όταν νιώθουμε καλύτερα, είμαστε πιο δραστήριοι και συνεπώς πετυχαίνουμε περισσότερα. Η μεγαλύτερη επιτυχία ενισχύει την αυτοπεποίθηση. Η ενισχυμένη αυτοπεποίθηση αυξάνει τον αυτό-σεβασμό, που μας κάνει να νιώθουμε μεγαλύτερη περηφάνια. Όσο μεγαλύτερο βαθμό περηφάνιας, αυτο-σεβασμού και αυτοπεποίθησης έχουμε τόσο πιο ενισχυμένη είναι η αυτοεκτίμησή μας και νιώθουμε πιο όμορφα για τον εαυτό μας. Η διαδικασία ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης διέρχεται τα ακόλουθα στάδια. Προηγείται όλων η αυτογνωσία, με επιμέρους χαρακτηριστικά την αναγνώριση και έκφραση των συναισθημάτων, τη διευθέτηση των συναισθημάτων και την εξισορρόπηση των βασικών αναγκών. Η πίστη στον εαυτό ακολουθεί και περιλαμβάνει την επανεκτίμηση των αξιών, τη συγκρότηση ξεκάθαρης και σαφούς αυτοεικόνας, τον εντοπισμό του αρνητικού εσωτερικού διαλόγου και την ενίσχυση του θετικού. Το τελευταίο στάδιο είναι η ανακάλυψη των προσωπικών πηγών δύναμης, όπου εντάσσεται η επιδίωξη των ονείρων μας και ο επανακαθορισμός των στόχων μας, καθώς και ο θετικός χειρισμός κριτικής και σφαλμάτων (Μακρή Μπότσαρη, 2001:67).

Το επίπεδο και ο βαθμός της αυτοεκτίμησης καθορίζουν σχεδόν όλες τις παραμέτρους της ζωής μας: την προσωπική μας ευτυχία, την επιτυχία, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την απόδοση, τη δημιουργικότητα, τις εξαρτήσεις, τη σεξουαλική μας ζωή. Όσο πιο ενισχυμένη είναι η αυτοεκτίμησή μας τόσο καλύτερα και ευκολότερα χειριζόμαστε τις καταστάσεις. Άτομα με θετική αυτοεκτίμηση νιώθουν όμορφα και ανταποκρίνονται στον εαυτό τους και τους άλλους με θετικό τρόπο. Αισθάνονται ικανά και αξιαγάπητα και νοιάζονται τόσο για τον εαυτό τους, όσο και για τους άλλους. Αν δεν αγαπούμε τον εαυτό μας, δε μπορούμε να αγαπήσουμε τους άλλους. Η αυτοεκτίμηση χαρακτηρίζει όλες τις σχέσεις μας, το οποίο σημαίνει ότι η ενισχυμένη αυτοεκτίμηση προβάλλει ό,τι καλύτερο από τον εαυτό μας, ενώ η

χαμηλή αυτοεκτίμηση λειτουργεί αρνητικά. Συνεπώς, επιμελώντας την καλή σχέση με τον εαυτό μας θέτουμε τη βάση για θετικές διαπροσωπικές σχέσεις.

Η Mosley (1997) παραθέτει τις επιπτώσεις των διαφορετικών ειδών αυτοεκτίμησης -χαμηλής και υψηλής- υπό μορφή κυκλικών διαγραμμάτων. Έτσι, η χαμηλή αυτοεκτίμηση συνεπάγεται ότι δε νιώθουμε σεβαστοί από τους άλλους, οι οποίοι δε νοιάζονται για τα αισθήματα ή τις απαιτήσεις μας. Η αίσθηση αυτή αποδυναμώνει επιπλέον την αυτό-εικόνα μας και επιβεβαιώνει την άποψή μας ότι δεν μπορούμε να πετύχουμε ή να ολοκληρωθούμε προσωπικά ή επαγγελματικά. Το αποτέλεσμα είναι χαμηλότερη αυτοπεποίθηση που αναστέλλει τις διαπροσωπικές μας σχέσεις και συντελεί, ενδεχομένως, να γινόμαστε παθητικοί ή επιθετικοί ή να δεχόμαστε εύκολα επιρροές. Αρχίζουμε να νιώθουμε ότι η ζωή μας είναι μια διαρκής μάχη, όπου βρισκόμαστε στη θέση του ηττημένου. Γινόμαστε σκληροί με τους άλλους και αναδιπλώνομαστε. Όλη αυτή η διαδικασία δημιουργεί αρνητική άποψη για τον εαυτό μας χωρίς, όμως, να ανταποκρίνεται στις πραγματικές προσωπικές μας δυνάμεις και ανάγκες. Η χαμηλή αυταξία μάς αποτρέπει να κρίνουμε αντικειμενικά τα αρνητικά γεγονότα, αφού νιώθουμε ότι ευθυνόμαστε γι' αυτά και γενικότερα ότι η ζωή συνωμοτεί εναντίον μας. Ο κύκλος της χαμηλής αυτοεκτίμησης ολοκληρώνεται με περαιτέρω υποβάθμιση της αυτοεκτίμησης, οπότε δυσκολευόμαστε να εκφράσουμε σαφώς και ευθέως τις ανάγκες και τις ιδέες μας. Επίσης, ο φόβος της αποτυχίας είναι μεγάλος, δεν είμαστε πρόθυμοι να δεχτούμε νέες προκλήσεις και να χειριστούμε δύσκολες καταστάσεις. Στον αντίποδα βρίσκεται ο κύκλος λειτουργίας της θετικής αυτοεκτίμησης. Η ενισχυμένη αυτοεκτίμηση, λοιπόν, μας κάνει να νιώθουμε ότι οι άλλοι άνθρωποι νοιάζονται για τα συναισθήματά μας, σέβονται τις απόψεις μας. Κατ' αυτό τον τρόπο ενισχύεται η αυτοεικόνα μας και επιβεβαιώνεται η άποψη ότι είμαστε αξιοσέβαστοι. Επιπλέον, απολαμβάνουμε καλών διαπροσωπικών σχέσεων και νιώθουμε, γενικά, ευτυχισμένοι και ασφαλείς για τη ζωή. Στις δύσκολες καταστάσεις είμαστε ψύχραιμοι και ξαναπροσπαθούμε (Μακρή Μπότσαρη, 2001:72).

Η θετική αυτοεκτίμηση συμβάλλει στην κατανόηση των προσωπικών μας δυνάμεων και αναγκών. Αποκτούμε πραγματική αυτογνωσία προσωπικής αξίας, μαθαίνουμε από τις αρνητικές εμπειρίες και προσπαθούμε να βελτιώσουμε τις αδυναμίες μας. Κλείνοντας τη λειτουργία της θετικής αυτοεκτίμησης, είμαστε ειλικρινείς και αυθεντικοί απέναντι στους άλλους. Σε προσωπικό επίπεδο, κάνουμε θετικές επιλογές, είμαστε ανοιχτοί στις νέες προκλήσεις και χειριζόμαστε ψύχραιμα τις αντιξοότητες και τις αποτυχίες.

Η απόκτηση θετικής αυτοεκτίμησης μπορεί να επιτευχθεί αν γίνει κατανοητή η απλούστερη περιγραφή της: αυτοεκτίμηση είναι η εσωτερική μας φωνή που μας μιλά κάθε στιγμή

συνειδητά και ασυνείδητα. Καθίσταται εύλογο ότι, όταν η εσωτερική μας φωνή γίνεται και παραμένει κριτική, μας αποθαρρύνει τόσο, ώστε να μη μπορούμε να αγαπάμε τον εαυτό μας. Επιπλέον, πρέπει να αγαπάμε τον εαυτό μας για να μπορέσουμε να αγαπήσουμε και τους άλλους. Ο Erich From επισήμανε σχετικά ότι «αγάπη είναι η δύναμη που παράγει αγάπη» (Μακρή Μπότσαρη, 2001:72).

Όλοι μας ασκούμε εσωτερική κριτική. Η αυτοεκτίμηση και η αυτοεικόνα δημιουργούνται από τον τρόπο που μιλάμε στον εαυτό μας. Η εσωτερική κριτική φωνή μας ξεκινά από την παιδική μας ηλικία. Ο τρόπος που αποκρινόμαστε στην εσωτερική μας κριτική καθορίζει το πώς νιώθουμε. Πώς μπορούμε ν' αποκτήσουμε θετική εσωτερική κριτική; Προϋπόθεση για να το πετύχουμε αποτελεί η καλή ακρόασή της και ακολούθως η κατανόησή της. Η αξιολόγηση της εσωτερική μας φωνής καθορίζει την αίσθηση της αυταξίας μας και όλες τις απορρέουσες ψυχολογικές διεργασίες που επηρεάζουν την προσωπική μας ευεξία. Αναλύοντας τις κριτικές μας σκέψεις είναι δυνατό να επισημάνουμε τις θετικές και τις αρνητικές. Η διαδικασία αυτή μας βοηθά να υιοθετήσουμε θετικά μοντέλα σκέψεων και συνεπώς να συγκροτήσουμε θετική αυτοεκτίμηση. Από τα παραπάνω καταδεικνύεται πως η ικανότητα ετεροαποδοχής έπεται της αυτοαποδοχής.

1.5 Η στάση της κυρίαρχης ομάδας

Σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό λειτουργούν μηχανισμοί εισαγωγής των ατόμων στην κουλτούρα τους είτε άτυποι –βιωματικοί, μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες—είτε τυπικοί, όπως είναι η κοινωνία. Ως άτομα μέσα στα όρια της κοινότητάς τους και ως πολίτες στον κοινωνικό χώρο, οι Ρομά εμπλέκονται στην ανάπτυξη της πολιτισμικής τους γνώσης μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση με άλλους ανθρώπους, οι οποίοι φέρουν πολιτισμικές ιδέες και αξίες της κουλτούρας τους.

Η πολιτισμική μάθηση (enculturation) είναι μια πράξη ανάπλασης και αφορά κάθε άνθρωπο. Κάθε νέος άνθρωπος—καθώς και κάθε γενιά νέων ανθρώπων—αναπλάθει τα πολιτισμικά σύμβολα και τις αξίες της κουλτούρας του, «τα ζει» και τα επικυρώνει κατά τη διάρκεια της ζωής του, και έτσι συμπλέκεται με την επόμενη γενιά, η οποία με τη σειρά της τα αναπλάθει, τα επανορίζει και «τα επαναβιώνει» (Σολομών, 1992:53-58).

Η εισαγωγή στην κουλτούρα είναι έτσι μια αλληλεπιδραστική διαδικασία, στην οποία εμπλέκονται οικογένεια (κοινότητα) και παιδιά. Η διαδικασία αυτή καταλήγει στην αποδοχή νορμών και αξιών παρομοίων σε κάθε γενιά. Οι αξίες χαρακτηρίζονται από συνέχεια στο χρόνο, και παράλληλα φέρουν το στίγμα της κάθε μιας γενιάς ξεχωριστά. Όταν η ομάδα στην

οποία ανήκουν κάποια άτομα είναι η κυρίαρχη ομάδα, τότε και η τυπική διαδικασία εισαγωγής στην κουλτούρα (enculturation) μπορεί να είναι σε σχετική συμφωνία με τις νόρμες και τις αξίες της κουλτούρας. Έτσι η διαδικασία προσαρμογής τους στο κοινωνικό πλαίσιο γίνεται με σχετική ευκολία, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζονται οι όποιες μορφές συγκρούσεις: πολιτισμικές ή γνωστικές. Συχνά ωστόσο η κοινωνικά ισχυρότερη ομάδα υποτιμά την ταυτότητα της λιγότερο ισχυρής με πρόσχημα το συμφέρον αυτής της ομάδας. Έτσι τα μέλη της υποτιμημένης ομάδας καταλήγουν να αυτοπροσδιορίζονται σε ένα μεγάλο βαθμό επηρεασμένοι από τον τρόπο που τους προσδιορίζουν τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας και να συμφιλώνονται στο ρόλο του «κατώτερου». Συγκεκριμένα τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας επιζητούν την επιβεβαίωση του συνόλου, που τις περισσότερες φορές διεκδικείται μέσω της αρνητικής προβολής άλλων ομάδων. Η ανάγκη για ανύψωση του γοήτρου τους και του αισθήματος ασφάλειας έχει ως αποτέλεσμα την καλλιέργεια των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, ως δικλείδες ασφαλείας στην αλλαγή που συντελούνται στην πληθυσμιακή σύνθεση της κοινωνίας (Γκότοβος, 1996: 92). Κάθε ομάδα αξιολογεί και σκέφτεται θετικά για τα μέλη που την απαρτίζουν, οι εικόνες όμως που διατηρούν για τις αλλότριες ομάδες ή οι αξιολογήσεις που κάνουν γι' αυτές δεν έχουν πάντα θετικό περιεχόμενο, αλλά συνήθως αρνητικό. Η συγκεκριμένη αντίδραση αποτελεί ένα στοιχείο άμυνας της λεγόμενης εσω-ομάδας (Γεώργας, 1990: 119) απέναντι στην εξω-ομάδα (Campbell, 1990: 48), τη διαφορετική. Οι συνειδήσεις ανωτερότητας ή κατωτερότητας διαμορφώνονται από την κυρίαρχη ομάδα που ταξινομεί τους ρόλους των κοινωνικών στρωμάτων εξαιτίας της οικονομικής ή της πνευματικής της υπεροχής. «Πολλές φορές τα χαρακτηριστικά ανωτερότητας δεν αποδίδονται στους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες αλλά ως φυσικές ψυχοπνευματικές ικανότητες των μελών της κυρίαρχης ομάδας με αποτέλεσμα την ανωτερότητά τους και κατά συνέπεια την κατωτερότητα των μελών της κυριαρχούμενης ομάδας» (Παπάς, 1998: 28). Η «αντίδραση της κυρίαρχης ομάδας απέναντι στις άλλες ομάδες δεν είναι πάντα προβλέψιμη και εξαρτάται από την κατάσταση της επικοινωνίας και τη συμμετοχή των άλλων στον αξιακό κώδικα της κυρίαρχης ομάδας. Το γεγονός ότι η ξένη ομάδα μπορεί να προχωρήσει στην οργάνωση της ζωής της με βάση τα δικά της πολιτιστικά στοιχεία και αξίες αποτελεί αιτία γένεσης και έξαρσης των προκαταλήψεων και στερεοτύπων» (Γκότοβος, 1996: 98). Η κυρίαρχη ομάδα τείνει να εξιδανικεύει τον εαυτό της και να προχωρά στην αφομοίωση του διαφορετικού βάσει του δικού της κώδικα, επικοινωνιακού, πολιτιστικού, κοινωνικού, καθώς προσπαθεί να διασφαλίσει τη θέση της στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και να την ανυψώσει έναντι των μεταναστών, των αλλοδαπών και των μειονοτικών ομάδων. Θέτει τα όρια και τους κανόνες συμβάλλοντας στον

κανονιστικό χαρακτήρα των στερεοτύπων θεωρώντας, πως οτιδήποτε διαφορετικό αποτελεί εμπόδιο στην κοινωνική της επιτυχία και πρόοδο.

Η μονοπώληση επομένως από ορισμένες κοινωνικές τάξεις της οικονομικής δύναμης (πλούτος-ιδιοκτησία), της πολεμικής τέχνης (δεξιότητες και σωματικές ικανότητες) και της μόρφωσης (που περιοριζόταν σε ορισμένους κύκλους και την εκκλησιαστική ιεραρχία που εξέφραζε στο πλαίσιο της κυρίαρχης τάξης την ιδεολογία της) έκανε ώστε να ξεχωρίζουν αυτές οι κοινωνικές τάξεις και να μυθοποιούνται απέναντι στις άλλες, που αποδέχονταν σαν φυσική την δική τους «μειονεκτικότητα». Όμως οι αξιολογήσεις «ανωτερότητας» και «υπεροχής» και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στα μέλη αυτών των κυρίαρχων στρωμάτων, δεν γίνονταν αντιληπτά ως αποτέλεσμα των οικονομικοκοινωνικών διαρθρώσεων αλλά ως εκ γενετής ιδιαίτερες ψυχοπνευματικές και σωματικές ικανότητες των μελών της κυρίαρχης τάξης (Γκότοβος, 1996: 98). Έτσι δημιουργήθηκαν τα βασικά κοινωνικά υποδείγματα και στερεότυπα, π.χ. της ανδρείας, του γενναίου πολεμιστή, του ιππότη ως υπερασπιστή της τιμής, που αποδίδονταν και χαρακτήριζαν ορισμένες μόνο κοινωνικές τάξεις και κατηγορίες, που κατεύθυναν τη ζωή των κοινωνικών συνόλων. Σε ανάλογες βάσεις καλλιεργήθηκε σε όλες τις εποχές ο μύθος για την εκ γενετής ανωτερότητα των μελών της κυρίαρχης τάξης και κατά συνέπεια την κατώτεροτητα της κυριαρχούμενης τάξης.

1.5.1 Εξουσιαστικές Σχέσεις και Συνεργατικές σχέσεις

Οι εξουσιαστικές σχέσεις αναφέρονται στην άσκηση της εξουσίας από μια κυρίαρχη ομάδα εις βάρος μιας υποτελούς ομάδας. Το βασικό αξίωμα εδώ είναι ότι υπάρχει μια σταθερή ποσότητα εξουσίας που λειτουργεί σύμφωνα με μια λογική μηδενικού αθροίσματος. Όσο περισσότερη δύναμη έχει μία ομάδα τόσο λιγότερη απομένει για τις άλλες ομάδες. Οι εξουσιαστικές σχέσεις αντικατοπτρίζονται στη χρήση της γλώσσας και διαμορφώνονται μέσω αυτής ή του λόγου. Συνήθως, οι εξουσιαστικές σχέσεις συνεπάγονται μια προσδιοριστική διαδικασία, η οποία νομιμοποιεί την κατώτερη ή αποκλίνουσα θέση που δίνεται στην υποτελή ομάδα ως κατώτερη ορίζοντας έτσι αυτομάτως τον εαυτό της ως ανώτερο. Η διαδικασία προσδιορισμού διαφόρων ομάδων ή ατόμων ως κατώτερων ή αποκλινόντων καταλήγει σχεδόν αναπόφευκτα σε έναν τύπο σχέσεων αλληλεπίδρασης που θέτει περιορισμούς, ψυχολογικούς ή σωματικούς στις ομάδες αυτές ή τα άτομα (Cummins, 1999:61). Οι εξουσιαστικές σχέσεις λειτουργούν γενικά έτσι ώστε να συντηρούν την κατανομή του πλούτου και της ισχύος μέσα στη κοινωνία, δηλαδή την κοινωνική δομή εξουσίας. Οι σχέσεις αυτές συχνά υποστηρίζονται από ένα συγκεκριμένο είδος κοινωνικού

λόγου το οποίο ο William Ryan (1972) έχει ονομάσει ενοχοποίηση του θύματος. Ο κοινωνικός αποκλεισμός για παράδειγμα ατόμων από υποτελείς ομάδες αποδίδεται σε υποτιθέμενα εγγενή χαρακτηριστικά της ίδιας της ομάδας.

Οι συνεργατικές σχέσεις, από την άλλη, λειτουργούν με βάση το αξίωμα ότι η δύναμη δεν είναι μια σταθερή προ-καθορισμένη ποσότητα, αλλά μάλλον κάτι που παράγεται κατά τις διαπροσωπικές και διομαδικές σχέσεις. Με άλλα λόγια, αυτοί που μετέχουν σε μια σχέση αποκτούν δύναμη, ενδυναμώνονται δηλαδή μέσω της συνεργασίας τους έτσι ώστε ο καθένας να νιώθει πως η ταυτότητα του είναι περισσότερο αποδεκτή και ο ίδιος περισσότερο ικανός για να επιφέρει αλλαγές στη δική του ζωή ή στην κοινωνική κατάσταση. Κατ' αυτό τον τρόπο η δύναμη δημιουργείται μέσα στη σχέση και μοιράζεται σε όλους όσους μετέχουν στη σχέση. Η σχέση λειτουργεί προσθετικά, ως προς τη δύναμη, αντί αφαιρετικά. Η δύναμη δημιουργείται μαζί με τους άλλους αντί να επιβάλλεται πάνω στους άλλους.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ενδυνάμωση μπορεί να οριστεί ως η συνεργατική δημιουργία δύναμης (collaborative creation of power). Τα άτομα των οποίων οι εμπειρίες αντικατοπτρίζουν συνεργατικές σχέσεις αποκτούν την ικανότητα, την αυτοπεποίθηση και το κίνητρο που χρειάζονται για να πετύχουν. Συμμετέχουν αποδοτικά σε δραστηριότητες, επειδή έχουν αποκτήσει μια ασφαλή αίσθηση ταυτότητας και τη γνώση ότι η φωνή τους θα ακουστεί και θα αντιμετωπιστεί με σεβασμό. Με άλλα λόγια η ενδυνάμωση απορρέει από τη διαδικασία διαπραγμάτευσης ταυτοτήτων. Οι ταυτότητες δεν είναι στατικές ή σταθερές αλλά μάλλον ανασχηματίζονται διαρκώς μέσα από τις εμπειρίες μας και τις σχέσεις μας. Υπάρχουν πολλαπλές όψεις στην ταυτότητα μας, κάποιες από τις οποίες είναι δύσκολο ή αδύνατο να αλλάξουν (λ.χ. φύλο, η εθνότητα), ενώ άλλες μπορεί να είναι εύπλαστες ή επιδεκτικές τροποποίησης (λ.χ. βασικές αξίες, πολιτικά πιστεύω, αίσθηση προσωπικής αξίας σε σχέση με την ευφυΐα, τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, τα ταλέντα, την ομορφιά μας).

Οι σχέσεις αλληλεπίδρασης των ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων αντικατοπτρίζουν τον τρόπο με τον οποίο έχουν προσδιοριστεί ο ρόλος ή η ταυτότητα της εκάστοτε ομάδας. Αυτοί οι προσδιορισμοί ρόλου καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιμετωπίζουν τις δυνατότητες των «άλλων», καθώς και τα μηνύματα που μεταδίδουν. Έτσι, οι αλληλεπιδράσεις μας με τους «άλλους» διαγράφουν συνεχώς ένα τριγωνικό σχήμα εικόνων (Cummins, 1999:63):

- Μια εικόνα της δικής μας ταυτότητας
- Μια εικόνα των δυνατοτήτων επιλογής ταυτότητας που προσφέρουμε στους «άλλους».
- Μια εικόνα της κοινωνίας στο σχηματισμό της οποίας ελπίζουμε ότι θα συμβάλλουν

οι «άλλοι».

Με άλλα λόγια, στις σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων ενυπάρχει ασυνείδητα μια εικόνα της κοινωνίας στην οποία θα συμμετέχουν οι «άλλοι» και του είδους της συνεισφοράς που θα μπορέσουν να έχουν σε αυτή την κοινωνία. Μια τέτοια αντίληψη σαφώς υπονοεί ότι σε καταστάσεις όπου επικρατούν εξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ κυρίαρχων και υποτελών ομάδων, η δημιουργία διαπροσωπικών χώρων όπου η ταυτότητα των «άλλων» επικυρώνεται, συνεπάγεται την άμεση αμφισβήτηση της κοινωνικής δομής εξουσίας. Για παράδειγμα, το να αναγνωρίσει κάποιος ότι η θρησκεία, ο πολιτισμός και η γλώσσα των πολιτισμικά διαφερόντων ατόμων είναι σεβαστές μορφές αυτοέκφρασης και το να ενθαρρύνει την ανάπτυξή τους σημαίνει να αμφισβητεί τους κυρίαρχους τρόπους συμπεριφοράς της ευρύτερης κοινωνίας και τις εξουσιαστικές δομές που προκαλούν αυτούς τους τρόπους συμπεριφοράς (Cummins, 1999:64).

1.6 Ορισμός κοινότητας

Πολιτισμός είναι το «οργανικό σύνολο το οποίο περιλαμβάνει τη γνώση, τις δοξασίες, την τέχνη, τα ήθη, το δίκαιο, τα έθιμα και κάθε επίδοση και συνήθεια, την οποία έχει αποκτήσει ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας». Διαφορετικά, μπορεί να οριστεί ως «η συσσωρευμένη δημιουργία του ανθρώπου». Πολλοί όταν ομιλούν περί πολιτισμού, εννοούν την μόρφωση και την καλλιέργεια. Ωστόσο, κοινωνικά δεν υπάρχει άτομο ή ομάδα ανθρώπων που να στερείται πολιτισμού, διότι ο πολιτισμός περιλαμβάνει το συσσωρευμένο οργανικό σύνολο τρόπων σκέψεων και δράσεως, που παρουσιάζεται μεταξύ ανθρωπίνων ομάδων, τα δε άτομα μετέχουν κατ' ανάγκη στον πολιτισμό της ομάδας τους (Παπά, 1970:36-42).

Επειδή ο άνθρωπος, αντιθέτως προς τα ζώα, επιδιώκει μονίμως να βελτιώνει τη ζωή του ή γενικότερα τον τρόπο διαβίωσης του, είναι αναγκασμένος να προσαρμόζει τον εαυτό του στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Γι' αυτό το λόγο ο άνθρωπος συνεχώς επινοεί νέους τρόπους κάλυψης των αναγκών του, με αποτέλεσμα και ο πολιτισμός του να εμπίπτει σε συνεχείς τροποποιήσεις ή αλλαγές. Με λίγα λόγια, ο πολιτισμός δεν είναι στατικός. Δύο στοιχεία εμπεριέχονται στον πολιτισμό: τα υλικά και τα μη υλικά. Τα υλικά στοιχεία είναι οι κατοικίες, τα είδη ενδυμασίας, τα διάφορα σκεύη και εργαλεία, τα διάφορα επινοήματα, όπως ο άξονας και ο μοχλός, οι υλικές αποτυπώσεις ιδεών, όπως τα βιβλία, πίνακες, αγάλματα, CD και άλλα. Τα μη υλικά είναι οι ιδέες, οι αντιλήψεις, οι τρόποι σκέψης και δράσης, οι αξίες και οι συναισθηματικές αντιδράσεις, η γλώσσα, η λογοτεχνία, η επιστήμη, το δίκαιο και η θρησκεία (Παπά, 1970:36-42). Γενικά, ο πολιτισμός αναφέρεται στο σύνολο των

πεποιθήσεων ενός λαού, των κοινωνικών προσδοκιών, των χαρακτηριστικών της φυλής, των παραδόσεων, της γλώσσας και της θρησκείας. Οι αρχές, οι αξίες και οι πεποιθήσεις του πολιτισμού περνούν από γενεά σε γενεά. Οι αρχές και οι αξίες του ατόμου που παραδίδονται ή διδάσκονται σε κάθε πολιτισμό επηρεάζουν τις σχέσεις του με άλλους ανθρώπους διαφορετικού πολιτισμού. Επίσης, επηρεάζουν την άποψη που έχει για τον εαυτό του, για τους άλλους ανθρώπους και για τον κόσμο γενικότερα. Η συμβίωση των ανθρώπων κάθε ομάδας δημιούργησε την ανάγκη κανόνων που να ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ τους. Το κάθε άτομο οφείλει να μάθει και να τηρεί αυτούς τους κανόνες. Ο άνθρωπος δια της ομαδικής του συμβίωσης δημιούργησε «τεχνικά» ένα περιβάλλον, την κοινότητα, μέσα στο οποίο το άτομο γεννιέται και στο οποίο πρέπει να προσαρμοστεί. Η λειτουργία της προσαρμογής, η οποία αρχίζει με τη γέννηση και συνεχίζεται για σημαντικό διάστημα της ζωής ενός ατόμου, ονομάζεται «κοινωνικοποίηση».

Στους κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις των ανθρώπων πρέπει να προστεθούν και άλλα στοιχεία, όπως η συσσωρευμένη γνώση, οι διάφορες τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην πράξη, καθώς επίσης και τα διάφορα δημιουργήματα, - τόσο τα υλικά όσο και μη υλικά τα οποία έχουν πραγματοποιηθεί και θησαυριστεί από την ομάδα. Όλα αυτά μαζί αποτελούν την κοινότητα, στην οποία διαβιεί το άτομο (Παπα, 1970:36-42).

Οι πολιτισμικές αξίες επιδρούν αποφασιστικά στη μορφή και την οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας, αλλά και στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Ο Mead υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός δεν επιδρά μόνο στις τέχνες, στη θρησκεία, στις επιστήμες αλλά και στα τεχνολογικά συστήματα, στις πολιτικές πρακτικές και στις καθημερινές συνήθειες των ανθρώπων.

.2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

2.1 Παράθεση ιστορικών στοιχείων για την προέλευση της κοινότητας των τσιγγάνων

Ιστορικά, η παρουσία της εθνότητας των Τσιγγάνων στον ελλαδικό χώρο, ανάγεται στις αρχές του 14ου αιώνα. Γραπτές μαρτυρίες φανερώνουν την ύπαρξή τους σε βενετοκρατούμενες περιοχές της Πελοποννήσου, της Κρήτης και της Κύπρου (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:36). Συγκεκριμένα η πρώτη απόδειξη σχετικά με την ύπαρξη Τσιγγάνων στο νησί της Κρήτης, πηγαίνει πίσω στο 1322 - ο Simeon Simeonis, ένας Φραγκισκανός καλόγερος, περιγράφει μια ομάδα Τσιγγάνων κατασκηνωτών στην Κάντια. Την ίδια περίοδο παρατηρείται στην Κύπρο ένα κύμα Τσιγγάνων μεταναστών, οι οποίοι έρχονται προφανώς από ανατολικά. Κατά το Μεσαίωνα οι προσκυνητές αποκτούν ένα σχεδόν ιερό γνώρισμα και οι Τσιγγάνοι παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως τέτοιους ανακαλύπτοντας έτσι αρκετούς τρόπους για την επιβίωσή τους. Όμως μετά από μερικά χρόνια άρχισε να εκδηλώνεται μια καχυποψία απέναντί τους, σε σημείο που αποφάσισαν να βρουν μεγαλύτερη προστασία, αυτή του Πάπα. Με την πάροδο των αιώνων και τις συνεχείς μετακινήσεις στη Βαλκανική Χερσόνησο, αρχικά λόγω της Οθωμανικής και Βυζαντινής αυτοκρατορίας και στη συνέχεια εξαιτίας των πολέμων αλλά και της αναζήτησης μιας καλύτερης ζωής, ο αριθμός των Τσιγγάνων στην Ελλάδα αυξήθηκε και εξαπλώθηκε τόσο στις προαναφερθείσες περιοχές όσο και σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Υπολογίζεται ότι σήμερα στην Ελλάδα ζουν περίπου 120.000 Τσιγγάνοι, αν και οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι ο αριθμός τους είναι πολύ μεγαλύτερος.

Μέχρι πρόσφατα οι Τσιγγάνοι υπήρξαν λαός χωρίς γραπτή γλώσσα και δεν βρέθηκε ποτέ μια κυρίαρχη τάξη η οποία να μπορέσει να καταγράψει και να διασώσει τα γεγονότα, τις παραδόσεις και τις ρίζες τους. Ο Τσιγγάνος αποκαλείται «Ρομ», τουλάχιστον στην Ευρώπη, ή ακόμη «Μάνους», που και τα δύο ονόματα σημαίνουν «Ελεύθερος Άνθρωπος». Δίπλα στον Μάνους υπάρχουν οι Κάλε και οι Σίντι. Τα ονόματα των υποομάδων και των φυλών δείχνουν για τους Σίντι τις περιοχές των καταυλισμών, ενώ για τους Ρόμα τις επαγγελματικές ασχολίες της ομάδας (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:36). Η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Τσιγγάνοι παρέμενε για πολύ καιρό μια γλώσσα μυστική, θεωρούμενη μάλιστα τεχνητή, φτιαγμένη με σκοπό να μην είναι κατανοητή από τους άλλους. Στην πραγματικότητα ανήκει στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και σχετίζεται με τα σανσκριτικά. Η πατρίδα των Τσιγγάνων φαίνεται ότι είναι το βορειοδυτικό τμήμα της Ινδίας σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ερευνητών

ειδικών σε ινδικά θέματα. Από την άλλη μεριά, μόνο μερικές συγκυρίες μπορούν να ευθύνονται για το γεγονός ότι κάποιες ινδικές ομάδες εγκατέλειψαν την πατρίδα τους, όπως η πιθανότητα κάποιας σύγκρουσης με γειτονικό πληθυσμό ή με εισβολείς, ενδεχομένως η πείνα ή η φτώχεια. Το ταλέντο των Τσιγγάνων στο χορό και τη μουσική και η δεξιότητά τους στην επεξεργασία μετάλλων πρέπει να τους επέτρεψαν να κερδίζουν τα απαραίτητα για τη ζωή τους ακόμη και ανάμεσα σε διαφορετικούς πληθυσμούς. Η ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα των τσιγγάνων φανερώνεται μέσα από την κοινωνική οργάνωση της φυλής, με κατ' εξοχήν έκφραση τις σχέσεις συγγένειας μεταξύ των μελών της (Ρήγα & Χατζάρα, 1994:62).

2.2 Ιστορική αναδρομή της καταγωγής των τσιγγάνων

Για την καταγωγή των Τσιγγάνων έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες και πολλές περιοχές αναφέρονται ως τόπος καταγωγής τους. Οι κυριότερες θεωρίες είναι:

- i. *Αίγυπτος*. Αρκετά διαδεδομένη άποψη. Υποστηρίζει ότι το «Γύφτος» βγαίνει από το «Αιγύπτιος». Στην Ελλάδα την έχει υποστηρίξει ο Μπίρης (1942). Σήμερα πιστεύεται ότι αρκετοί έχουν περάσει από Αίγυπτο αλλά ότι δεν είναι ο αρχικός τόπος καταγωγής τους.
- ii. *Παλαιστίνη*. Υποστηρίζει ότι οι Τσιγγάνοι είναι απόγονοι του Κάιν. Ο Φαλτάιτς που τεκμηριώνει αυτήν την άποψη τους ονομάζει «Καϊνίτες» (Φαλτάιτς: 1931, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:25).
- iii. *Ινδία*. Το 18ο αιώνα αναπτύχθηκε η θεωρία της Ινδικής καταγωγής, μετά από μελέτες των διαλέκτων, «των κρυφών γλωσσών» που χρησιμοποιούν οι Τσιγγάνοι κύρια μεταξύ τους. Ο κύριος λόγος που θεωρείται ως χώρα καταγωγής τους η Ινδία, είναι η σχέση της ROMANI (τσιγγάνικης γλώσσας) με τις Ινδικές διαλέκτους και τα Σανσκριτικά (Smart & Grofton: 1875, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:25). Από τότε διάφορες αναζητήσεις έγιναν για να λύσουν το αναφερόμενο «ανατολικό ζήτημα» της καταγωγής και πολλές μελέτες προσπάθησαν να ρίξουν φως στο ζήτημα αυτό.

Σήμερα μπορούμε να πούμε ότι οι ερευνητές καταλήγουν στο εξής κοινό συμπέρασμα: οι πρόγονοι του πληθυσμού που μιλάει ROMANI μετανάστευσαν για πρώτη φορά από την Ινδία, πάνω από 1000 χρόνια πριν. Έφεραν μαζί τους τη γλώσσα που τα Ινδικά χαρακτηριστικά της αποκάλυψαν, το 18ο αιώνα, την ιστορία τους. Η γλώσσα με Ινδική βάση εμπλουτιζόταν με στοιχεία από την κάθε χώρα που πέρασαν. Και η διασταύρωση διαλέκτων της ROMANI με τις γλώσσες των χωρών διασποράς τους είχε ως αποτέλεσμα την παραπέρα διάσπαση της.

Γιατί έφυγαν από την Ινδία, γιατί ακολούθησαν τις συγκεκριμένες πορείες, γιατί αυτοί έχουν τη φήμη των νομάδων, είναι ερωτήματα που απασχολούν τους επιστήμονες μέχρι τις μέρες μας. Σήμερα ένας σχετικά μικρός αριθμός από τους Τσιγγάνους είναι νομάδες (Acton: 1981, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:25).

Οι Ruxon και Kenrick (1972, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:25) χωρίζουν τους Τσιγγάνους της Ευρώπης σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: «τους ROM, τους SINTI-MANUSH και τους KALE». Παρουσία ομάδας «μάγων» «Ατζιγκάνων» στο χώρο του Βυζαντίου αναφέρεται για πρώτη φορά (Κωνσταντινούπολη) το 1.050 μ.Χ. (Soulis: 1961, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:25).

Κατά τον Α. Πασπάτη (1857, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:26) οι Τσιγγάνοι αναφέρονται στη Βυζαντινή ιστορία για πρώτη φορά το 1360, εγκαταστημένοι στη Θράκη. Ο Α. Πασπάτης πιστεύει ότι η Θράκη είναι και η πατρίδα όλων των Τσιγγάνων της Ευρώπης. Το 14ο και 15ο αιώνα έγιναν μαζικές μεταναστεύσεις τσιγγάνικων ομάδων στα Β. Βαλκάνια. Το 14ο αιώνα (1323) εμφανίζεται μια ομάδα στην Κρήτη. Επίσης μετά τα μέσα του ίδιου αιώνα εμφανίζονται στη Μεθώνη και στο Ναύπλιο. Τον ίδιο αιώνα έχουμε την πρώτη αναφορά στο Φέουδο Αθίγγανων (FEUDUM ACINGANORUM) στην Κέρκυρα (Vaux de Foletier, F: 1970, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:26).

Σίγουρο είναι ότι οι Τσιγγάνοι κάνουν την πρώτη τους εμφάνιση στην Κέρκυρα και στην Πελοπόννησο στο τελευταίο τρίτο του 14ου αιώνα. Από την εποχή που εγκαθίστανται μόνιμα στην Κέρκυρα, οι Ατσιγγάνοι φαίνονται ενωμένοι με το φέουδο του βαρόνου Τζιανουλί ντε Αμπιτάμπουλο. Μεγάλος αριθμός Τσιγγάνων μεταβαίνουν από την Αιτωλοακαρνανία μέσω Ρίου στην Πελοπόννησο και αρχικά μένουν κυρίως στην Αχαΐα. Οι Παλαιολόγοι δεν επιτρέπουν την εγκατάστασή τους, αλλά οι Βενετοί τους επιτρέπουν να κατοικήσουν στις βενετικές αποικίες της Πελοποννήσου. Τους επιτρέπουν να κατοικούν κοντά σε Εβραίους και σε πολλά προάστια των βενετικών φρουριών, με τον όρο βέβαια ότι θα πληρώνουν ορισμένο φόρο στο Δημόσιο Ταμείο. Από την περίοδο αυτή υπάρχει μεγάλη ακμή σε τσιγγάνικες εμπορικές, τόσο που ο Μάζαρις θεώρησε τους Τσιγγάνους ως ένα σημαντικό τμήμα του Πελοποννησιακού λαού. Οι κυριότερες περιοχές που υπήρχαν την εποχή εκείνη Τσιγγάνοι ήταν η Μεθώνη και το Ναύπλιο. Σ' αυτές τις περιοχές πολλοί Γερμανοί οδοιπόροι στο τελευταίο τέταρτο του 15ου αιώνα τους βρήκαν να ασχολούνται με την υποδηματοποιία και χαλκουργία (Ανδρεάδου: 1914, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:26).

Ο Hopf στο βιβλίο του «Einwanderung der Zigeuner» το 1870 υποστηρίζει ότι η γενική κίνηση των Τσιγγάνων είχε σαν αφετηρία τη Χερσόνησο του Αίμου. Ο ίδιος μάλιστα θεωρεί πιθανόν ότι οι Τσιγγάνοι ξεκινώντας από την Ήπειρο έφθασαν (ένα μέρος από αυτούς) στην Κέρκυρα ενώ ένα άλλο μέρος ακολούθησε τους Σκιπετάριους στην κυρίως Ελλάδα.

Ο Α. Φον Γκουτςμίτ υποστηρίζει, διορθώνοντας τη θεωρία του Horf, ότι οι Τσιγγάνοι εμφανίζονται αρχικά το 1366 και ακόμα αργότερα το 1372 και όχι το 1340 - 1342 όπως υποστηρίζει ο Horf. Από κει και πέρα και μέχρι τον 19ο αιώνα δεν υπάρχουν γνωστές ελληνικές πηγές ενώ αντίθετα έχουμε στοιχεία για αυτή την περίοδο από τη Ρουμανία και την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη.

Τα κίνητρα που οδηγούσαν σε μεταναστεύσεις των Τσιγγάνων είναι ποικίλα. Μεταξύ των πιο σπουδαίων ήταν η καταδίωξη την οποία υπέστησαν οι Τσιγγάνοι, ανά τους αιώνες. Οι απελάσεις, οι διάφορες τιμωρίες, η κατασταλτική νομοθεσία ανάγκασαν τους Τσιγγάνους να αναζητούν πιο φιλόξενους τόπους. Άλλωστε σε περιόδους κοινωνικής κρίσης, οι Τσιγγάνοι, χρησιμοποιούνταν σαν αποδιοπομπαίοι τράγοι, και αντιμετώπιζονταν με διωγμούς. Επίσης σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας ήταν ιδιαίτερα τρωτοί. Οι ανάγκες εξάλλου του μικροεμπορίου και των άλλων εποχιακών - ευκαιριακών επαγγελμάτων που ασκούσαν οι Τσιγγάνοι τους οδήγησαν να ταξιδεύουν για αναζήτηση δουλειάς. Αλλά και η κοινωνική ανάγκη της επικοινωνίας των διάσπαρτων οικογενειακών ομάδων υπήρξε σημαντικός παράγοντας για τη νομαδική τους εξέλιξη.

Η άφιξη, κατά περιόδους, ομάδων Ινδικής καταγωγής στις διάφορες χώρες έχει ως αποτέλεσμα οι τσιγγάνικες ομάδες να έχουν μια παρόμοια ιστορική εμπειρία, αλλά διαφοροποιημένη κατά περίπτωση, ανάλογα με τις επιδράσεις ποικίλων κοινωνικών περιβαλλόντων, στο βαθμό που αυτά τους επηρέασαν (π.χ. διαφορετικές περίοδοι εγκατάστασης, συχνές μετακινήσεις και επαφές με αυτόχθονες νομάδες κ.λπ.). Όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν δημιουργήσει στις ομάδες Τσιγγάνων μέσα σε κάθε κράτος μια ποικιλία διαστροφάτωση και διαφορές στη γλώσσα και στην κουλτούρα. Έτσι «οι Τσιγγάνοι στον κόσμο σήμερα αποτελούν ένα μωσαϊκό από διαφορετικές ομάδες» (Liegeois: 1987, οπ. αν. Παυλή, Σιδέρη, 1990:26).

Σήμερα οι Τσιγγάνοι που βρίσκονται στον ελληνικό χώρο θα μπορούσαν να καταταχθούν σε γενικές γραμμές σύμφωνα με τα παρακάτω κριτήρια:

- *Γενεαλογική καταγωγή:* Αμέτηδες, Ντεμεκελήδες, Νταλιπαίοι, Καμπεραίοι, Αριφαίοι, κ.λπ.
- *Επαγγελματική απασχόληση:* Καζαντζήδες (χαλκιάδες), Ντερμεντζήδες (μυλωνάδες), Αϊτζήδες ή Μετσκάρηδες (αρκουδιάρηδες), Ταρακτσήδες (χτενάδες), Καρεκλόγυφτοι, Τσιλιγκίρηδες (κλειδαράδες), Τζαμπάσηδες (ζωέμποροι) κ.λπ.
- *Βαθμός εγκατάστασης:* μόνιμα εγκατεστημένες ημινομάδες, νομάδες.
- *Βαθμός ένταξης τους στις κοινωνίες που ζουν:* Ερλήδες (= ντόπιοι, ενταγμένοι, κυρίως

σε αγροτικές περιοχές), Φιτισίρια (= νομάδες - τσαντηρόγυφτοι).

- *Θρήσκευμα*: Μουσουλμάνοι, Χριστιανοί.
- *Χώρα καταγωγής*: Ρωμιόγυφτοι, Τουρκόγυφτοι, Αρβανιτόγυφτοι, Ρουμανόγυφτοι, Ρουμελήδες κ.λπ.

2.3 Οι Διωγμοί των τσιγγάνων

Από την πρώτη εμφάνισή τους στην Ευρώπη, οι Τσιγγάνοι αντιμετώπιστηκαν με προκατάληψη και καχυποψία. Ήρθαν σε μικρές οικογενειακές μονάδες ψάχνοντας ευκαιρίες για εμπόριο και απασχολήσεις μεταξύ των ήδη εγκατεστημένων λαών. Δεν είχαν σχεδόν καμιά ευκαιρία και υπήρχε λίγος χώρος γι' αυτούς. Ο μόνος χώρος που έμενε να καταλάβουν ήταν το «περιθώριο» στις ήδη εγκαθιδρυμένες κοινωνίες μέσα στις οποίες έπρεπε όσο καλύτερα μπορούσαν, να εξοικονομήσουν τα προς το ζην. Έτσι, μέσα σε ελάχιστο χρόνο βρήκαν τους εαυτούς τους τοποθετημένους σε ένα «status» πολιτών δεύτερης κατηγορίας. Η στάση όλων των λαών της Ευρώπης μοιάζει να είναι κοινή, όσον αφορά την αντιτσιγγάνικη σκέψη και δράση. Η κλίμακά της ξεκινά με την απλή ύπαρξη στερεοτύπων και προκαταλήψεων και αποκορυφώνεται με το ολοκαύτωμα των Ναζί, στο οποίο ένα τέταρτο του εκατομμυρίου Τσιγγάνοι αφανίστηκαν (Kenrick & Puxoin, 1972 οπ.αν. Ρήγα, 2001:259-275). Νομοθετημένα μέτρα κατά των Τσιγγάνων πάρθηκαν πολλά σε όλη την Ευρώπη. Ο ιστορικός Scott - Macfie καταγράφει 148 νόμους στη Γερμανία στην περίοδο μεταξύ 1416 και 1774 (Thesleff, A: 1900, οπ.αν. Ρήγα, 2001:259-275).

Ο Αγγλικός νόμος προέβλεπε θάνατο για τους Τσιγγάνους το 1554 και η Ελισάβετ 1 επέκτεινε την εφαρμογή του και σ' οποιονδήποτε τους συναναστρεφόταν, οι Σουηδοί νομοθέτες προέβλεπαν κρέμασμα για κάθε άντρα Τσιγγάνο που συλλάμβαναν, ο Christian V της Δανίας το 1589 διέταξε θανατική ποινή για τους ηγέτες των τσιγγάνικων ομάδων (Kenrick & Puxon, 1972 οπ.αν. Ρήγα, 2001:259-275).

Οι πρώτοι νόμοι που θεσπίστηκαν κατά των Τσιγγάνων σε κάθε κράτος δείχνουν τη γρήγορη εξάπλωση αντίστοιχης νομοθεσίας.

- 1471 Λουκέρνη, 1482 Βραδεμβούργο, 1484 Ισπανία, 1498 Γερμανία (Φραϊμπουργκ),
- 1524 Ολλανδία, 1526 Πορτογαλία, 1530 Αγγλία, 1536 Δανία, 1539 Γαλλία, 1540 Φλάνδρα, 1541 Σκωτία, 1549 Βοημία, 1557 Πολωνία και Λιθουανία, 1637 Σουηδία (Kenrick & Puxon: 1972: 42 - 43).

Ο όγκος και η αυστηρότητα της νομοθεσίας μεγάλωνε με την πάροδο του χρόνου. Έτσι, χιλιάδες Τσιγγάνοι πέθαναν, ακρωτηριάστηκαν, εξορίστηκαν. Αργότερα έγιναν πιο

«εκλεπτυσμένες» προσπάθειες για να εγκαταλείψουν οι Τσιγγάνοι τη νομαδική ζωή τους και να αφομοιωθούν με το περιβάλλον. Παιδιά χωρίστηκαν βίαια από τους γονείς τους για να ανατραφούν «Χριστιανικά», ιδρύθηκαν σχολές αγωγής για τον εκπολιτισμό τους.

Σημαντική περίοδος σε ένταση και αγριότητα διωγμών αποτελεί η περίοδος των Ναζί. Χιλιάδες Τσιγγάνοι θανατώθηκαν, πολλοί οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα και φυλακές ή υπέφεραν από περιορισμό της ελευθερίας τους. Σαν αποτέλεσμα αυτών των περιορισμών πολλοί υπέστησαν διανοητικούς κλονισμούς, ιδιαίτερα οι νομάδες παρά οι μόνιμα εγκατεστημένοι. Πολλοί οδηγήθηκαν για δουλειά στους αγρούς, στα ορυχεία, στα εργοστάσια. Αρκετοί επιζήσαντες φέρνουν ακόμα τα σημάδια των πειραμάτων των οποίων υπήρξαν θύματα και άλλοι δε μπορούν να κάνουν παιδιά λόγω των στερήσεων που έχουν υποστεί. Η γεννητικότητα τους δε μειώθηκε μόνο λόγω των στερήσεων στις οποίες είχαν υποβληθεί από τους Ναζί στην προσπάθεια να τους αφανίσουν, αλλά και λόγω χωρισμού των νέων ανδρών από τις οικογένειες τους (Ρήγα, 2001:259-275). Τα ντοκουμέντα μαρτυρούν την ύπαρξη Τσιγγάνων σε όλα τα γνωστά στρατόπεδα συγκέντρωσης π.χ. Auschwitz, Mauthausen, Dachau, Belzeck κ.λπ. Οι Ruxon & Kenrick στο βιβλίο τους παραθέτουν έναν πίνακα που αναφέρεται στους θανάτους των Τσιγγάνων στην περίοδο του πολέμου, υποστηρίζουν όμως, ότι δεν αντιπροσωπεύει τον πραγματικό αριθμό των Τσιγγάνων που υπέφεραν στην περίοδο των Ναζί, που τον θεωρούν αρκετά μεγαλύτερο (Ρήγα, 2001:259-275).

<u>Χώρα</u>	<u>Πληθυσμός το 1939</u>	<u>Θάνατοι</u>
Αυστρία	11.200	6.500
Βέλγιο	600	500
Βοημία	13.000	6.500
Κροατία	28.500	28.000
Εσθονία	1.000	1.000
Γαλλία	40.000	15.000
Γερμανία	20.000	15.000
Ολλανδία	500	500
Ιταλία	25.000	1.000
Λατβία	5.000	2.500
Λιθουανία	1.000	1.000
Λουξεμβούργο	200	200
Πολωνία	50.000	35.000

Ρουμανία	300.000	36.000
Σερβία	60.000	12.000
Σλοβακία	80.000	1.000
Ε.Σ.Σ.Δ.	200.000	30.000

2.4 Η Οικογένεια και η κοινωνική ταυτότητα των Τσιγγάνων: Η περίπτωση των Ελλήνων Τσιγγάνων

Ως οικογένεια θεωρείται κάθε ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς γάμου και αίματος. Για τη φυλή των Τσιγγάνων ωστόσο ο ορισμός αυτός περιορίζει στο ελάχιστο την πραγματική φύση, δομή και σημασία της οικογένειας, η οποία ως θεσμός αποτελεί τη βάση της κοινωνικής τους συγκρότησης. Το δίκτυο της κοινωνικής οργάνωσης των Τσιγγάνων στηρίζεται στη σχέση «συγγένεια - οικογένεια». Η σχέση αυτή καθορίζει και επηρεάζει τη δομή των μεταξύ τους σχέσεων και αποτελεί κριτήριο για την περαιτέρω ανάπτυξη διαφόρων ειδών σχέσεων, όπως για την επιλογή συντρόφου για γάμο, τις επαγγελματικές συμφωνίες, τη συμμετοχή στις εθιμικές τελετουργίες κ.λπ. Η κυρίαρχη πρακτική που ακολουθείται από μέρους των τσιγγάνων είναι αυτή της ενδογαμίας, που λειτουργεί ως ασπίδα προστασίας από τον κόσμο των μη τσιγγάνων και ως μέσο για την ανάπτυξη συλλογικής ταυτότητας πάνω σε κοινή βάση απαλλαγμένη από επιμειξίες με μη ανήκοντες στη δική τους φυλή (Ρήγα & Δαιμονάκου, 2001:25).

Δομικά, οι Τσιγγάνοι χωρίζονται σε φυλές, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους ως προς τη γλωσσική διάλεκτο, την εξωτερική εμφάνιση και τα ήθη. Αυτό βέβαια δεν συνιστά απαγόρευση για τη σύναψη γάμων ανάμεσά τους και επομένως για την επιμειξία των φυλών. Κάθε φυλή με τη σειρά της διαιρείται σε φάρες, τα μέλη των οποίων συνδέονται με δεσμούς αίματος και αγχιστείας. Η κοινωνική ιεραρχία εγκαθίσταται με βάση τις πατρικές γενεαλογικές γραμμές και έχει το σεβασμό όλων των μελών. Οι φάρες αποτελούν ομάδα δύο ή περισσότερων γενεών, με την κάθε γενεά να φέρει το δικό της όνομα. Το όνομα αυτό προέρχεται από κάποιον πρόγονο, ζώο ή χαρακτηριστικό, του οποίου η ύπαρξη λειτουργεί αυτόματα ως ταυτότητα. Το όνομα λειτουργεί επίσης ως στοιχείο αναγνώρισης μεταξύ των γενεών σε περιπτώσεις συγκεντρώσεων των μελών τους, ενώ η συμμετοχή σε αυτό είναι προαιρετική (Fraser, 1998:63). Η γενιά περιλαμβάνει αδέρφια, ξαδέλφια, γονείς, παππούδες, εγγόνια, νύφες, συμπέθερους και άλλους συγγενείς. Η οικογένεια ή «φαμίλια» αποτελεί υποδιαίρεση της γενιάς και χαρακτηρίζει την ομάδα των ατόμων που συγκροτούν οι γονείς, τα παντρεμένα παιδιά και τα εγγόνια. Στον πυρήνα της κοινωνικής οργάνωσης των

Τσιγγάνων βρίσκεται η διευρυμένη μορφή οικογένειας, με τη συμβίωση δύο ή περισσότερων γενεαλογιών κάτω από την ίδια στέγη. Αρχηγός της οικογένειας είναι ο γηραιότερος άντρας, ο παππούς, και στην περίπτωση που δεν ζει το ρόλο αυτόν αναλαμβάνει ο μεγαλύτερος σε ηλικία παντρεμένος γιος. Το συγκεκριμένο καθεστώς δίνει στην οικογένεια πατριαρχικό χαρακτήρα. Αυτή η μορφή ωστόσο δεν απαντάται σε όλες ανεξαιρέτως τις περιοχές όπου διαμένουν Τσιγγάνοι, καθώς υπάρχουν επίσης πυρηνικές οικογένειες και σε πολύ μικρότερο βαθμό μονογονεϊκές (Ντούσας, 1997:25, Ρήγα & Δαιμονάκου, 2001:59). Η οικογένεια υφίσταται στην πράξη με την τέλεση του γάμου, που μπορεί να γίνει είτε με θρησκευτικό τρόπο είτε με τα τσιγγάνικα έθιμα.

Ο γάμος αποτελεί σημαντικό βήμα για τη ζωή του Τσιγγάνου ή της Τσιγγάνας, γεγονός το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το νεαρό της ηλικίας του ζευγαριού (μέσος όρος για τα αγόρια τα 18-19 χρόνια και για τα κορίτσια τα 11-17), αφού η απόφαση δεν είναι αποτέλεσμα ώριμης σκέψης, αλλά κατά πάσα πιθανότητα συνέπεια του χαμηλού επιπέδου ζωής και της μεγάλης παιδικής θνησιμότητας εξαιτίας των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης. Σε αυτό συμβάλλει και ένα άλλο στοιχείο που συνδέεται με το νεαρό της ηλικίας του γάμου και αφορά την πρόωμη κοινωνικοποίηση των παιδιών των Τσιγγάνων, το οποίο εξάλλου αποτελεί και ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φυλής. Από πολύ μικρά αποκτούν ελευθερία κινήσεων και συμπεριφορών, γεγονός που τους επιτρέπει να ενταχθούν γρηγορότερα στο κοινωνικό περιβάλλον και κυρίως μόνα τους, χωρίς την καθοδήγηση των γονέων ή άλλων μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων. Τα παιδιά ταξιδεύουν με τους γονείς τους από τόπο σε τόπο, βλέπουν καινούρια και διαφορετικά πράγματα, συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, παρευρίσκονται σε οικονομικές συναλλαγές και μαθαίνουν τον κώδικα επικοινωνίας (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:36). Οι καταστάσεις στις οποίες παίρνουν μέρος από πολύ μικρή ηλικία αποτελούν, μέσω της φυσικής παρατήρησης, ένα είδος εκπαίδευσης για τον κοινωνικό στίβο, αλλά και μια μικρογραφία της κοινωνίας όπου ζουν και των σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα σε αυτήν. Η απόφαση για τη σύναψη γάμου περνά από μια διαδικασία συζητήσεων, διαπραγματεύσεων και τελικής συμφωνίας μεταξύ των οικογενειών των νέων, χωρίς να αποκλείεται ο έρωτας και η αγάπη του ζευγαριού. Τις περισσότερες φορές πάντως δεν είναι αυθόρμητη και προσωπική απόφαση των άμεσα ενδιαφερομένων. Έτσι, αν δυο νέοι αγαπιούνται αλλά η αγάπη τους δεν είναι αποδεκτή από τους γονείς, επιλέγουν τη λύση της απαγωγής, του «κλεψίματος» της κοπέλας, γεγονός το οποίο συνιστά πράξη ασέβειας και τους θέτει αμέσως εκτός ομάδας. Οι δυο νέοι περνούν το πρώτο βράδυ μαζί και με την πράξη τους αυτή νομιμοποιούν τη θέληση τους να ζήσουν ως ζευγάρι. Την επόμενη ημέρα, που οι

γονείς έρχονται να τους πάρουν και να επιστρέψουν πίσω, αναγγέλλουν ταυτόχρονα και το γάμο, ο οποίος επισφραγίζει την πράξη τους (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:36).

Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις τίθεται το ζήτημα της προίκας της νύφης, όχι όμως με την κοινή έννοια, αλλά με τη μορφή της οικονομικής βοήθειας, της συνεισφοράς στο ξεκίνημα της νέας ζωής του ζευγαριού. Η προίκα μπορεί να περιλαμβάνει χρήματα, κοσμήματα ή ρουχισμό. Από την πλευρά του, ο αρραβωνιαστικός είναι υποχρεωμένος να δωρίσει κοσμήματα και ρούχα στη μέλλουσα νύφη κατά την τελετή του αρραβώνα. Οι συζητήσεις για τον επικείμενο αρραβώνα μπορεί να διαρκέσουν αρκετό χρονικό διάστημα, το ίδιο και ο αρραβώνας, προκειμένου οι μελλόνυμφοι να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους (Έξαρχος, 1996:26). Απαραίτητη προϋπόθεση και σημαντικό ρόλο στο θέμα του γάμου είναι η «παρθενιά» της νεαρής κοπέλας. Η νύφη πρέπει να είναι αγνή για να τελεστεί ο γάμος. Την επόμενη μέρα μάλιστα ζητείται η απόδειξη της τιμότητας (το ματωμένο σεντόνι). Η παρθενιά ανάγεται στο πλαίσιο της τσιγγάνικης φιλοσοφίας και θεωρείται δεδομένη, όπως και η πίστη στο σύζυγο και η τιμή της γυναίκας γενικότερα. Γι' αυτό και οι γυναίκες προσέχουν να μη συζητούν ή να μη μένουν μόνες τους με κάποιον άνδρα χωρίς την παρουσία άλλων προσώπων. Η στάση αυτή σχετίζεται άμεσα με τη θέση και το ρόλο του άνδρα και της γυναίκας στην τσιγγάνικη κοινωνία. Ο άνδρας κατέχει την κυρίαρχη θέση στην οικογένεια και στην κοινωνία, ενώ η γυναίκα βρίσκεται σε υποδεέστερη θέση, επωμιζόμενη τη διαχείριση του νοικοκυριού και την ανατροφή των παιδιών. Για τους Τσιγγάνους οι άνθρωποι διαιρούνται σε άνδρες και γυναίκες, σκεπτικό το οποίο αυτόματα διαχωρίζει τα δύο φύλα και αποδίδει αυτή τη διάκριση στις βιολογικές διαφορές και στις διαφορές προσωπικότητας. Το ζήτημα της σεξουαλικής επιθυμίας και του ελέγχου της αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της διαφοράς μεταξύ των δύο φύλων. Το σώμα, ιδιαίτερα των γυναικών, το οποίο αποτελεί τον κατ' εξοχήν δείκτη της σεξουαλικής επιθυμίας, πρέπει να είναι καλυμμένο, γι' αυτό οι γυναίκες φορούν συνήθως φουστάνια ή μακριές φούστες. Εκτός αυτού πρέπει να προσέχουν πώς περπατούν ή κάθονται, έτσι ώστε οι κινήσεις τους να μην προκαλούν τον άνδρα (Ρήγα & Δαιμονάκου, 2003:63).

Η δομή που παρουσιάζει η τσιγγάνικη οικογένεια και η σημαντικότητα της για τη διατήρηση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης εθνότητας δεν θα μπορούσε να μείνει ίδια και απaráλλακτη, καθώς οι Τσιγγάνοι ζουν ήδη πολλά χρόνια στον ελλαδικό χώρο και η πορεία τους έχει επηρεαστεί από τις ιστορικο-κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα σε αυτόν. Όπως ακριβώς λόγω της βιομηχανικής επανάστασης πολλές αγροτικές οικογένειες άφησαν την ύπαιθρο και τη γεωργία για να εγκατασταθούν στις μεγάλες πόλεις και να αναζητήσουν εργασία στη βιομηχανία, έτσι και η τσιγγάνικη

οικογένεια υπέστη αλλαγές. Η πρώτη σημαντική αλλαγή συνδέεται με την εύρεση κατοικίας. Οι αρμόδιες νομαρχιακές υπηρεσίες έχουν ορίσει συγκεκριμένες —υποβαθμισμένες— περιοχές των Αθηνών και της επαρχίας για την εγκατάσταση των Τσιγγάνων. Σε αυτές ωστόσο τις περιοχές δεν έχει προβλεφθεί η ύπαρξη βασικών υποδομών (π.χ. υδροδότηση, ηλεκτρικό, δρόμοι, κάλυψη αναγκών βασικής υγιεινής), με αποτέλεσμα οι Τσιγγάνοι να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα διαβίωσης και υγείας. Από την άλλη πλευρά, οι οικογένειες οι οποίες στεγάζονται σε οικίες ακολουθούν διαφορετικό τρόπο ζωής από εκείνο των Τσιγγάνων στα τσαντίρια και τις σκηνές. Οι πρώτοι ζουν ανάμεσα στους Έλληνες, με όλες τις ανέσεις που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία, το δε επίπεδο ζωής τους είναι ίδιο με των Ελλήνων. Αυτή η ομάδα των Τσιγγάνων ξεφεύγει από τα όρια της φυλής και ενστερνίζεται νέες συνήθειες και συμπεριφορές. Η σχέση της με τους υπόλοιπους Τσιγγάνους που παραμένουν εκτός ελληνικής κοινωνίας διαταράσσεται και σιγά-σιγά χάνεται (Ρήγα & Δαιμονάκου, 2003:63).

Η κοινωνική τους οργάνωση δεν χαρακτηρίζεται από τους ισχυρούς δεσμούς που διατηρούν οι Τσιγγάνοι των σκηνών. Οι συγγενικές σχέσεις χαλαρώνουν και η δυνατότητα κοινωνικοποίησης και ελέγχου των ατόμων περιορίζεται σημαντικά. Οι Τσιγγάνοι πάλι που ζουν στις υποβαθμισμένες περιοχές, αποκομμένοι από το ρυθμό και τον τρόπο ζωής των Ελλήνων, διατηρούν ακόμα τις κοινωνικές δομές της φυλής τους, αλλά περιθωριοποιούνται και πέφτουν θύματα κοινωνικού ρατσισμού και αποκλεισμού (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:42). Όσοι Τσιγγάνοι έχουν εγκατασταθεί σε σπίτια εδώ και μερικά χρόνια έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό δυναμικό και σχεδόν όλοι, ακολουθούν ήθη και έθιμα του ελληνικού πολιτισμού. Στην πλειονότητα τους είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, έχουν ελληνική υπηκοότητα και οι άνδρες κατατάσσονται στο στρατό, ενώ όλες οι τελετές τους δε πραγματοποιούνται σύμφωνα με τα θρησκευτικά πρότυπα. Τα μυστήρια του γάμου, της βάφτισης και της κηδείας τελούνται στην εκκλησία, και όχι σύμφωνα με τα τσιγγάνικα έθιμα. Οι ίδιοι διαχωρίζουν τον εαυτό τους από εκείνους που διαμένουν σε σκηνές και τσαντίρια, λέγοντας ότι οι άλλοι έχουν επιλέξει να ζουν μέσα στη βρομιά, αφού δεν είναι Τσιγγάνοι αλλά Γύφτοι, και ως τέτοιοι είναι συνηθισμένοι στη νομαδική ζωή, στη βρομιά και στην κλεψιά.

Η εργασία αποτελεί το δεύτερο σημαντικό στοιχείο που επηρεάζει την ταυτότητα της τσιγγάνικης οικογένειας. Και αυτή επίσης έχει υποστεί αλλαγές σε σχέση με τα παραδοσιακά επαγγέλματα των Τσιγγάνων. Ανάλογα με τις εποχές και τις συνθήκες, οι Τσιγγάνοι έχουν ασκήσει πολλά και διαφορετικά επαγγέλματα (όπως εμπόριο αλόγων, εμπόριο σιδήρου και χαλκού, καλαθοπλεκτική, μουσική, χειρομαντεία κ.ά.), τα οποία τους επέτρεπαν να είναι

αυτόνομοι. Η βιομηχανοποίηση όμως της Ελλάδας, κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση του ελληνικού πληθυσμού στις μεγαλουπόλεις και τη μετατροπή της αγροτικής διευρυμένης οικογένειας σε πυρηνική αστική. Κατ' ανάλογο τρόπο επηρεάστηκε και η ζωή των Τσιγγάνων, αφού η άσκηση των παραδοσιακών επαγγελματιών είναι πλέον αδύνατη και συνεπώς κρίνεται απαραίτητη η αναζήτηση νέων πόρων ζωής (Ρήγα & Δαιμονάκου, 2003:63). Η άσκηση των παραδοσιακών επαγγελματιών ευνοούσε τα ταξίδια των Τσιγγάνων για την εύρεση πελατείας, παράλληλα όμως βοηθούσε και στη διατήρηση των συνεκτικών δεσμών μεταξύ τους. Τα ταξίδια τους έδιναν τη δυνατότητα να συναντηθούν και να πραγματοποιήσουν επαγγελματικές συμφωνίες, να πάρουν αποφάσεις για τη σύναψη ενός γάμου και να αναπτύξουν κοινωνικές δραστηριότητες. Σήμερα οι περισσότεροι Τσιγγάνοι που ζουν στην Ελλάδα ασκούν κυρίως το επάγγελμα του εμπόρου, του γυρολόγου και του εποχιακού εργάτη της γης. Τα επαγγέλματα αυτά έχουν περιορίσει κατά πολύ τα ταξίδια τους. Αλλά ακόμα κι όταν γίνονται ταξίδια, αυτά δεν αποτελούν μετακίνηση από τόπο σε τόπο με τη μορφή του νομαδισμού, αλλά μετακίνηση γύρω από έναν σταθερό τόπο. Πρέπει να σημειωθεί ότι η καλλιέργεια της γης λειτουργεί για τους Τσιγγάνους ως μέσο διατήρησης της πολιτισμικής τους ταυτότητας, αφού έχουν την ευκαιρία να δουλεύουν όλοι μαζί (παρόλο που το συγκεκριμένο επάγγελμα πλήττεται από τη μεγάλη προσφορά εργατικών χεριών λόγω των οικονομικών μεταναστών που έρχονται στην Ελλάδα). Όσο για το εμπόριο, και σε αυτά οι Τσιγγάνοι συναντούν σοβαρά προβλήματα, αφού δύσκολα παίρνουν άδεια και επιπλέον αντιμετωπίζουν σκληρό ανταγωνισμό από τα καταστήματα (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:45). Έτσι, πολλές φορές η προσπάθεια εξεύρεσης άλλων τρόπων βιοπορισμού αποδεικνύεται μη παραγωγική, οδηγώντας τους Τσιγγάνους στη φτώχεια, τη μιζέρια, τη ζητιανιά και, κατά συνέπεια, στη μεγαλύτερη περιθωριοποίησή τους.

Τέλος, ένα άλλο χαρακτηριστικό αλλά εξίσου σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας της τσιγγάνικης οικογένειας, εκτός της δομής και της λειτουργικότητας της, είναι η συλλογικότητα. Τα άτομα μέσα στην οικογένεια λειτουργούν με την έννοια του «εμείς», με την έννοια της ομαδικότητας και όχι της ατομικότητας. Κυριαρχεί κλίμα αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπάρστασης, το οποίο μεταφέρεται και προς τα έξω, στο κοινωνικό περιβάλλον, και εκφράζεται μέσα από τις κοινωνικές τους συνευρέσεις (Ρήγα & Δαιμονάκου, 2003:63).

Οι τσιγγάνοι είναι μία από τις περιφερόμενες φυλές του κόσμου που στην Ελλάδα απαντώνται με περισσότερες προσωνυμίες όπως Γύφτοι, Ρόμοι, Ζαπαράδες κ.α..(Εξαρχος,1998:193-220)

Τα τελευταία χρόνια, η παράδοση των τσιγγάνων να ζουν μια νομαδική ζωή έχει διαφοροποιηθεί και επιθυμούν να μείνουν σε ένα συγκεκριμένο μέρος. Στην επιθυμία τους αυτή όμως παρουσιάζονται αρκετά προβλήματα, όπως είναι η υψηλή για αυτούς τιμή των

ιδιωτικών κατοικιών, η έλλειψη δημοσίων υπηρεσιών όπως τοπικά σχολεία σε κάποιες περιοχές (Οικονόμου & Σαπουνάκης, οπ. αν. Καραντινός κ.α., 1999:27-31). Επίσης οι περισσότεροι τσιγγάνοι εργάζονται ως εποχικοί εργάτες γης ή ως γυρολόγοι μικρέμποροι, πολλές φορές χωρίς άδεια εργασίας, γεγονός που δημιουργεί προβλήματα και θέτει ζητήματα στο λεγόμενο «κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας» (Εξαρχος, 1998:193-220). Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι τσιγγάνοι είναι ο αναλφαβητισμός, η έλλειψη μόνιμης στέγης, η έλλειψη ασφαλιστικής κάλυψης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η έλλειψη απασχόλησης, η μη εγγραφή τους σε μητρώα και τέλος η μη καταγραφή της ενδιαφέρουσας πολιτιστικής παράδοσης και εθίμων τους.

3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΓ. ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

3.1 Ιστορική Αναδρομή του Δήμου Αγίας Βαρβάρας

Ο δήμος Αγίας Βαρβάρας αποτελεί προάστιο της δυτικής Αθήνας και βρίσκεται στους πρόποδες του όρους Αιγάλεω. Μέχρι το 1948 η πόλη ανήκε διοικητικά στο Δήμο Αιγάλεω, στη συνέχεια το 1949 έγινε Κοινότητα, όταν αποσπάστηκε από το Δήμο Αιγάλεω και το 1963 αναγνωρίστηκε ως Δήμος με έκταση περίπου τα 2 τετρ. χλμ. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ο δήμος έχει 30.562 κατοίκους (48,5% άνδρες και 51,5% γυναίκες). Σε αυτό τον πληθυσμό συμπεριλαμβάνονται Τσιγγάνοι, πρόσφατα παλιννοστούντες Πόντιοι, βορειοηπειρώτες, μετανάστες κ.α. Παρόλο που στην περιοχή δραστηριοποιούνται βιοτεχνίες και μικρές επιχειρήσεις, το ποσοστό ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλό (Δήμος Αγίας Βαρβάρας, 2010). Η οικιστική ανάπτυξη της Αγίας Βαρβάρας ξεκίνησε τη δεκαετία του '20. Το 1985 εκπονήθηκε το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του δήμου το οποίο θεσμοθετήθηκε το 1989 και ισχύει μέχρι σήμερα. Εκτός πολεοδομικού σχεδίου είναι μόνο 333 στρέμματα στους πρόποδες του όρους Αιγάλεω (Δήμος Αγίας Βαρβάρας, 2010). Η Αγία Βαρβάρα έχει μεγάλη ομοιομορφία στη δόμηση, δεδομένου ότι ο επισκέπτης συναντά μικρές κλασικές μονοκατοικίες, σαν συγκροτήματα το ένα δίπλα στο άλλο. Διαθέτουν παραδοσιακές αυλές της δεκαετίας του '60 από την πίσω μεριά αλλά και τις παραδοσιακές εισόδους που θυμίζουν την Αθήνα της παλιάς εποχής. Πρόκειται για μια πλούσια περιοχή σε πράσινο και μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να αναβαθμίζεται σταδιακά. Η πόλη οφείλει το όνομά της στον ιστορικό ναό της Αγίας Βαρβάρας. Ο ναός αποτελεί διατηρητέο μνημείο και έχει μεγάλη αρχαιολογική, ιστορική, θρησκευτική και πολιτιστική σημασία. Χτίστηκε πριν από περίπου 100 χρόνια. Ιερό του ναού είναι ένας ναΐσκος του 17^{ου} αιώνα μέσα στον οποίο βρέθηκε η εικόνα της Αγίας Βαρβάρας. Σήμερα στο ναΐσκο έχουν μεταφερθεί και οστά της αγίας. Το εσωτερικό του ναού κοσμούν αγιογραφίες του Φώτη Κόντογλου, ενός από τους μεγαλύτερους αγιογράφους των νεότερων χρόνων, κατόχου μιας προσωπικής εικαστικής γλώσσας η οποία «δένει» με αρμονία τη βυζαντινή παράδοση, το μυστικισμό του Ελ Γκρέκο, τον εξπρεσιονισμό του Βαν Γκόγκ με τη λαϊκή τέχνη.

Από τη σύγχρονη ιστορία, αξιόλογη είναι η συμμετοχή της πόλης στην Εθνική Αντίσταση. Ανώνυμοι και επώνυμοι ήρωες πολίτες της Αγίας Βαρβάρας αγωνίστηκαν για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής έγιναν πολλά μπλόκα στην Αγία Βαρβάρα, και στις 29 Σεπτεμβρίου 1944, συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν τουλάχιστον 65 μέλη της Εθνικής Αντίστασης (Δήμος Αγίας Βαρβάρας, 2010).

3.2 Παρουσίαση της κοινότητας των τσιγγάνων της Αγίας Βαρβάρας

Στην Αγία Βαρβάρα ζουν συνολικά 4.000 Ρόμα και αποτελούν περίπου το 10% του πληθυσμού της περιοχής. Στην Αγία Βαρβάρα υπάρχει κοινότητα των Ρόμα από τη δεκαετία του '20, οπότε και εποίκισθη η περιοχή από Χριστιανούς Ρόμα που διώχθηκαν από την Τουρκία στο πλαίσιο της ανταλλαγής πληθυσμών μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Από μαρτυρίες των ίδιων των Τσιγγάνων, οι Τσιγγάνοι της Αγ. Βαρβάρας έχουν έρθει κύρια από την Μ. Ασία, Ανατολ. Θράκη με την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1922. Ακολούθησαν δύο κατευθύνσεις (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80):

- i. από τον τουρκικό κατευθείαν στον ελληνικό χώρο και
- ii. με ενδιάμεσο σταθμό στη Βουλγαρία.

Έμειναν αρχικά στα Κ. Πετράλωνα και από εκεί ήρθαν στην Αγία Βαρβάρα. Η άφιξή τους στην Αγία Βαρβάρα χρονολογείται πριν από την απογραφή του 1941. Σε άρθρο της, η εφημερίδα «Προοδευτική» (1984, Μάρτιος, φύλο 78) με τίτλο «η Αγία Βαρβάρα του χθες και του σήμερα» γράφει: *«ακόμα πρέπει να σημειωθεί πως πριν το 1941 είχαν στρατοπεδεύσει μόνιμα τσιγγάνοι (1939) μπροστά από το Νοσοκομείο Λοιμωδών»*. Η ίδια εφημερίδα δημοσιεύει στο φύλλο 79, Απρίλιος 1984, απόσπασμα του εκκλησιαστικού περιοδικού «ΠΙΣΤΙΣ» *«...έπειτα η τοποθεσία, λόγω του υπερκείμενου δάσους, το οποίον απεψίλωσεν η πείνα των κατοίκων κατά την διάρκεια της ξενικής στρατιωτικής κατοχής και ο τόπος είχε καταστεί κέντρο αναψυχής και διασκέδασης. Ήτο ακόμη και πεδίο βολής των ταγμάτων τηλεφωνητών και Σκαπανέων. Όλοι οι επισκέπτες, διήρχοντο της συνοικίας έβλεπον τους «ατσίγγανους» και το «χάρτινον» ως φαίνεται εκκλησιδίον και εκείνουν την κεφαλήν»*. Η εκκλησία που αναφέρεται άρχισε να χτίζεται το 1938. Άρα η ύπαρξη Τσιγγάνων τοποθετείται πριν από το 1938 (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Οι διηγήσεις των ίδιων λένε ότι το 1944-45 διέμεναν σε αντίσκηνα πίσω από την εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας και ότι καταπάτησαν λίγο πιο πάνω ένα οικόπεδο γύρω στο 1 στρέμμα όπου έκτισαν παράγκες. Ονόμασαν την τοποθεσία «τενεκέ μαχαλά». Επί Χούντας γκρεμίστηκε. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι στο στρέμμα αυτό ήταν στοιβαγμένες γύρω στις 60 - 70 οικογένειες. Για την πραγματική τους προέλευση οι Τσιγγάνοι γνωρίζουν ελάχιστα. Σύμφωνα με έρευνα των Παυλή-Σιδέρη (1990:22-80), οι κάτοικοι της Αγίας Βαρβάρας, θεωρούν την Ινδία ως τόπο προέλευσης καταγωγής σε ποσοστό 11,47%. Η πλειοψηφία δίνει ως τόπο καταγωγής την Τουρκία με ποσοστό 37,61%, την Αίγυπτο 16,06%, «δεν ξέρουν» 9,17%, την Ισπανία 6,88%, «από αλλού» 3,67%, τη Ρουμανία 2,29%, την Ελλάδα 2,29%, την

Ουγγαρία 0,92%, τη Βουλγαρία 0,46%. Επίσης το 9,17% των ερωτώμενων δήλωσαν περισσότερους από έναν τόπους καταγωγής. Τα διαφορετικά ποσοστά στους τόπους καταγωγής που δίνονται από τους Τσιγγάνους δικαιολογούνται λόγω διαφορετικών χρονικών αφίξεων στην Ελλάδα από τους τόπους καταγωγής τους. Οι διαφορετικοί οδοί διέλευσης και οι διαφορετικοί χρόνοι εισχώρησης στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις επιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος με το οποίο η κάθε ομάδα ήρθε σε επαφή έχει δημιουργήσει στον ελληνικό χώρο «ένα μωσαϊκό» από διαφορετικές τσιγγάνικες ομάδες. Η διαφοροποίηση των τσιγγάνικων ομάδων δεν εμφανίζεται πάντα ως συνύπαρξη αμοιβαίας αποδοχής αλλά πολλές φορές διαποτίζεται από προκαταλήψεις και διακρίσεις μεταξύ τους. Πολλές φορές την ευθύνη που τους επιρρίπτει η κυρίαρχη περιβάλλουσα κοινωνία, οι Τσιγγάνοι οι ίδιοι, θέλοντας να αμυνθούν τη μετατοπίζουν σε μια άλλη «κατώτερη» γι' αυτούς ομάδα, τους σκηνίτες (Φιτσίρια). Έτσι ο κοινωνικός ρόλος του Τσιγγάνου «αποδιοπομπαίου τράγου» μέσα στα πλαίσια της πλειονότητας, μετατίθεται στο σκηνίτη Τσιγγάνο «αποδιοπομπαίο τράγο» στα πλαίσια της μειονότητας (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των ερωτήσεων για τους σκηνίτες. Στην κατηγορία «είναι και αυτοί Τσιγγάνοι» το 97,24% απάντησαν αρνητικά. Το 22,02% απάντησαν ότι «οι σκηνίτες είναι μη εξελιγμένοι Τσιγγάνοι». «Δεν έχουν καμιά σχέση με μας» απάντησαν το 75,23%. Η ερώτηση δεν απαντήθηκε από το 1,38% των ερωτώμενων. Τα δεδομένα των ερωτήσεων αυτών δίνουν βασικά στοιχεία της τάσης αποφυγής της ταύτισης των ομάδων με τους σκηνίτες. Οι τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας πιστεύουν σε ποσοστό 46,24% ότι οι σκηνίτες αρέσκονται στη νομαδική ζωή και σε ποσοστό 14,31% ότι ζουν σε σκηνές γιατί δεν έχουν σπίτια. Επίσης το 12,12% θεωρούν ότι οι σκηνίτες «δεν μπορούν να ζήσουν σε σπίτι» και ότι ζουν σε σκηνές «λόγω δουλειάς» σε ποσοστό 13,42%.

Γενικά οι Τσιγγάνοι δεν έχουν ένα θρήσκευμα. Υπάρχουν ομάδες που δεν εντάσσονται τυπικά σε καμιά από τις γνωστές θρησκείες. Στην πορεία τους από την Ινδία ήρθαν σ' επαφή με τον Ισλαμισμό στην Τουρκία και με το Χριστιανισμό στην Ευρώπη. Οι περισσότεροι τσιγγάνοι στην Αγία Βαρβάρα, είναι είτε Χριστιανοί είτε Μουσουλμάνοι διατηρώντας όμως ιδιαίτερα παραδοσιακά τους έθιμα και δοξασίες ανεξάρτητα από το θρήσκευμα τους. Σε πολλά μέρη ήταν επί αιώνες συνδεδεμένοι με τον παγανισμό και την αγυρτεία. Οι γυναίκες ασχολούνταν με το να λένε τη μοίρα, τον καφέ και με τη χειρομαντεία. Στην Ελλάδα έχουμε και Χριστιανούς και Μουσουλμάνους (Μακεδονία, Θράκη). Είναι θρήσκοι, την Κυριακή δε δουλεύουν ούτε και στις μεγάλες γιορτές και τις αργίες (Λουκόπουλος: 1983. οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Ο Λουκόπουλος αναφέρει ότι με το που θα χτυπήσει η καμπάνα για τον Εσπερινό έχει δεν έχει αργία ή γιορτή, δεν εργάζονται πλέον. Όσοι είναι σιδεράδες δε δου-

λεύουν τις γιορτές βαριά και σφυρί αλλά φτιάχνουν λάσπη από χώμα και λασπώνουν το καμίνι, γιατί χαλάει από τη φωτιά και θέλει λάσπωμα από καιρό σε καιρό ή φτιάχνουν γυφτοκάρβουνα. Είναι δουλειές που επιτρέπεται να κάνουν τέτοιες μέρες. Από τις θρησκευτικές γιορτές ιδιαίτερη σημασία δίνουν στον εορτασμό του Άη Γιωργιού (Πατραγκή) και στο Δεκαπενταύγουστο (Μπογκορόντισσα). Επίσης γιορτάζεται ιδιαίτερα και η μέρα της Αγίας Βαρβάρας.

Αναφορικά με τη γλώσσα οι τσιγγάνοι μιλούν τις διαλέκτους της Ινδογενούς γλώσσας «ROMANI». Τη γλώσσα τους την έφεραν από την Ινδία και την εμπλούτισαν στο λεξιλόγιο και στη δομή με στοιχεία από τις γλώσσες των χωρών που περνούσαν, ιδιαίτερα Περσικές, Ελληνικές και Ρουμάνικες. Η ιστορία των ταξιδιών τους μπορεί ν' ανιχνευθεί μελετώντας την τσιγγάνικη γλώσσα. Περίπου 4 με 5 εκατομμύρια Τσιγγάνοι στην Ευρώπη, μιλούν διαλέκτους της «ROMANI» (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Οι τσιγγάνικες διάλεκτοι έχουν δεχθεί προσμειξίσεις από τις γλώσσες των χωρών που διαμένουν οι Τσιγγάνοι. Έτσι οι Άγγλοι ονομάζουν τη γλώσσα που μιλούν οι Τσιγγάνοι «σπασμένη γλώσσα» θέλοντας να δηλώσουν ακριβώς αυτή τη γλωσσική διασταύρωση Αγγλικής και «ROMANI» (Hancock, 1970, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Η γλώσσα των Τσιγγάνων, είναι γλώσσα πλούσια και ευέλικτη, με πολύπλοκες κλίσεις για τα ουσιαστικά και συζυγίες ρημάτων που αφήνουν περιθώρια για ευρύτατο φάσμα επικοινωνίας. Η ευελιξία της «ρομανικής» εκδηλώνεται επίσης με την ικανότητα της να δημιουργεί νέους τύπους, μερικές φορές μέσα από εκπληκτικούς συνδυασμούς λέξεων με διαφορετική ετυμολογική προέλευση. Έτσι, αντί να εκφυλιστεί, η «ρομανική» εξελίσσεται με διαδικασία όμοια προς εκείνη των άλλων γλωσσών. Το λεξιλόγιο της έχει εμπλουτιστεί και προσαρμόζεται ανάλογα με τις νέες ανάγκες, τις αλλαγές των συνθηκών ζωής, των εποχών και του περιβάλλοντος. Οποσδήποτε όμως αυτό πολλαπλασιάζει τις δυσκολίες συνεννόησης ανάμεσα στις ομάδες, αφού οι διάλεκτοι διαφοροποιούνται συνεχώς» (Σοράβια: 1984, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Οι Τσιγγάνοι είναι δίγλωσσοι, μιλούν τη ROMANI (τσιγγάνικη) και τη γλώσσα της χώρας στην οποία ζουν (μη τσιγγάνικη). Η γλώσσα αποτελεί σημαντικό κριτήριο εθνικής συγγένειας - ταυτότητας. Οι Τσιγγάνοι είναι πολύ απρόθυμοι να αποδώσουν το εθνικό status του Τσιγγάνου σε ένα πρόσωπο που δεν μιλάει ROMANES.

Ο Yoors (1967) επισημαίνει δύο τσιγγάνικα ρητά που αναφέρονται στη γλώσσα τους: το ένα λέει «η αλήθεια εκφράζεται στα τσιγγάνικα» και το άλλο, «περιβαλλόμενοι από GAJE (μη Τσιγγάνους) η τσιγγάνικη γλώσσα είναι η μόνη άμυνα των Τσιγγάνων».

Όσον αφορά στην Ελλάδα ο γλωσσολόγος Βαγγέλης Μαρσέλος υποστηρίζει ότι δύο είναι οι βασικές κατηγορίες διαλέκτων της ROMANI:

- Διάλεκτοι VLACH που ομιλούνται από τους Τσιγγάνους Ρουμελίδες, Φιλιππιτζήδες και Καλπαζάνους - Χαντούρηδες, και
- Διάλεκτοι NON - VLACH που ομιλούνται από τους Τσιγγάνους Φιτσήρηδες και Ερλήδες.

Το πρόβλημα της ενοποίησης της γλώσσας των Τσιγγάνων έχει συζητηθεί σε διάφορα συνέδρια των ROMA. Προς το παρόν δεν έχει γίνει τίποτα προς αυτήν την κατεύθυνση. Πάντως εκδηλώνεται όλο και πιο πολύ η τάση να γράφουν στη ρομανική, γλώσσα ως τώρα προφορική. Εκδίδονται περιοδικά στα τσιγγάνικα και στη Γιουγκοσλαβία κυκλοφορεί ήδη γραμματική της ρομανικής. Στην Ελλάδα ο Βαγγέλης Μαρσέλος ασχολείται με τη γραμματική της τσιγγάνικης γλώσσας.

Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας συγκεκριμένα, δίνουν μεγάλη έμφαση στη διατήρηση της γλώσσας τους διότι θέλουν αφενός να συνεχίσουν να τη μιλούν μεταξύ τους αφετέρου νομίζουν ότι θα ήταν καλό να μάθουν και να τη γράφουν. Επίσης οι τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας σε ποσοστό 25,38% δήλωσαν ότι θέλουν να συνεχίσει να μιλιέται μεταξύ τους και το 11,17% δήλωσαν ότι θέλουν την ανάπτυξη της γραφής της γλώσσας τους. Η γλώσσα τους επομένως, λειτουργεί ως μέσο συνοχής της ομάδας και ως ένας μηχανισμός άμυνας στη διατήρηση της κουλτούρας τους. Οι Τσιγγάνοι θέλουν τη γλώσσα τους ζωντανή και συγχρόνως επιθυμούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σημερινής κοινωνίας με την εξέλιξη του γραπτού λόγου της ίδιας της γλώσσας τους (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι μόνο το 2,31% των τσιγγάνων της Αγίας Βαρβάρας πιστεύει ότι οι σκηνίτες μιλούν την ίδια γλώσσα μ' αυτούς. Επίσης το 65,74% καταλαβαίνουν λίγο τη γλώσσα των σκηνιτών και το 14,35% δεν καταλαβαίνουν καθόλου τη γλώσσα των σκηνιτών. Αντίθετα το 17,59% καταλαβαίνουν αρκετά τη γλώσσα των σκηνιτών. Τα παραπάνω υποδηλώνουν την προσπάθεια των τσιγγάνων της Αγίας Βαρβάρας να μην ταυτίζονται κοινωνικά με τους σκηνίτες.

Σημαντική θεωρείται η επιθυμία των τσιγγάνων να μάθουν ξένες γλώσσες κυρίως για επαγγελματική χρήση. Σύμφωνα με την έρευνα των Παυλή-Σιδέρη (1990:22-80), το 70,32%, θέλουν να μάθουν μια ξένη γλώσσα. Η γλώσσα που κυρίως προτιμούν να μάθουν είναι η Αγγλική σε ποσοστό 87,33%. Τη Γαλλική επιθυμούν το 4,67% και ένα ποσοστό 8% επιθυμεί να μάθει «μια άλλη γλώσσα» και αυτό κυρίως για τα επαγγελματικά ταξίδια σε χώρες όπου δεν μιλιέται η Αγγλική ή η Γαλλική γλώσσα. Το μεγάλο ποσοστό της προτίμησης τους να μάθουν την Αγγλική γλώσσα οφείλεται στις εμπορικές συναλλαγές με τουρίστες.

Αναφορικά με τις παραδοσιακές τέχνες, μπορούμε να πούμε ότι μέσα από τη μουσική και το τραγούδι οι Τσιγγάνοι βρίσκουν διέξοδο στα προβλήματα τους, εκφράζουν τις ελπίδες και τα

συναισθήματα τους και παραπονούνται για την έλλειψη κατανόησης από τους GAJE (μη Τσιγγάνους). Τελευταία μια γριά Τσιγγάνα στην Ισπανία, γνωστή ως Τία Ανίκα λα Πιρινιάκα, απάντησε, όταν τη ρώτησαν τι ένιωθε όταν τραγουδούσε: «Όταν τραγουδώ όπως μ' αρέσει, έχω στο στόμα μια γεύση από αίμα». Και όταν ρώτησαν έναν άλλο γέρο Τσιγγάνο τραγουδιστή, το Μανολίτο ελ ντε Μαρία, γιατί τραγουδούσε, είπε: «Γιατί θυμάμαι τι έχω ζήσει» (Γκράντε 1984, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Στην μουσική τους ο ACTON (1984) ξεχωρίζει τρία πολύ διαδεδομένα είδη:

- i. *Ουγγαρέζικες μπάντες* (βιολιά)
- ii. *FLAMENCO* της Ισπανίας
- iii. *Τσιγγάνικη JAZZ* της Γαλλίας και της Γερμανίας.

Στην Ελλάδα οι Τσιγγάνοι - Γύφτοι έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στο δημοτικό τραγούδι και στη διατήρησή του. Σε ορισμένες πόλεις (Καρπενήσι, Κατερίνη, Γιάννενα, Χαλκίδα, Κόνιτσα) υπήρχε ολόκληρος μαχαλάς από Τσιγγάνους μουσικούς. Γύριζαν στα πανηγύρια και τους γάμους σε όλη την Ελλάδα. Έπαιζαν κύρια πίπιζα, νταούλι και αργότερα κλαρίνο και βιολί. Ονομαστοί μουσικοί δημοτικού τραγουδιού είναι ο Τσιουρλής (από Ραχοβίτα, Γιάννενα) και ο Σουλειμάνης (από Ποδο-βολίτσι Μεσολογγίου) (Γιαννακόπουλος: 1981, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Οι Τσιγγάνοι από την Μ. Ασία, εξελίχθηκαν κυρίως στα ανατολίτικα όργανα όπως λαούτο, ούτι, μπουζούκι, κλαρίνο κ.λπ. Κύριος τσιγγάνικος χορός είναι το τσιφτετέλι που το ονομάζουν και «τσιγγάνικο χορό».

Στην ελληνική λαογραφία υπάρχουν πολλές αναφορές για τους Γύφτους - Τσιγγάνους σαν μουσικούς. Γίνεται ιδιαίτερη μνεία στους οργανοπαίκτες και κυρίως στη σύνθεση τους (Αναγνωστοπούλου 1915, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Αλλού συναντάται :

- i. *ο ταϊφάς*, που αποτελείται από 1 κλαρινέτο, ένα βιολί, ένα λαούτο και ένα ντέφι ο προεξάρχων να, είναι αυτός που παίζει το κλαρινέτο,
- ii. *η ζυγιά*, που αποτελείται από βιολιά σαν κύρια όργανα, που μπορεί να συνοδεύονται από πίπιζα ή ζουρνάδες (εξέλιξη αρχαίου, αυλού, αλλού απαντάται σαν νάϊ και ένα τύμπανο ή νταούλι.

Ο λαός πιστεύει ότι τη μουσική την έχουν μέσα τους από φυσικού τους (Αναγνωστοπούλου: 1915). Από τον παππού στο εγγόνι και από πατέρα σε γιο μαθαίνουν να παίζουν όργανο. Είναι αυτοδίδακτοι. Από νήπια ακόμα αρχίζουν την εξάσκηση με κάποιο πρόχειρο και ευκολόβρετο πνευστό, συνήθως την καλαμένια φλογέρα, και όταν δυναμώνουν και μπορούν

να τον φουσκώνουν πιάνουν το ζουρνά. Το όργανο αυτό «είναι το μεράκι της καρδιάς» όπως είπε μια γυναίκα περίφημου πρακτικού κλαριντζή (Κώνστα, 1960 - 61).

Ο Παλαμάς (1899) στο Δωδεκάλογο του γύφτου τους λέει «λαλητάδες»: «Οι πλάστες οι Μεγάλοι που είναι τα έργα τους από ήχο και από ρυθμό και απ' όνειρο είναι». Τους ονομάζει «ζουρναχειλήδες» γιατί από το ζουρνά έχουν διαμορφωθεί τα χείλη τους και έχουν πάρει μια ειδική φόρμα.

Επίσης στο περιοδικό Λαογραφία της Ακαδημίας Αθηνών, περιγράφεται ο γύφτος που παίζει: «Τα μάγουλα του φουσκωμένα από το πολύ φύσημα, τα μάτια του γουρλωμένα και πεταμένα έξω και το πρόσωπο του κάθιδρο από την προσπάθεια και τη δυσκολότατη τεχνική της ταυτόχρονης εισπνοής και εκπνοής του αέρα, χωρίς να διακόψει ούτε στιγμή το παίξιμο με τα κλειστά χείλη, συγχρόνως εισπνέει και αέρα από τη μύτη, που τον εναποθηκεύει στη στοματική κοιλότητα για να το χρησιμοποιήσει σε λίγο, αντικαθιστώντας τον πάλι με νέο αέρα και ούτω καθεξής» (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Σήμερα υπάρχουν τραγούδια τους τραγουδημένα στην τσιγγάνικη γλώσσα. Χρησιμοποιούν κατά κανόνα μπουζούκι. Σιγά - σιγά σύγχρονα όργανα (αρμόνιο, ντραμς κ.λπ.) αντικαθιστούν το κλαρίνο ή το νταούλι.

Από τα δεδομένα της έρευνας των Παυλή – Σιδέρη (1990:22-80), προκύπτει ότι υπάρχει σαφής η συνείδηση της ύπαρξης δικών τους τραγουδιών και χορών. Τα τραγούδια τους και οι χοροί τους θέλουν να παρουσιάζονται επαγγελματικά σε κέντρα σε ποσοστό 23,08%, το 23,04%, σε πανηγύρια και γιορτές, το 20,6%% σε φεστιβάλ και ειδικές πολιτιστικές εκδηλώσεις και το 31,68%, στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Με βάση τα παραπάνω είναι προφανές ότι οι Τσιγγάνοι νιώθουν την ανάγκη προβολής των τραγουδιών και των χορών τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Το ποσοστό που δηλώνει την παρουσίαση σε επαγγελματικά κέντρα δικαιολογείται από την ύπαρξη αρκετών επαγγελματιών μουσικών και τραγουδιών στην περιοχή.

Η παραδοσιακή τέχνη των τσιγγάνων της «χαλκοτεχνίας» ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την επαγγελματική τους απασχόληση. Έφτιαχναν από απλά αδιακόσμητα σκεύη μέχρι σύνθετα χαλκοτεχνήματα. Σαν χαλκιάδες τους συναντάμε σχεδόν σε κάθε χωριό (Λουκόπουλος: 1983, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Το κάθε χωριό έκτιζε ένα κοινοτικό σπίτι, το γύφτικο. Όταν ο Γύφτος δεν έμενε μόνιμα στο χωριό, ερχόταν για να τους φτιάξει ή να διορθώσει γεωργικά σκεύη και εργαλεία οπότε εργαζόταν και έμενε στο γύφτικο ή αργαστήρι ή χαλκιάτικο. Τα σύνεργα του ήταν το φουσερό, βαρειά, σφυρί, αμόνι, άμπολι, μέγγενη και βρεχτούρα. Το σπουδαιότερο όμως απ' όλα είναι το καμίνι. Έτσι πολλές φορές τ' αργαστήρι το ονόμαζαν και μανίσι. Η τεχνοτροπία τους ήταν ανατολίτικη. Σήμερα η χαλκοτεχνία σαν

επαγγελματική απασχόληση όλο και φθίνει. «Οι παραδοσιακές τέχνες παρουσιάζουν γενικά μια ταχύτατη φθίνουσα πορεία καθώς η βιομηχανοποίηση, αστικοποίηση και μηχανοκίνηση της εποχής έχουν καταστείλει τη ζήτησή τους και ως εκ τούτου οι Τσιγγάνοι έχουν προσανατολισθεί σχεδόν ολοκληρωτικά στο εμπόριο. Αυτό είναι καταφανές όσον αφορά τη χαλκοτεχνία την οποία σχεδόν κανένας νεαρός Τσιγγάνος δεν ενδιαφέρεται να μάθει» (Γ.Γ.Λ.Ε.: 1987, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Τα προϊόντα δεν είναι συναγωνίσιμα εμπορικά και όσα φτιάχνονται πωλούνται σαν διακοσμητικά κυρίως σε τουριστικά μαγαζιά.

Για την παραδοσιακή τους τέχνη (χαλκοτεχνία) οι τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας πιστεύουν ότι (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80):

- «δεν χρειάζεται στις σημερινές συνθήκες» 17,21%
- «πρέπει να διατηρηθεί» 60,23%
- «πρέπει να αναπτυχθεί και επαγγελματικά» 22,56%

Με βάση τα παραπάνω φαίνεται ξεκάθαρα, η φθίνουσα πορεία της παραδοσιακής τέχνης όπου σήμερα το 0,91% είναι τεχνίτες ενώ οι γονείς των ερωτώμενων ήταν τεχνίτες σε ποσοστό 4,55%. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι η διαφορά ηλικίας μεταξύ των δύο γενεών (γονείς - παιδιά) είναι συγκριτικά μικρότερη απ' ότι στους μη Τσιγγάνους, δεδομένου ότι συνάπτουν γάμο σε μικρή ηλικία και αποκτούν απογόνους επίσης σε μικρή ηλικία.

Η οικογένεια των τσιγγάνων της Αγίας Βαρβάρας, είναι εκτεταμένη πατριαρχική και είναι θεμελιώδους σημασίας στην κοινωνική τους οργάνωση. Έχει την τάση να ελέγχει όλη τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Μεταξύ των Τσιγγάνων φαίνεται πιο σημαντικό να είσαι μέλος μιας οικογένειας απ' ότι ένα αυτόνομο άτομο. Η εκλογή του συντρόφου, ακόμα και μέσα από την ομάδα (ενδογαμία), δεν είναι καθαρά ατομικό θέμα, αλλά μπορεί ακόμα να αποφασίζεται από την οικογένεια. Η ενδογαμία παλαιότερα ήταν κανόνας, σήμερα συνεχίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό. Ο γάμος σαν ξεκίνημα μιας νέας οικογένειας είναι πολύ σημαντικός για τους Τσιγγάνους. Δύο κυρίως τρόποι γάμου υπάρχουν (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80):

A. Εξαγορά της νύφης.

Ο πατέρας βρίσκει μια κοπέλα για το γιο του και δίνει χρήματα για την «εξαγορά» της. Κάποια από αυτά χρησιμοποιούνται για το γαμήλιο γλέντι και κάποια για βοήθεια του ζευγαριού στο στήσιμο του νοικοκυριού του. Σιγά - σιγά η σημασία της εξαγοράς αμβλύνεται και αποκτά ένα συμβολικό εθιμικό χαρακτήρα.

B. Απαγωγή της νύφης.

Διατηρείται και σήμερα, άλλοτε για να ξεπεραστεί η αντίρρηση των γονιών για τη σύναψη του γάμου και άλλοτε σαν έκφραση γάμου από έρωτα. Το ζευγάρι κλέβεται και περνά μια νύχτα μαζί. Αυτή η νύχτα είναι σύμβολο γάμου. Τις περισσότερες φορές ακολουθεί θρησκευτικός γάμος. Ο γάμος αποτελεί σπουδαία κοινωνική εκδήλωση στην οποία συγκεντρώνονται όλοι οι συγγενείς και οι φίλοι. Οι γαμήλιες γιορτές συνήθως διαρκούν 3 ημέρες. Κατά το γάμο η νύφη οφείλει να είναι «αγνή», δηλαδή παρθένα, και την αγνότητα της πρέπει να πιστοποιήσουν οι γεροντότερες Τσιγγάνες, που μετά τη νύχτα του γάμου αναζητούν στα σεντόνια των νεόνυμφων την «απόδειξη» της αγνότητας. Στην Αγία Βαρβάρα οι τσιγγάνοι είναι παντρεμένοι από την ηλικία των 16-18 χρόνων, σε ποσοστό 46,55% για τους άνδρες και 43,08% για τις γυναίκες. Το ποσοστό των γυναικών που έχουν παντρευτεί μεταξύ 12-15 ετών είναι 28,46%. Γάμος ατόμων που είναι πάνω από 30 χρόνων δε συνάπτεται καθόλου στις γυναίκες.

Οι Ρόμα στην Αγία-Βαρβάρα διαψεύδουν μια συνολική Ευρωπαϊκή τάση. Στην περιοχή σήμερα η ανεργία ανέρχεται στο 20%, και, παρόλα αυτά, σχεδόν όλοι οι ενήλικοι Ρόμα έχουν δουλειά. Ο βασικός λόγος είναι το υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων. Το εμπόριο είναι το πιο σημαντικό. Επί δεκαετίες οι Ρόμα δημιούργησαν για τον εαυτό τους μια οικονομική γωνιά, συσσωρεύοντας κεφάλαιο και εμπειρία.

Το γεγονός ότι είχαν έλθει στην περιοχή πριν από τη μεγάλη μάζα του Ελληνικού πληθυσμού είχε ως συνέπεια την οικονομική και κοινωνική τους αξιοπιστία. Δεν υπήρξαν νεοφερμένοι, υποχρεωμένοι να προσαρμοσθούν σε ένα υπάρχον περιβάλλον. Αντίθετα, βρίσκονταν εγκατεστημένοι πριν έλθουν οι άλλοι, συνταυτίζονταν με την περιοχή. Δεν είναι όλοι οι Ρόμα πλούσιοι. Ενώ μερικοί από αυτούς έχουν αποθήκες και διαθέτουν σημαντικά κεφάλαια, άλλοι επιζούν με το να αγοράζουν φτηνά είδη όπως γυαλιά και ρολόγια και να τα πουλούν σε διογκωμένες τιμές στους τουρίστες. Όλοι οι Ρόμα ζουν σε σπίτια που δεν διακρίνονται από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού της περιοχής. Μερικοί είχαν τη δυνατότητα να ανοίξουν νέες δουλειές, και ζουν συνολικά τη ζωή πετυχημένων αστών. Το ανώτερο αυτό οικονομικό status φέρνει μαζί του σχετική έλλειψη τυπικών και άτυπων εμποδίων στην πρόσβαση σε άλλες κατηγορίες κοινωνικής ανάπτυξης.

Στις τσιγγάνικες κοινότητες η μετάδοση του πολιτισμού και η επαγγελματική κατάρτιση των νέων είναι στα χέρια της οικογένειας. Το σχολείο ως θεσμός δεν έχει παράδοση στην τσιγγάνικη κοινωνία. Η μετάδοση των γνώσεων γίνεται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, προφορικά. Η γραφή και η ανάγνωση ως τρόπος έκφρασης και επικοινωνίας είναι άγνωστα στους Τσιγγάνους. Μεγάλο είναι το ποσοστό αναλφαβητισμού στους Τσιγγάνους. Αντίθετα για να κάνουν λογαριασμούς ώστε να καλύπτουν τις άμεσες οικονομικές τους ανάγκες

χρησιμοποιούν εμπειρικούς τρόπους μέτρησης και υπολογισμών με αξιοσημείωτη επιδεξιότητα. Για να καλύψουν το κενό της γραφής και της ανάγνωσης έχουν αναπτυγμένη παρατηρητικότητα και μνήμη.

Σύμφωνα με το πρότυπο - ζωής των Τσιγγάνων δεν υπάρχει καμιά σχέση μεταξύ «σχολικής επιτυχίας» και «οικονομικής επιτυχίας» ούτε ακόμα σύνδεση «σχολικής επιτυχίας» και «κοινωνικής επιτυχίας» (Council of Europe, 1984, οπ. αν. Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Έτσι, τα επίσημα εκπαιδευτικά προγράμματα δεν είναι ελκυστικά για τους Τσιγγάνους και την παρακολούθησή τους δεν τη θεωρούν αναγκαία. Αντίθετα, το επίσημο σχολικό σύστημα δεν είναι προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες των Τσιγγάνων μαθητών του και έτσι οι Τσιγγάνοι μαθητές βρίσκονται μπροστά σε μια διάσταση προτύπων -αξιών τσιγγάνικου και μη τσιγγάνικου πολιτισμού.

Πιο συγκεκριμένα το επίσημο σχολικό μας σύστημα δεν λαμβάνει υπόψη του (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80):

A. *Τη μετακίνηση τους και,*

B. *Τις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες, όσον αφορά:*

1. την κατάρτιση του αναλυτικού προγράμματος,
2. τη μέθοδο μάθησης,
3. την προετοιμασία των δασκάλων,
4. την προετοιμασία των συμμαθητών.

Επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο το γεγονός της μαζικής αποχής των Τσιγγάνων από το σχολείο ή της παρακολούθησης μόνο των πρώτων τάξεων του δημοτικού, της σπανιότατης φοίτησης τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και της παντελούς απουσίας τους στην τριτοβάθμια. Ο κόσμος του σχολείου και ο κόσμος του σπιτιού είναι τόσο ασυμβίβαστοι από πολλές απόψεις ώστε πολλά τσιγγανόπαιδα «φαίνεται να παραιτούνται από την προσπάθεια να βρουν σύνδεση και σημεία επαφής μεταξύ των δύο κόσμων» (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80). Επίσης πρέπει να τονίσουμε ξανά, όσο τετριμμένο και αν είναι, ότι η πολιτική που ασκείται στο σχολείο είναι μόνο μια πλευρά της εκπαιδευτικής πολιτικής γενικότερα, η οποία από μόνη της αντανάκλα τις πολιτικές τάσεις της εποχής. Το σχολείο, παρόλο ότι είναι ένας ιδιαίτερος θεσμός, δεν είναι ένας μικρόκοσμος που μπορεί να απομονωθεί από την υπόλοιπη κοινωνία, και παραπέρα, με το σχήμα του και τις πρακτικές του, έχει απορρίψει την τσιγγάνικη ισότητα στους κόλπους του, όπως τα έχει απορρίψει και ο Τσιγγάνος. Για να γίνει αυτό πιο κατανοητό: από τη μια μεριά υπάρχει καχυποψία για τον Τσιγγάνο, το σχολείο τον «ανέχεται» μερικές ώρες καθημερινά και από την άλλη ο Τσιγγάνος είναι ανήσυχος για τον κίνδυνο της επίδρασης που μπορεί να έχει το σχολείο, ως σύστημα προώθησης αξιών -

προτύπων διαφορετικών από τις δικές του, πάνω στα παιδιά του. Στην Αγία Βαρβάρα ωστόσο παρατηρείται τα παιδιά να πηγαίνουν στο σχολείο, οπότε ο αναλφαβητισμός βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Παραμένουν βέβαια δυσκολίες εφόσον η διδασκαλία γίνεται στα Ελληνικά, που συχνά δεν είναι η μητρική γλώσσα, όμως ιστορούνται αρκετές περιπτώσεις ακαδημαϊκής επιτυχίας. Υπάρχουν Ρόμα γιατροί και οδοντίατροι, ενώ ορισμένα παιδιά έχουν πάει στο πανεπιστήμιο και μεταξύ αυτών υπάρχουν κάποια που κέρδισαν υποτροφίες για να σπουδάσουν στο εξωτερικό (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

Ενώ δεν υφίσταται τυπική πολιτική οργάνωση των Ρόμα, ο αντιδήμαρχος της περιοχής είναι Ρόμα, αντιπροσωπεύοντας ένα ακόμη βήμα στην ενσωμάτωση των Ρόμα στον κύριο κορμό της κοινωνίας.

Στην Αγία Βαρβάρα λοιπόν, οι περισσότεροι Αθιγγανοί έχουν λύσει το πρόβλημα της επιβίωσης. Έχουν γίνει κάποια σημαντικά βήματα, δεδομένου ότι είναι μία από τις περιοχές που φιλοξενούν την ελίτ των Τσιγγάνων. Μορφωμένους ανθρώπους, γιατρούς, καλούς μαθητές, σοβαρούς επιχειρηματίες. Το μοντέλο της Αγίας Βαρβάρας πρέπει να προβληθεί και να αποτελέσει παράδειγμα για όλους τους οικισμούς. Η Αγία Βαρβάρα, αποτελεί την «πόλη-πρότυπο» για τους Αθιγγανούς. Παρόλα αυτά δεν έχουν δοθεί «απαντήσεις» σε στοιχειώδη ζητήματα, όπως η έλλειψη Παιδείας και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Στην Αγία Βαρβάρα ζουν παιδιά που δεν έχουν ταυτότητα, δεν ξέρουν ελληνικά, δεν κάθισαν ποτέ σε θρανίο (Παυλή-Σιδέρη, 1990:22-80).

3.3 Αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού των τσιγγάνων

Μια σύντομη ιστορική αναδόμηση (αναδρομή) της κοινότητας των τσιγγάνων, θα μπορούσε να δείξει πώς οι διαφορετικές πολιτικές κατά του αποκλεισμού και της απώθησης και υπέρ της αφομοίωσης αρνούνται πάντα την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής τους. Στην πραγματικότητα, η πολιτική αφομοίωσης τους έχει αρνηθεί τη συγκεκριμένη αναγνώριση της εθνικής μειονότητας, εξορίζοντάς τους και υποχρεώνοντάς τους να ζουν κάτω από εξευτελιστικές συνθήκες, όπως σε περιοχές κοντά σε χωματερές απορριμμάτων. Ίσως γι' αυτό να εκδηλώνονται και επεισόδια «ελαφριάς» εγκληματικότητας, στα οποία αναμειγνύονται κυρίως νεαρά άτομα των Ρόμα δυναμώνοντας έτσι την αρνητική άποψη που έχει ήδη χαραχτεί στο ατομικό και συλλογικό φαντασιακό και επομένως στην κοινή γνώμη. Από την άλλη μεριά, ανεξάρτητα από τον αποκλεισμό και τις συγκρούσεις, οι Ρόμα στάθηκαν ικανοί να επινοήσουν τρόπους προσαρμογής και επιβίωσης, οι οποίοι τους επιτρέπουν να αντιστέκονται μέχρι σήμερα (Έξαρχος, 1996:35).

Η πολιτική της αφομοίωσης τείνει να μειώσει τα βασικά χαρακτηριστικά τους και την ίδια στιγμή να δώσει έμφαση σε άλλα, τα οποία τροφοδοτούν τη στερεοτυπική εικόνα της μειονοτικής ομάδας. Η έλλειψη μιας δικής τους περιοχής, η ανεπαρκής κοινωνικοπολιτική αντιπροσώπευση και η φτωχή οικονομία τους εμπόδισαν την ομάδα αυτή να αναγνωριστεί ως εθνική μειονότητα και στην πραγματικότητα την υποβίβασαν αναγκάζοντας τα μέλη της να ζουν σε άθλιες συνθήκες, σε περιοχές απομόνωσης και σε χωματερές.

Συχνά η εικόνα ενός διαλυμένου πολιτισμού, προτεινόμενη από το κυρίαρχο τμήμα της κοινωνίας, συμπίπτει με την άρνηση των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών, τα οποία αντίθετα παρουσιάζονται ως παρεκκλίσεις που πρέπει να κατασταλούν. Η διαδικασία της αφομοίωσης που επιδιώκεται σήμερα με την εγκατάσταση των Τσιγγάνων σε κατασκηνώσεις περικλείει τον κίνδυνο της σταθεροποίησης και ακινητοποίησης των Τσιγγάνων και από άποψη πολιτισμική. Όπως δηλώνει ο Jean Pierre Liegeois: «Η περίφραξη είναι όπως η φυλάκιση, στη βάση ενός νεαρού ανθρωπιστικού πνεύματος, με τα μέσα της τεχνοκρατίας. Έτσι, μετά από αιώνες διατήρησης και αποτυχίας όσον αφορά την απόρριψη των Τσιγγάνων και των νομαδικών πληθυσμών, η δύναμη του κοινού τα τελευταία χρόνια οδήγησε σε μια πολιτική που οι επιπτώσεις της γίνονται ακαταμάχητες: αυτός τον οποίο προσπαθούν να αφομοιώσουν ούτε ενσωματώνεται ούτε υιοθετείται, παρά μόνο υποβιβάζεται, επειδή ο θάνατος ενός πολιτισμού δεν ορίζεται με διαταγές και η περίφραξη των μελών που φέρουν αυτό τον πολιτισμό δεν μπορεί να γίνει μέσα σε κοινωνικές ομάδες που συνεχώς τα απορρίπτουν» (Εξάρχος, 1996:35).

Οι ευρωπαϊκές πολιτικές και οι κοινωνικές αλλαγές, η επίμονη φυλετική διάκριση δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να εμποδίζουν και να αποσταθεροποιούν την κατάσταση των Τσιγγάνων, οι οποίοι στις περιόδους της μεγαλύτερης αστάθειας και δυσκολίας έγιναν, περισσότερο από πριν, οι αποδιοπομπαίοι τράγοι. Επιπλέον, η κατάσταση χειροτέρευσε όχι μόνο εξαιτίας των υλικών και κοινωνικών συνεπειών που επέφεραν οι διαφορετικές πολιτικές, αλλά επίσης εξαιτίας της συγκρουσιακής σχέσης μεταξύ των τσιγγάνικων κοινοτήτων και του τοπικού πληθυσμού. Η αποτυχία της πολιτικής της αφομοίωσης αφήνει ένα κενό. Μέσα σε αυτόν το χώρο, ακόμα και με αναποφασιστικότητα και δυσκολία, είναι δυνατόν να αναρωτηθεί κανείς για την αιτία και να αποκτήσει νέες ιδέες. Μπροστά σε μια ολοένα πιο πολύπλοκη πραγματικότητα, είναι απαραίτητο να αναρωτηθεί κανείς με ποιον τρόπο ανοίγονται καινούργια μονοπάτια ικανά να βελτιώσουν την αμοιβαία κατανόηση και τη συμβίωση διαφορετικών κοινοτήτων, σε χώρες που γίνονται όλο και περισσότερο πολυπολιτισμικές. Ο πολιτισμός των Ρόμα αγκαλιάζει (εμπεριέχει) μια πολυπλοκότητα μεγαλύτερη από αυτήν που φαίνεται. Επομένως, για να φτάσει κανείς κοντά σε μια τέτοια πραγματικότητα, είναι

απαραίτητο να απελευθερωθεί από τα φαινόμενα ή τουλάχιστον να κινηθεί προς αυτή την πραγματικότητα με περισσότερη ευελιξία και ανοιχτό μυαλό. Στον κόσμο των Ρόμα ο άνθρωπος είναι ακόμα το κέντρο του σύμπαντος και του συμβολικού κόσμου, η διαίσθηση και το ένστικτο είναι πηγές πλούτου και έκφρασης της δικής τους ταυτότητας. Και είναι με τη συμβολική γλώσσα, στη γιορτή και στην τελετουργία που ο Τσιγγάνος μπορεί να αντικατοπτρίσει αυθεντικά την εικόνα του μέχρι βαθιά στον πυρήνα της, παρόλο που το συμβολικό στοιχείο του προφορικού χαρακτήρα του πολιτισμού του Τσιγγάνου και οι παραδόσεις του ανανεώνονται και διαιωνίζονται.

Από την άλλη μεριά, η περιθωριοποίηση και η ανασφάλεια που βιώνει ο Ρομ αποτελούν την αντανάκλαση μιας αναγνώρισης που λείπει και που εξακολουθεί να του στερείται με την άρνηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του και με την απόδοση μιας στερεοτυπικής και προκατειλημμένης εικόνας, η οποία μειώνει και περιορίζει τον τρόπο ύπαρξής του και επίσης γενικεύει τις συνθήκες υποβιβασμού και κοινωνικής διάλυσης. Ο Ρομ, πάντα διωγμένος και φυλακισμένος, σταλμένος μακριά ή αφομοιωμένος, βρίσκει τον εαυτό του να έχει να αντιμετωπίσει μέχρι σήμερα μια μόνιμη συγκρουσιακή κυρίως σχέση με τις κοινωνίες «υποδοχής». Η οικονομία της νομαδικής ζωής που θεωρήθηκε αναχρονιστική και επικίνδυνη, έχει εμποδιστεί και απαγορευτεί με κάθε τρόπο ενθαρρύνοντας μια στάση αδιαφορίας προς αυτή την κατάσταση και μια εξάρτηση από την κυρίαρχη κοινωνία.

Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα όσον αφορά το επίπεδο διαβίωσης δεν διαφέρει πολύ από την αντίστοιχη στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η πλειονότητα αυτών ζει στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας, σε περιοχές που δεν ανήκουν σε κάποιο πρόγραμμα ανάπτυξης της Πολιτείας, σε σκηνές ή σε παράγκες, ενώ η μειονότητα διαμένει σε σπίτια. Οι περιοχές όπου επιτρέπεται να εγκατασταθούν οι Τσιγγάνοι αποφασίζονται από τη Νομαρχία σε συνεργασία με τις υγειονομικές υπηρεσίες (Υγειονομικό Τμήμα Πολεοδομίας και Πολεοδομικών Εφαρμογών -ΤΥΔΚ), την Υπηρεσία Γεωργίας, τις αστυνομικές αρχές, την Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων και το δήμο ή την κοινότητα στην περιοχή των οποίων πρόκειται να γίνει η εγκατάσταση (Εξαρχος, 1996:35). Εδώ εμφανίζεται η στερεοτυπική αντίληψη ότι οι Τσιγγάνοι αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, επομένως πρέπει να ζουν μακριά από τις περιοχές όπου κατοικούν οι Έλληνες. Για τους Τσιγγάνους οι Έλληνες είναι «οι λευκοί», «οι μπαλαμέ» ή «οι γκατζέ» και η μεταξύ τους επικοινωνία λαμβάνει χώρα μόνο όταν είναι απαραίτητο, όπως στο εμπόριο κ.λπ. Οι μη προνομιούχοι Τσιγγάνοι, που δεν ζουν σε σπίτια, αντιμετωπίζουν την έλλειψη στοιχειώδους υγιεινής και βασικών ανέσεων, όπως ηλεκτρικό ρεύμα, τρεχούμενο νερό, αποχέτευση και τηλέφωνο.

Παρόλο που το ζήτημα της υγείας των Τσιγγάνων στον ελλαδικό χώρο δεν έχει διερευνηθεί εκτενώς, υπάρχουν μερικές μελέτες που αποκαλύπτουν την υπάρχουσα κατάσταση.

Η έρευνα στους τσιγγάνικους καταυλισμούς στην Αθήνα (Κοκκινάκη, 1983:110-121) έδειξε ότι δεν υπήρχε θέρμανση, μόνο 55% των νοικοκυριών χρησιμοποιούσαν το κρατικό ηλεκτρικό, 35,1 % είχαν τρεχούμενο νερό, 45% χρησιμοποιούσαν την ύπαιθρο για τουαλέτα και σωματική υγιεινή, μόνο το 9% αυτών είχαν μπάνιο στο κατάλυμά τους, ελλείψεις που πιθανώς οδηγούν σε προβλήματα υγείας. Η παιδική θνησιμότητα ανερχόταν στο 5,4% και οι αιτίες ήταν κυρίως τα ατυχήματα (33%) και η κακή διατροφή (31,6%). Επιπλέον, τα παιδιά φάνηκε ότι υποφέρουν από διάφορες παιδικές ασθένειες (20%), ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις τύφλωσης, επιληψίας και πνευματικής καθυστέρησης. Οι ασθένειες που προσέβαλαν τους ενήλικες ήταν νευρολογικής και κυκλοφορικής φύσης (11,2% και 9,8% αντίστοιχα), ασθένειες των οστών (9,8%) και αναπηρίες. Εντούτοις, όταν ρωτήθηκαν για την επίσκεψη στο γιατρό σε περίπτωση ασθένειας, το 99% απάντησαν θετικά (ιδιωτικός γιατρός 66,5%, δημόσια νοσοκομεία 24% και 9,5% σε Τσιγγάνους πρακτικούς γιατρούς). Σε άλλα μέρη της Ελλάδας, εκτός πρωτεύουσας, η εικόνα των συνθηκών ζωής των Τσιγγάνων δεν εμφανίζεται πολύ καλύτερη. Για παράδειγμα, στην Κρήτη (Ηράκλειο, Χανιά), στη Θήβα, στην Κέρκυρα κ.λπ., οι Τσιγγάνοι ζουν σε παράγκες κατασκευασμένες από χαρτόνι και νάιλον, χωρίς ηλεκτρικό, νερό, τουαλέτες, χωρίς σχολεία και δρόμους. Είναι ξεχασμένοι από την Πολιτεία και η αναγκαστική μετακίνηση από το ένα μέρος στο άλλο θέτει σε κίνδυνο την υγεία τους, ιδιαίτερα των εγκύων γυναικών. Σε μια άλλη περιοχή όπου υπάρχουν τσιγγάνικοι καταυλισμοί, στο Δενδροπόταμο κοντά στη Θεσσαλονίκη, το 25% του τσιγγάνικου πληθυσμού αντιμετωπίζει χρόνια προβλήματα υγείας κυρίως στην παιδική ηλικία, το 3,14% έχει καρδιολογικά προβλήματα και το 5,33% υποφέρει από άσθμα (Ντούσας, 1997:52).

Η γενική εικόνα της υγείας των γυναικών του τσιγγάνικου πληθυσμού στην Ελλάδα, παρουσιάζει τα εξής ενοχλητικά στοιχεία:

- i. 10% των γυναικών υποφέρουν από ηπατίτιδα Β, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στον ελληνικό πληθυσμό είναι μόνο 3-4%.
- ii. Δεν υπάρχει τακτική ιατρική παρακολούθηση από το γυναικολόγο κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης και πολλές από τις γυναίκες γεννούν στους καταυλισμούς με τη βοήθεια μαίας, χωρίς τη βοήθεια γιατρού.
- iii. Γενικά δεν έχουν πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες σχετικές με θέματα ελέγχου των γεννήσεων.
- iv. Εξαιτίας των κακών συνθηκών διαβίωσης, το περιβάλλον και η διατροφή καθιστούν προβληματικούς τους μήνες της εγκυμοσύνης και του θηλασμού.

- v. Ο μέσος όρος ζωής των γυναικών είναι 15-25 χρόνια μικρότερος από εκείνον του πληθυσμού των Ελληνίδων (Ντούσας, 1997:52).

Σε μια έρευνα στον καταυλισμό των Τσιγγάνων του Δενδροποτάμου το 1977, οι ερευνητές εξέτασαν 58 οικογένειες (δείγμα=277) όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, το νοικοκυριό, τις συνθήκες εγκυμοσύνης και τοκετού και την προληπτική ιατρική. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο εξοπλισμός του νοικοκυριού ήταν σχεδόν ανύπαρκτος, ενώ δεν υπήρχε ζεστό νερό και μπάνιο στο σπίτι. Οι γονείς ήταν πολύ νέοι (μέσος όρος τα 29 έτη για τους άνδρες και τα 27 για τις γυναίκες) με δύο, τρία ή περισσότερα παιδιά. Οι έγκυες γυναίκες δεν τύχαιναν ιατρικής φροντίδας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, δεν έπαιρναν φάρμακα ή προληπτικά μέτρα. Μερικές από αυτές δεν γεννούσαν καν στο νοσοκομείο. Εντυπωσιακή ήταν η απουσία προληπτικής ιατρικής για τα παιδιά. Κανένα από αυτά δεν είχε μόνιμο παιδίατρο ούτε είχε υποβληθεί σε εμβολιασμό. Η έρευνα αυτή επαναλήφθηκε το 1992, οπότε τα αποτελέσματα έδειξαν αξιοσημείωτη πρόοδο. Όλες οι έγκυες γυναίκες έκαναν τακτικούς ελέγχους, γεννούσαν στο νοσοκομείο και τα παιδιά παρακολουθούνταν από παιδίατρο (Ιωαννίδου, 1990:431-457).

Μια άλλη μελέτη δύο ερευνητριών από το χώρο της νοσηλευτικής, της Ε. Πατιστέα και της Π. Μακροδημήτρη (2000:89-99), εξέτασε τη συμπεριφορά των Τσιγγάνων γυναικών σε θέματα υγείας (συνήθειες διατροφής, ύπνου και άσκησης και συμπεριφορές αυτο-φροντίδας), τους κοινωνικοδημογραφικούς παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις συμπεριφορές και την κοινωνική υποστήριξη των γυναικών αυτών, σε τρεις δήμους της Αθήνας (δείγμα=179).

Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι εξαιτίας των κακών συνθηκών διαβίωσης οι Τσιγγάνες δεν ακολουθούν τους κανόνες υγιεινής και σωστής διατροφής. Έδειξαν επίσης ότι η παχυσαρκία αποτελεί ένδειξη σωματικής δύναμης και κοινωνικής ευημερίας στην τσιγγάνικη κοινωνία. Η πλειονότητα των Τσιγγάνων γυναικών δεν καταναλώνουν αρκετή ποσότητα νερού, κοιμούνται λιγότερο από οκτώ ώρες, δεν μετρούν την πίεσή τους και δεν πηγαίνουν για έλεγχο μαστού. Τελικά, μόνο το 7,26% (n=13) έκαναν ιατρικές εξετάσεις κάθε χρόνο. Εντούτοις, καμία σημαντική συσχέτιση δεν βρέθηκε ανάμεσα στις συμπεριφορές αναφορικά με την υγεία και τους κοινωνικοδημογραφικούς παράγοντες ή ανάμεσα στους τελευταίους και την κοινωνική υποστήριξη (Πατιστέα & Μακροδημήτρη, 2000:89-99).

Το ζήτημα υγειονομικής περίθαλψης των Τσιγγάνων φανερώνει την έκταση του κοινωνικού αποκλεισμού τον οποίο υφίσταται αυτή η κοινωνική ομάδα και την ανεπάρκεια της κοινωνικής πρόνοιας να φροντίσει για την ποιότητα ζωής των πολιτών της (Τερζοπούλου & Γεωργίου, 1996:63). Ένα πρώτο βήμα θα ήταν να «γκρεμίσει» η Πολιτεία το τείχος των στερεοτύπων που αποδίδονται στον τσιγγάνικο πληθυσμό, να δείξει ότι δεν είναι περισσότερο

«βρόμικοι» από την υπόλοιπη κοινωνία, ότι είναι ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής τους που τους κάνει να αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα τα οποία πιθανώς δημιουργούν διαφορετικές ανάγκες από εκείνες του μη τσιγγάνικου πληθυσμού (McKee, 1997:32-35).

Ένας άλλος λόγος που οδηγεί τους Ρόμα, στον κοινωνικό αποκλεισμό είναι ο αναλφαβητισμός. Για να μειωθεί το φαινόμενο αυτό την περίοδο 1997-2000 και 2001-2004 λειτούργησαν δύο προγράμματα μεγάλης κλίμακας, τα Επιχειρησιακά Προγράμματα Εκπαίδευσης και Αρχικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΚ) που αφορούν στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και την βελτίωση των επιδόσεων των Τσιγγανοπαίδων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της προσπάθειας άρσης του αναλφαβητισμού των Ρομά, αποτελεί ο 42χρονος πνευμονολόγος κ. Χρήστος Βασιλείου, κάτοικος της Αγίας Βαρβάρας. Ο κ. Χρήστος Βασιλείου μεγάλωσε και πήγε σχολείο στην περιοχή, τελείωσε την Ιατρική Σχολή Αθηνών και απέκτησε ειδικότητα στο Νοσοκομείο «Σωτηρία». Άνοιξε δικό του ιατρείο και πριν από λίγο καιρό διορίστηκε σε υποκατάστημα του ΙΚΑ. Ο ίδιος αισθάνεται περήφανος που γκρέμισε το «τείχος» του αναλφαβητισμού και θέλει να αποτελέσει πρότυπο για τη νέα γενιά Αθιγγάνων. Ο δρόμος για το πανεπιστήμιο και την επαγγελματική καταξίωση ενός Ρόμα, όπως τονίζει ο κύριος Βασιλείου μόνο εύκολος δεν είναι. «Αν είσαι Αθίγγανος, δεν υπάρχει βοήθεια από πουθενά. Μόνο τοίχους συναντάς και κλειδωμένες πόρτες. Σε όλη την πορεία σου πρέπει να κλείνεις τα αφτιά σου και να παραμένεις αφοσιωμένος στο στόχο σου».

Β' Μέρος: Εμπειρικό Μέρος

.4 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Σκοπός της έρευνας

Η κοινωνιολογική έρευνα αποσκοπεί στην αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας με την εφαρμογή συστηματικών μεθόδων συλλογής και ανάλυσης εμπειρικών στοιχείων. Απώτερος σκοπός της κοινωνιολογικής έρευνας είναι η σύνδεση του εμπειρικού υλικού με τις θεωρητικές ιδέες του κοινωνικού γίνεσθαι. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η σύνδεση του εμπειρικού υλικού που παρουσιάζεται με τις θεωρητικές ιδέες που παρουσιάστηκαν αναφορικά με το εκπαιδευτικό γίνεσθαι (Κυριαζή, 2005:17).

Σκοπός της έρευνας μας είναι να δούμε ποια είναι η αντιμετώπιση των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στον καταυλισμό των τσιγγάνων που διαμένουν στην περιοχή. Συγκεκριμένα μας ενδιαφέρει να δούμε τη στάση των κατοίκων του δήμου απέναντι στον τρόπο ζωής των τσιγγάνων και κατά πόσο επηρεάζεται και σε ποια σημεία η ζωή τους από την τσιγγάνικη κοινότητα. Το έγκυρο δείγμα της μελέτης αποτελούνταν από συνολικά N=250 συμμετέχοντες. Δύο ερωτηματολόγια αφαιρέθηκαν από την ανάλυση ως άκυρα (υπ' αριθμόν 45 και 62), αφού οι ερωτηθέντες είχαν μόνο συμπληρώσει λιγιστά δημογραφικά στοιχεία.

4.2 Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων

- Ποιες είναι οι στάσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στους τσιγγάνους;
- Ποια είναι η αντιμετώπιση των τσιγγάνων από τους κατοίκους της Αγίας Βαρβάρας;
- Υπάρχει κοινωνικός αποκλεισμός απέναντι στους τσιγγάνους;
- Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικονομική κατάσταση) των κατοίκων, επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι στη συνύπαρξη τους στην συγκεκριμένη περιοχή;

4.3 Δειγματοληψία

Το δείγμα της επιλογής μας για την διεξαγωγή της έρευνας ήταν διακόσια πενήντα άτομα (250) ενήλικος πληθυσμός (18 και άνω). Ο λόγος επιλογής αυτών των ηλικιών σκόπευε στην απάντηση των ερωτημάτων από άτομα εργαζόμενα, ως επί το πλείστον, παραγωγικά. Θεωρήσαμε πως αυτές οι ηλικίες μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες καθώς συνυπάρχουν, συνεργάζονται, επικοινωνούν και δημιουργούν αλληλεπιδράσεις με τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας. Είναι ηλικίες οι οποίες κατά κανόνα χαρακτηρίζονται από ωριμότητα,

υπευθυνότητα κάτι που μας εξυπηρετεί στο να έχουμε μια όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενική, ειλικρινής και μη αμφιταλαντευόμενη έρευνα πάνω στις στάσεις και τις αντιλήψεις του μη τσιγγάνικου πληθυσμού της κοινότητας προς τον τσιγγάνικο πληθυσμό της κοινότητας. Όσον αφορά στην απόφαση της επιλογής μας για τη συμμετοχή και των δύο φίλων στην ερευνητική διαδικασία, οφείλεται στο γεγονός ότι θέλαμε να δούμε τη διαφοροποίηση των απόψεων των δύο φίλων όπως και τη συμφωνία αντίστοιχα των μεν και των δε για τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους για τους τσιγγάνους. Τέλος, δεν επιλέξαμε την οριοθέτηση στην ηλικία των ενηλίκων ατόμων καθώς όπως έχει αναφερθεί και στο θεωρητικό μέρος είναι πολύχρονη η συνύπαρξη των τσιγγάνων και των μη τσιγγάνων στην κοινότητα οπότε ήταν σημαντικό για εμάς να έχουμε και τη γνώμη ηλικιών που έχουν ζήσει πολλά χρόνια στο Δήμο.

4.4 Μεθοδολογία-έρευνας

Οι επιστημονικές έρευνες ανάλογα με τον τρόπο που συλλέγονται, επεξεργάζονται και παρουσιάζονται τα δεδομένα τους, διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις ποσοτικές και τις ποιοτικές έρευνες. Η έρευνα που θα διεξαχθεί στην παρούσα διατριβή, εντάσσεται στην κατηγορία της ποσοτικής έρευνας, δεδομένου ότι η παρουσίαση των δεδομένων θα γίνει με αριθμούς σε πίνακες κατανομών και θα χρησιμοποιηθεί η στατιστική ανάλυση του SPSS. Η ποσοτική έρευνα έχει σταθερή και δύσκαμπτη δομή. Ο σχεδιασμός της επιδέχεται ελάχιστες αλλαγές εφόσον η έρευνα έχει ξεκινήσει και βασικό της γνώρισμα αποτελεί η σύνδεση δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό τις γενικές τάσεις που εμφανίζονται στο δείγμα.

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε ως βασικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Μετά την κατάρτιση και αξιολόγηση του, το ερωτηματολόγιο δόθηκε στα υποκείμενα της έρευνας για συμπλήρωση από τις ίδιες τις ερευνήτριες. Περιγράψαμε το θέμα της έρευνας και δώσαμε τις κατάλληλες οδηγίες για τη συμπλήρωσή του. Στη συνέχεια μοιράσαμε τα ερωτηματολόγια και η συμπλήρωσή τους έγινε με την παρουσία μας σε περίπτωση που κάποιος χρειαζόταν περαιτέρω διευκρινήσεις. Η συγκεκριμένη μέθοδος συντόμευσε τη διαδικασία συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων και μείωσε σημαντικά το χρόνο της μελέτης. Μετά την αποδελτίωση των πληροφοριών η οποία επετεύχθη μέσω πινάκων, ακολούθησε η επεξεργασία των ευρημάτων και στη συνέχεια παρουσιάστηκαν τα δεδομένα που υπάρχουν σε κάθε πίνακα, τονίστηκαν οι μικρότερες και οι μεγαλύτερες συχνότητες και εντοπίστηκαν οι περιπτώσεις που πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα. Ακολουθεί η παρουσίαση των ευρημάτων της μελέτης

μας και γίνεται προσπάθεια συνθετικού σχολιασμού τους. Τέλος, οδηγηθήκαμε στην ερμηνεία τους και στη διατύπωση των αξιολογικών κρίσεων που απορρέουν από αυτά.

4.5 Δυσκολίες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων

Η διαδικασία της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες με το δείγμα. Αρχικά πρέπει να αναφέρουμε ότι η έρευνα απευθύνεται σε μη τσιγγάνικο πληθυσμό, σε μια περιοχή που ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι τσιγγάνοι επιχειρηματίες, κατακλύζοντας την αγορά με τα μαγαζιά τους. Η πρώτη λοιπόν δυσκολία ήταν η αναγνώριση από τις ερευνήτριες των επιχειρήσεων που ανήκαν σε μη τσιγγάνικο πληθυσμό. Η επόμενη δυσκολία ήταν η άρνηση των κατοίκων για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου λόγω έλλειψης χρόνου και απροθυμίας να συμμετέχουν σε αυτή την έρευνα. Ένα άλλο μεγάλο κομμάτι δυσκολίας ήταν ο φόβος των κατοίκων για τυχόν αρνητικές απαντήσεις που θα έδιναν, φοβούμενοι μην δημιουργηθούν προβληματικές σχέσεις, παρόλο που τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα .

Όπως θα δούμε στην αποδελτίωση το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος ήταν γυναίκες, αυτό έχει δύο οπτικές, αρχικά οι περισσότερες συνόδευαν τα παιδιά τους, κάτι που ερμηνεύεται ως εξής: ή ότι απείχαν από την εργασία τους λόγω της ανατροφής των παιδιών τους ή δεν εργάζονταν για τον ίδιο λόγο, καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της τις πρωινές ώρες, ώρες που στο σύνολό του ο πληθυσμός εργάζεται, γενικότερα συναντήσαμε περισσότερες γυναίκες στην αγορά του Δήμου. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι στο μεγαλύτερο μέρος του Δήμου Αγ. Βαρβάρας υπάρχουν καταστήματα γυναικείων ενδυμάτων, παπουτσιών, διακοσμητικών ειδών κ.ά. και αυτά στην πλειοψηφία τους στελεχώνονται από γυναίκες. Τον ανδρικό πληθυσμό τον συναντήσαμε κυρίως σε καφετέριες και σε καταστήματα, όπου εργάζονταν (πρακτορεία τυχερών παιχνιδιών, ηλεκτρολογία, βενζινάδικα κ). Επίσης οι γυναίκες έδειχναν μεγαλύτερη θέληση στο να βοηθήσουν και να προσφέρουν τις πληροφορίες τους.

.5 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

5.1 Αποτελέσματα έρευνας

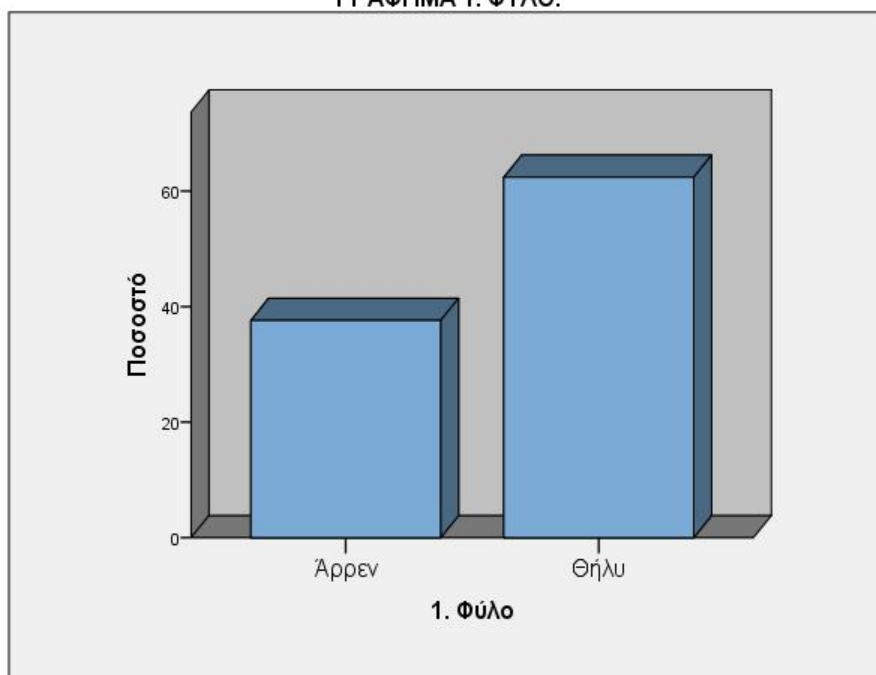
Δημογραφικά Στοιχεία

Η πλειοψηφία του δείγματος ήταν γυναίκες (62%), με τους άνδρες να αποτελούν το 38%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΦΥΛΟ.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Άρρεν	94	37.6	37.6	37.6
Θήλυ	156	62.4	62.4	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

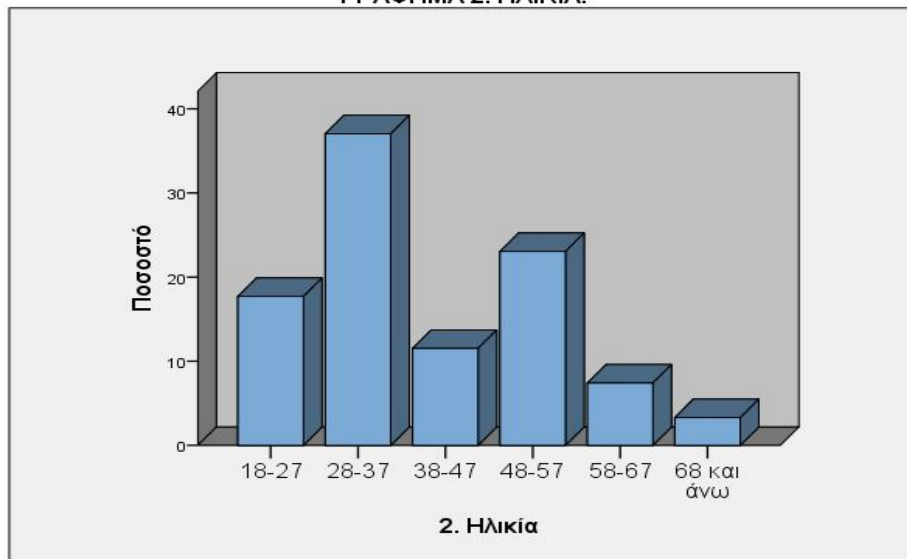
ΓΡΑΦΗΜΑ 1. ΦΥΛΟ.

Τα ηλικιακά όρια του δείγματος ήταν 18-27 (18%), 28-37 (37%), 38-47 (12%), 48-57 (23%), 58-67 (7%), και 68 και άνω (3%). Το 66% ολόκληρου του δείγματος ήταν μέχρι 47 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΗΛΙΚΙΑ.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα 18-27	43	17.2	17.7	17.7
28-37	90	36.0	37.0	54.7
38-47	28	11.2	11.5	66.3
48-57	56	22.4	23.0	89.3
58-67	18	7.2	7.4	96.7
68 και άνω	8	3.2	3.3	100.0
Σύνολο	243	97.2	100.0	
Άκυρα	7	2.8		
Σύνολο	250	100.0		

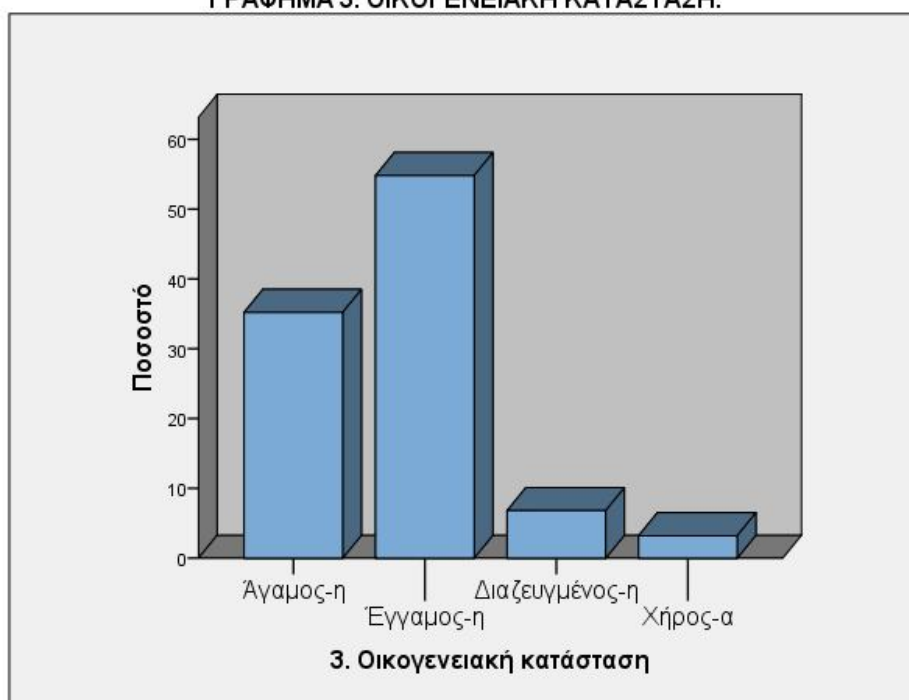
ΓΡΑΦΗΜΑ 2. ΗΛΙΚΙΑ.

Όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση, άγαμοι ήταν το 35%, έγγαμοι ήταν το 55%, διαζευγμένοι ήταν το 7% και χήροι ήταν το 3%. Κατά συνέπεια, οι περισσότεροι ήταν παντρεμένοι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα Άγαμος/η	88	35.2	35.2	35.2
Έγγαμος/η	137	54.8	54.8	90.0
Διαζευγμένος/η	17	6.8	6.8	96.8
Χήρος/α	8	3.2	3.2	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.

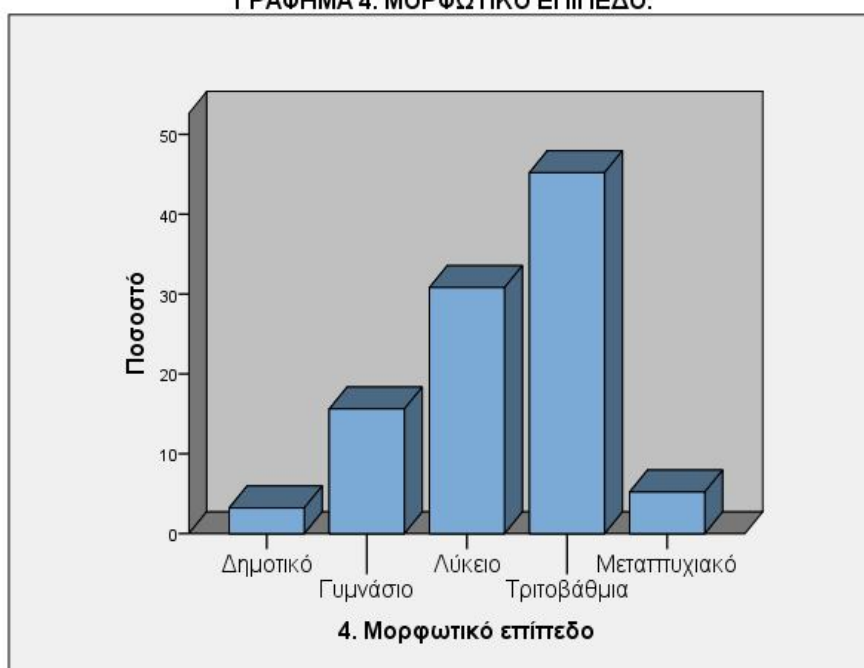

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, ουδείς ήταν αναλφάβητος. Κατά τα άλλα, απόφοιτοι δημοτικού ήταν το 3%, απόφοιτοι γυμνασίου ήταν το 16%, απόφοιτοι λυκείου ήταν το 31%, απόφοιτοι τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού ιδρύματος ήταν το 45%, και μεταπτυχιακές σπουδές είχε ολοκληρώσει το 5%. Συνεπώς, οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και απόφοιτοι λυκείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Απόφοιτος Δημοτικού	8	3.2	3.2	3.2
Απόφοιτος Γυμνασίου	39	15.6	15.6	18.8
Απόφοιτος Λυκείου	77	30.8	30.8	49.6
Απόφοιτος Τριτοβάθμιου	113	45.2	45.2	94.8
Μεταπτυχιακές σπουδές	13	5.2	5.2	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 4. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

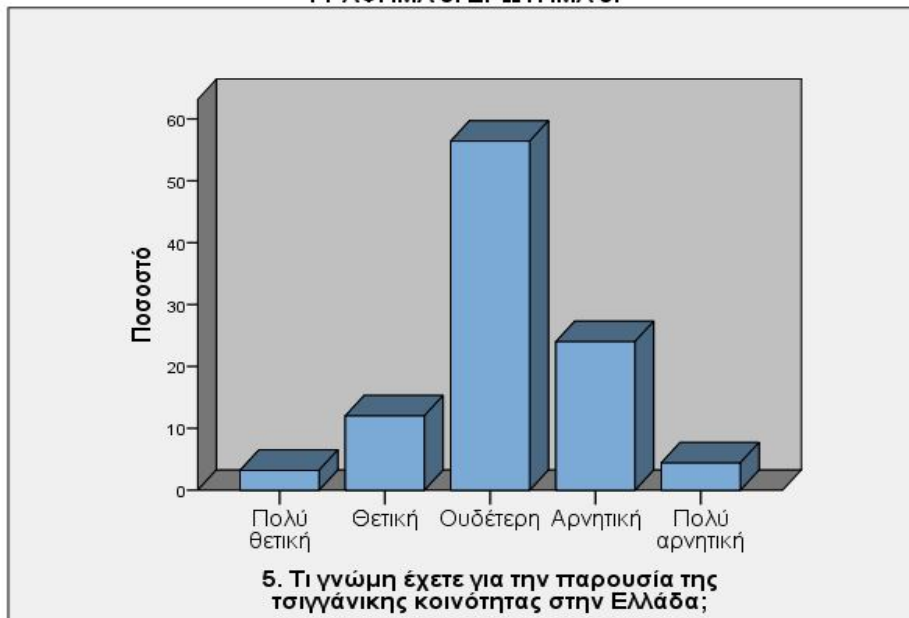

Στο ερώτημα 5, «Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;», το 3% απάντησε «πολύ θετική», το 12% απάντησε «θετική», το 56% απάντησε «ούτε θετική ούτε αρνητική», το 24% απάντησε «αρνητική» και το 4% απάντησε «πολύ αρνητική». Κατά συνέπεια, η πλειοψηφία διατήρησε μια ουδέτερη στάση, ενώ συνολικά το 28% είχε αρνητική στάση και το 15% είχε θετική στάση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. ΕΡΩΤΗΜΑ 5. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Πολύ θετική	8	3.2	3.2	3.2
Θετική	30	12.0	12.0	15.2
Ουδέτερη	141	56.4	56.4	71.6
Αρνητική	60	24.0	24.0	95.6
Πολύ αρνητική	11	4.4	4.4	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 5. ΕΡΩΤΗΜΑ 5.

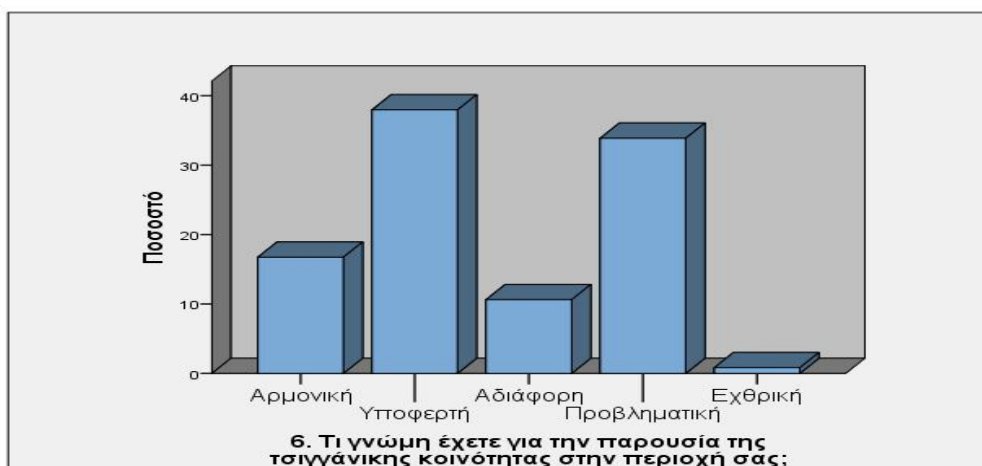

Στο ερώτημα 6, «Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;», το 17% απάντησε «αρμονική», το 38% απάντησε «υποφερτή», το 11% απάντησε «αδιάφορη», το 34% απάντησε «προβληματική» και το 1% απάντησε «εχθρική». Συνεπώς, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είχε μια υποφερτή σχέση με την τσιγγάνικη κοινότητα και ένα ποσοστό είχε αρμονική σχέση, ενώ αντίθετα το 35% είχε μια προβληματική σχέση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΕΡΩΤΗΜΑ 6. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα				
Αρμονική	41	16.4	16.7	16.7
Υποφερτή	93	37.2	38.0	54.7
Αδιάφορη	26	10.4	10.6	65.3
Προβληματική	83	33.2	33.9	99.2
Εχθρική	2	.8	.8	100.0
Σύνολο	245	98.0	100.0	
Άκυρα	5	2.0		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 6. ΕΡΩΤΗΜΑ 6.

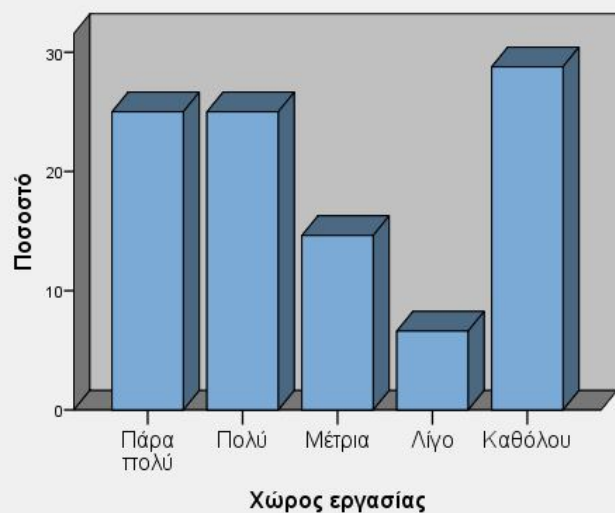

Το έβδομο ερώτημα αναζητούσε την επίδραση που είχαν διάφορα φυσικά και κοινωνικά περιβάλλοντα στη γνώμη των ερωτηθέντων για την τσιγγάνικη κοινότητα. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, αλλά και στα γραφήματα που ακολουθούν, τα περιβάλλοντα που επηρέαζαν τη γνώμη των ερωτηθέντων για την τσιγγάνικη κοινότητα ήταν, κατά σειρά προτεραιότητας («πολύ» και «πάρα πολύ»): η γειτονιά (70%), ο χώρος εργασίας (50%), το σχολείο (39%), οι φίλοι (31%), η οικογένεια (26%), τα πολιτικά κόμματα (14%), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (14%), και τέλος η εκκλησία (11%).

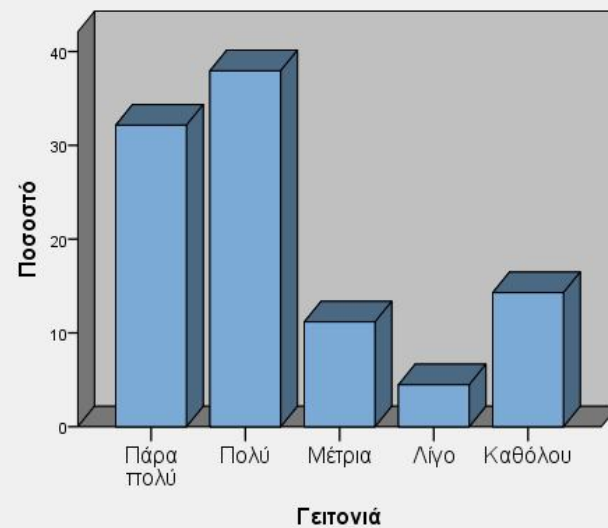
**ΠΙΝΑΚΑΣ 7. ΕΡΩΤΗΜΑ 7. Πόσο θεωρείτε ότι η
 παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από:**

	ΕΓΚΥΡΑ ΠΟΣΟΣΤΑ				
	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Γειτονιά	14.3	4.5	11.2	37.9	32.1
Χώρος εργασίας	28.8	6.6	14.6	25.0	25.0
Σχολείο	35.4	12.5	13.0	25.5	13.5
Φίλοι	32.6	18.4	17.9	25.3	5.8
Οικογένεια	40.3	17.3	16.2	20.4	5.8
Πολιτικά κόμματα	67.7	6.3	12.0	7.3	6.8
Μ.Μ.Ε.	53.2	23.4	9.6	9.6	4.3
Εκκλησία	70.7	10.5	7.7	5.5	5.5

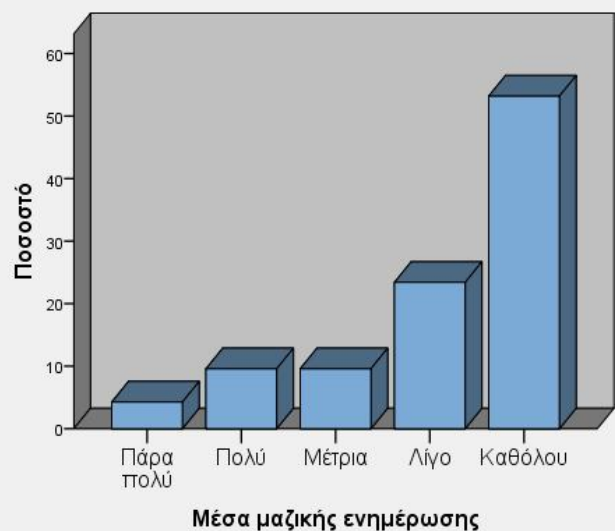
ΧΩΡΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

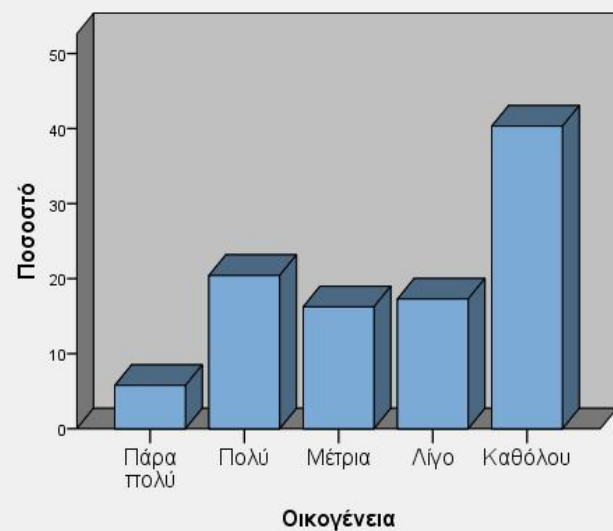
ΓΕΙΤΟΝΙΑ

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

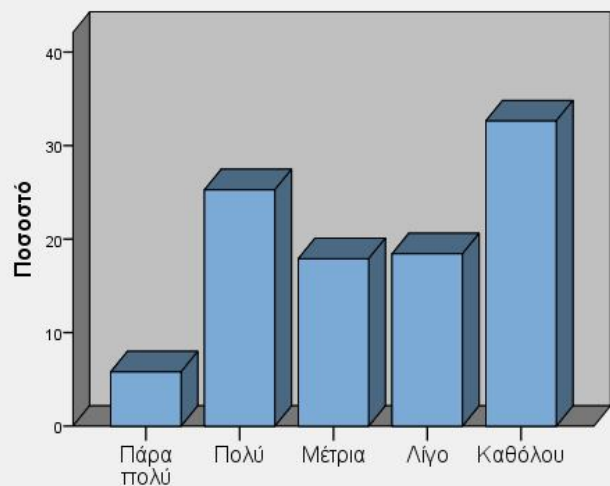

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

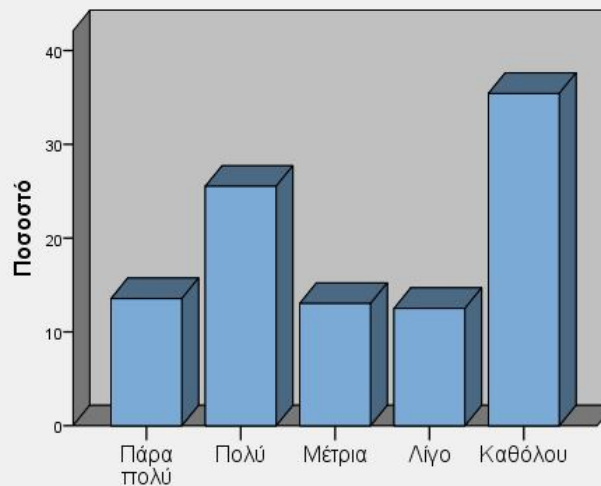
**ΓΡΑΦΗΜΑ 7.
ΕΡΩΤΗΜΑ 7.
ΠΟΣΟ ΘΕΩΡΕΙΤΕ
ΟΤΙ Η ΠΑΡΑΠΑΝΩ
ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΕΧΕΙ
ΕΠΗΡΕΑΣΤΕΙ ΑΠΟ
ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ;**

ΦΙΛΟΙ

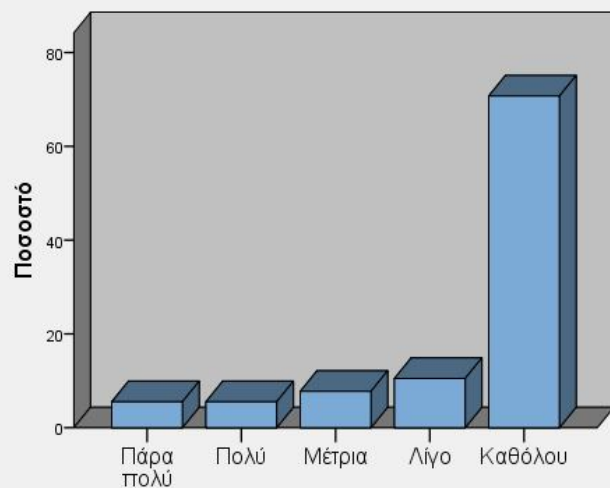
Φίλοι

ΣΧΟΛΕΙΟ

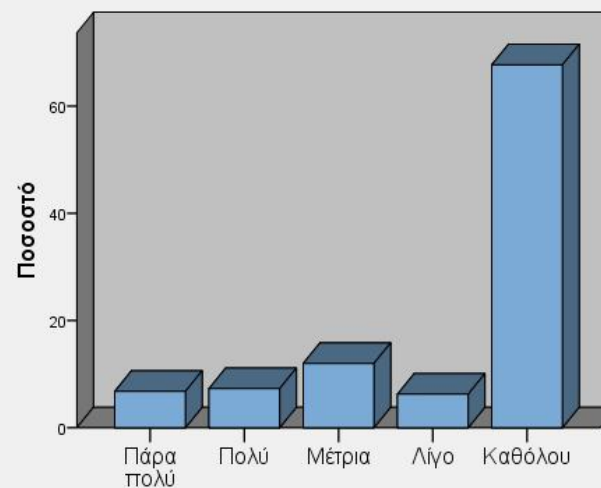
Σχολείο

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εκκλησία

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Πολιτικά κόμματα

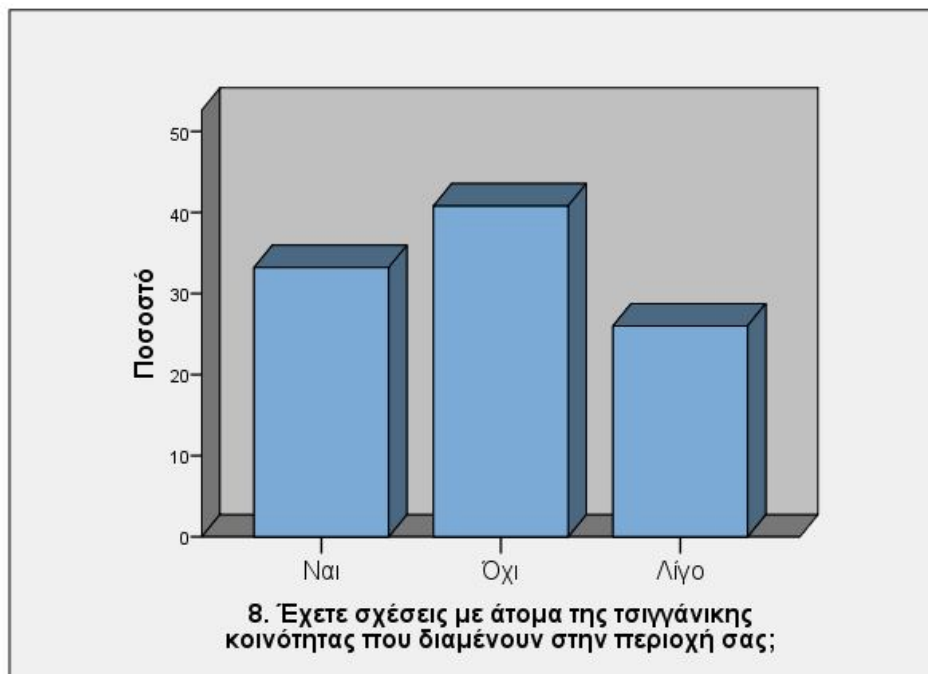
**ΓΡΑΦΗΜΑ 7.
ΕΡΩΤΗΜΑ 7.
ΠΟΣΟ ΘΕΩΡΕΙΤΕ
ΟΤΙ Η ΠΑΡΑΠΑΝΩ
ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ ΕΧΕΙ
ΕΠΗΡΕΑΣΤΕΙ ΑΠΟ
ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ;
(συνέχεια)**

Στο ερώτημα 8, «Έχετε σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας που διαμένουν στην περιοχή σας;», το 33% απάντησε «ναι», το 41% απάντησε «όχι», και το 26% απάντησε «λίγο». Συνεπώς, ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων δεν είχε καθόλου σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα, ωστόσο η πλειοψηφία είχε κάποιες σχέσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. ΕΡΩΤΗΜΑ 8. Έχετε σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας που διαμένουν στην περιοχή σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	83	33.2	33.2	33.2
Όχι	102	40.8	40.8	74.0
Λίγο	65	26.0	26.0	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 8. ΕΡΩΤΗΜΑ 8.

Στο ερώτημα 8.1, «Αν απαντήσατε στην παραπάνω ερώτηση ‘ναι’ ή ‘λίγο’, πώς θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας μαζί τους;», εκείνοι που είχαν κάποιες σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα απάντησαν ότι οι σχέσεις τους είναι: φιλικές-παρέας (28%),

ευκαιριακές (29%), «αποφεύγω να έχω σχέσεις» (17%), επαγγελματικές/εργασιακές (6%), οικογενειακές (2%), συντροφικές (1%), και τυπικές (1%). Επιπρόσθετα, αρκετοί από όσους απάντησαν στο προηγούμενο ερώτημα ότι δεν είχαν σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα, εδώ δήλωσαν «δεν έχω σχέσεις» (16%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. ΕΡΩΤΗΜΑ 8.1. Αν απαντήσατε στην παραπάνω ερώτηση «ναι» ή «λίγο», πώς θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας μαζί τους;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Οικογενειακές	4	1.6	2.3	2.3
Συντροφικές	2	.8	1.1	3.4
Φιλικές-Παρέας	48	19.2	27.6	31.0
Ευκαιριακές	51	20.4	29.3	60.3
Δεν έχω σχέσεις	28	11.2	16.1	76.4
Αποφεύγω να έχω σχέσεις	29	11.6	16.7	93.1
Επαγγελματικές/εργασιακές	10	4.0	5.7	98.9
Τυπικές	2	.8	1.1	100.0
Σύνολο	174	69.6	100.0	
Άκυρα	76	30.4		
Σύνολο	250	100.0		

Για εκείνους που απάντησαν ότι δεν έχουν ή έχουν «λίγο» σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα (Ερώτημα 8.2, «Αν απαντήσατε ‘όχι’ ή ‘λίγο’, τι σας εμποδίζει στη δημιουργία σχέσης με τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας»), τα εμπόδια στη δημιουργία σχέσεων που δηλώθηκαν ήταν τα παρακάτω (οι ερωτηθέντες μπορούσαν να δώσουν παραπάνω από μία απαντήσεις). Σημειώνεται ότι πέντε από τα άτομα που παρείχαν απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα, είχαν εντούτοις απαντήσει «ναι» στο ερώτημα 7.

Οι απαντήσεις του δείγματος ήταν, κατά σειρά προτεραιότητας, οι εξής: «διαφορετική κουλτούρα» (56%), «είναι κλειστή ομάδα» (46%), «δεν τους εμπιστεύομαι» (43%), «τους θεωρώ ανήθικους» (11%), «διαφορετική γλώσσα» (10%), «τους φοβάμαι» (7%), «δεν έτυχε, δεν το επιδίωξα» (4%) και «τους θεωρώ κατώτερους» (4%). Επιπρόσθετα, δεκαπέντε άτομα δήλωσαν τα παρακάτω: «τους λείπει η εκπαίδευση» (3%), «τίποτα συγκεκριμένο» (3%),

«ψεύδονται» (2%), «τους θεωρώ εγκληματίες» (2%), «έλλειψη στοιχειώδους κοινωνικής συμπεριφοράς» (2%), «είναι λίγο ακοινωνητοι» (2%) και «μένω Χαϊδάρη» (1%).

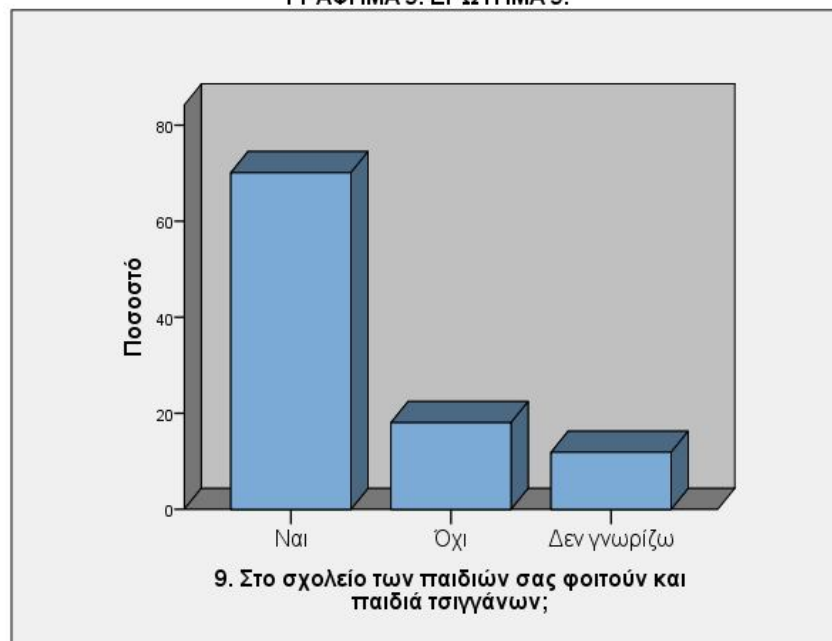
ΠΙΝΑΚΑΣ 10. ΕΡΩΤΗΜΑ 8.2. Αν απαντήσατε «όχι» ή «λίγο», τι σας εμποδίζει στη δημιουργία σχέσης με τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;

	Συχνότητα	Έγκυρο ποσοστό (N=167)
Εγκυρα Διαφορετική κουλτούρα	93	55.7
Είναι κλειστή ομάδα	77	46.1
Δεν τους εμπιστεύομαι	71	42.5
Τους θεωρώ ανήθικους	19	11.4
Διαφορετική γλώσσα	17	10.2
Τους φοβάμαι	11	6.6
Δεν έτυχε, δεν το επιδίωξα	6	3.6
Τους θεωρώ κατώτερους	6	3.6
Τίποτα συγκεκριμένο	3	1.8
Τους λείπει η εκπαίδευση	3	1.8
Ψεύδονται	2	1.2
Τους θεωρώ εγκληματίες	2	1.2
Είναι λίγο ακοινωνητοι	2	1.2
Έλλειψη στοιχειώδους κοινωνικής συμπεριφοράς	2	1.2
Μένω Χαϊδάρη	1	0.6
Συνολικές απαντήσεις	315	

Στο ερώτημα 9, «Στο σχολείο των παιδιών σας φοιτούν και παιδιά τσιγγάνων;», το 70% απάντησε «ναι», το 18% απάντησε «όχι» και το 12% απάντησε «δεν γνωρίζω». Συνεπώς, η μεγάλη πλειοψηφία απάντησε ότι στο σχολείο των παιδιών τους φοιτούν και μαθητές της τσιγγάνικης κοινότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. ΕΡΩΤΗΜΑ 9. Στο σχολείο των παιδιών**σας φοιτούν και παιδιά τσιγγάνων;**

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	136	54.4	70.1	70.1
Όχι	35	14.0	18.0	88.1
Δεν γνωρίζω	23	9.2	11.9	100.0
Σύνολο	194	77.6	100.0	
Άκυρα	56	22.4		
Σύνολο	250	100.0		

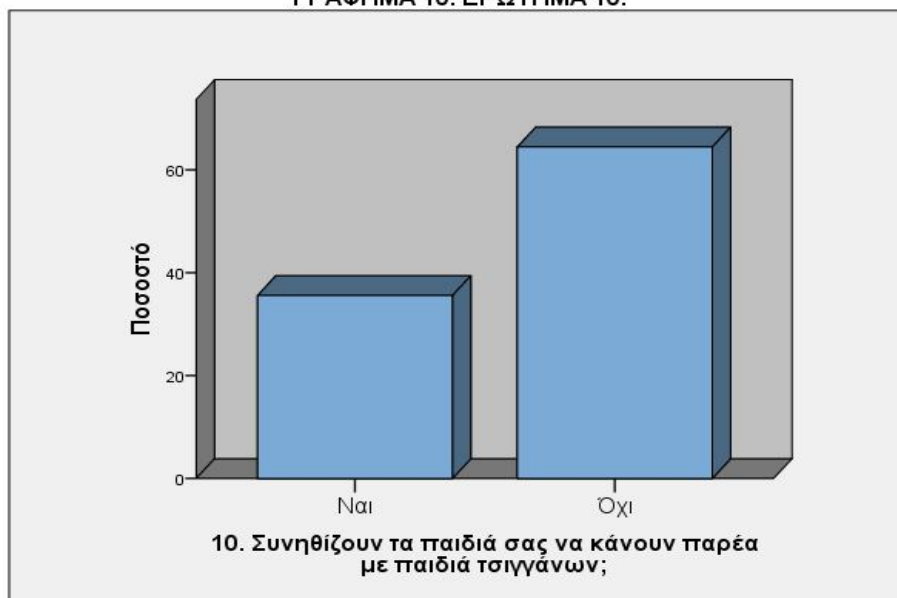
ΓΡΑΦΗΜΑ 9. ΕΡΩΤΗΜΑ 9.

Στο ερώτημα 10, «Συνηθίζουν τα παιδιά σας να κάνουν παρέα με παιδιά τσιγγάνων;», το 36% απάντησε «ναι», ενώ το 64% απάντησε «όχι». Συνεπώς, η πλειοψηφία απάντησε ότι τα παιδιά τους συνήθως δεν κάνουν παρέα με παιδιά της τσιγγάνικης κοινότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. ΕΡΩΤΗΜΑ 10. Συνηθίζουν τα παιδιά σας να κάνουν παρέα με παιδιά τσιγγάνων;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	64	25.6	35.6	35.6
Όχι	116	46.4	64.4	100.0
Σύνολο	180	72.0	100.0	
Άκυρα	70	28.0		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 10. ΕΡΩΤΗΜΑ 10.

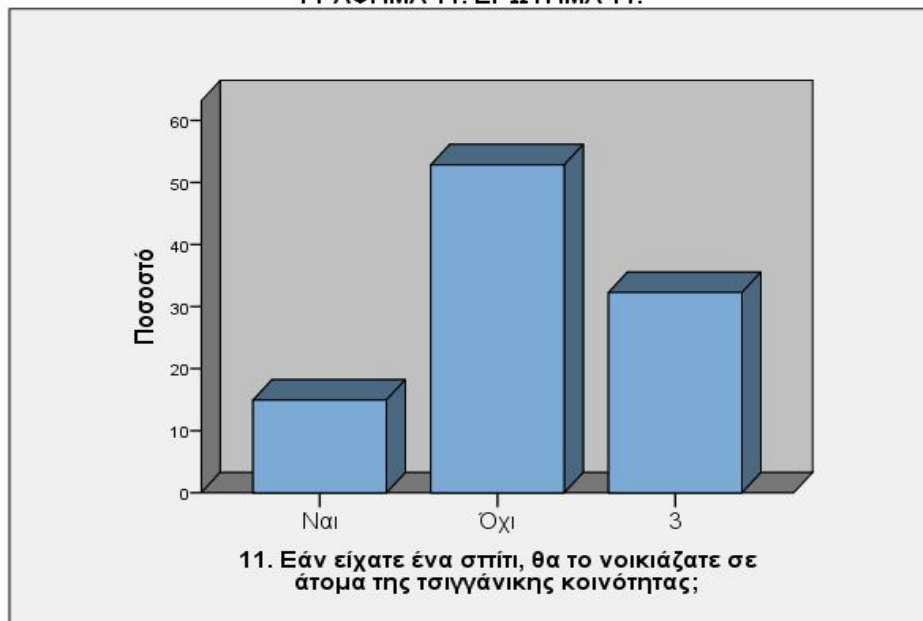

Στο ερώτημα 11, «Εάν είχατε ένα σπίτι, θα το νοικιάζατε σε άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;», το 15% απάντησε «ναι», το 53% απάντησε «όχι», και το 32% απάντησε «δεν ξέρω». Κατά συνέπεια, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δε θα ενοικίαζε το προς διάθεση σπίτι τους σε μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, ενώ περίπου ένας στους τρεις δεν ήταν σίγουροι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. ΕΡΩΤΗΜΑ 11. Εάν είχατε ένα σπίτι, θα το νοικιάζατε σε άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	37	14.8	14.9	14.9
Όχι	131	52.4	52.8	67.7
Δεν ξέρω	80	32.0	32.3	100.0
Σύνολο	248	99.2	100.0	
Άκυρα	2	.8		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 11. ΕΡΩΤΗΜΑ 11.

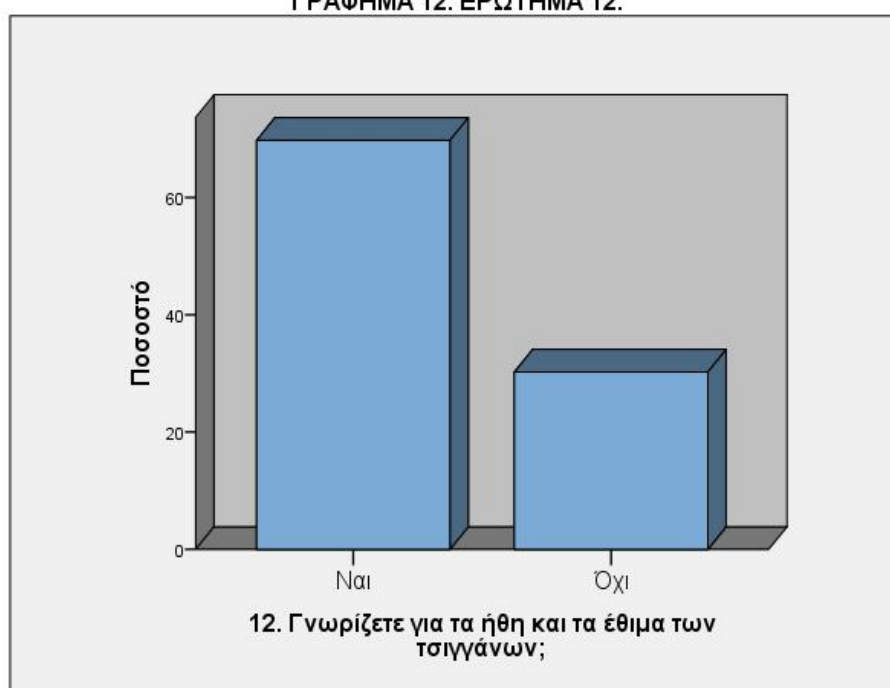

Στο ερώτημα 12, «Γνωρίζετε για τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων;» το 70% απάντησε «ναι», ενώ το 30% απάντησε «όχι». Συνεπώς, η μεγάλη πλειοψηφία δήλωσε εξοικειωμένη με τα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14. ΕΡΩΤΗΜΑ 12. Γνωρίζετε για τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	173	69.2	69.8	69.8
Όχι	75	30.0	30.2	100.0
Σύνολο	248	99.2	100.0	
Άκυρα	2	.8		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 12. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.

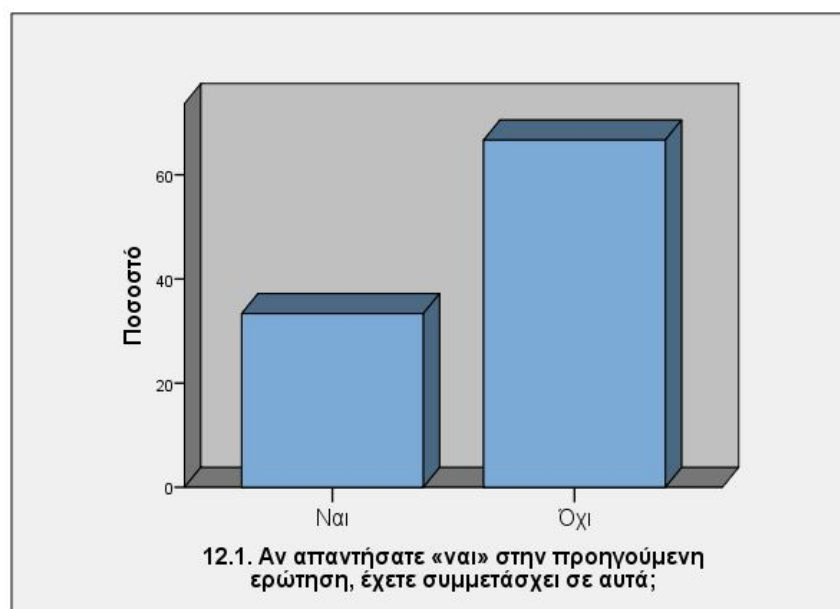

Εξ όσων απάντησαν ότι γνωρίζουν τα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας, το 33% είχε συμμετάσχει σε αυτά (Ερώτημα 12.1, «Αν απαντήσατε ‘ναι’ στην προηγούμενη ερώτηση, έχετε συμμετάσχει σε αυτά;).

ΠΙΝΑΚΑΣ 15. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, έχετε συμμετάσχει σε αυτά;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	57	22.8	33.3	33.3
Όχι	114	45.6	66.7	100.0
Σύνολο	171	68.4	100.0	
Άκυρα	79	31.6		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 13. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.1.

Εξ όσων είχαν συμμετάσχει στα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας τα δρώμενα στα οποία συμμετείχαν ήταν τα ακόλουθα (Ερώτημα 12.2, «Αν απαντήσατε θετικά στην προηγούμενη ερώτηση, ποιο το θέμα των δρώμενων που συμμετείχατε;»). Οι ερωτηθέντες μπορούσαν να δώσουν παραπάνω από μία απάντηση.

Τα δρώμενα στα οποία είχαν συμμετάσχει ήταν: γάμος (68%), βάπτιση (42%), γλέντι (39%), γιορτή (35%), και δημοτική γιορτή (9%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 16. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.2. Αν απαντήσατε θετικά στην προηγούμενη ερώτηση, ποιο το θέμα των δρώμενων που συμμετείχατε;

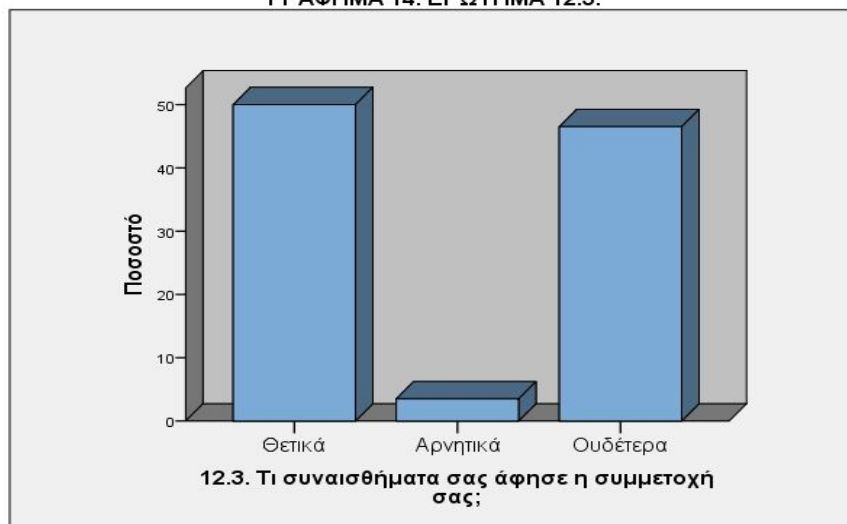
	Συχνότητα	Έγκυρο Ποσοστό (N=57)
Εγκυρα Γάμος	39	68.4
Βάπτιση	24	42.1
Γλέντι	22	38.6
Γιορτή	20	35.1
Δημοτική γιορτή	5	8.8
Σύνολο απαντήσεων	110	

Τα συναισθήματα τα οποία ένοιωσαν όσοι συμμετείχαν στα δρώμενα της τσιγγάνικης κοινότητας, δηλώθηκαν ως ακολούθως (Ερώτημα 12.3, «Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;»). Σημειώνεται ότι σε αυτό το ερώτημα, συνολικά επτά άτομα τα οποία είχαν απαντήσει πως δεν είχαν συμμετάσχει σε τέτοια δρώμενα, εντούτοις έδωσαν απάντηση. «Θετικά» ήταν τα συναισθήματα για το 50%, «αρνητικά» ήταν για το 4%, και «ουδέτερα» ήταν για το 47%. Συνεπώς, για τους περισσότερους τα συναισθήματα ήταν θετικά, ενώ για πολλούς οι εμπειρίες δηλώθηκαν ως ουδέτερες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.3. Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Θετικά	43	17.2	50.0	50.0
Αρνητικά	3	1.2	3.5	53.5
Ουδέτερα	40	16.0	46.5	100.0
Σύνολο	86	34.4	100.0	
Άκυρα	164	65.6		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 14. ΕΡΩΤΗΜΑ 12.3.

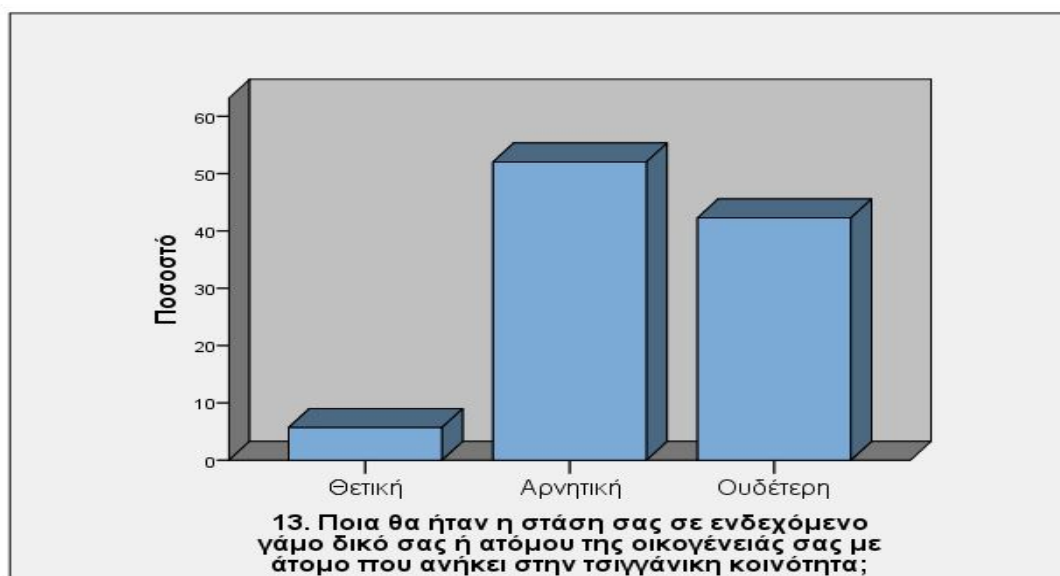

Στο ερώτημα 13, «Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;», το 6% απάντησε «θετική», το 52% απάντησε «αρνητική», και το 42% απάντησε «ουδέτερη». Κατά συνέπεια, η πλειοψηφία είχε αρνητική στάση σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό είχε ουδέτερη στάση. Μόλις δεκατέσσερα άτομα απάντησαν ότι θα θεωρούσαν ενδεχόμενο γάμο δικό τους ή ατόμου της οικογένειάς τους με μέλος της τσιγγάνικης κοινότητας ως θετικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18. ΕΡΩΤΗΜΑ 13. Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Θετική	14	5.6	5.7	5.7
Αρνητική	128	51.2	52.0	57.7
Ουδέτερη	104	41.6	42.3	100.0
Σύνολο	246	98.4	100.0	
Άκυρα	4	1.6		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 15. ΕΡΩΤΗΜΑ 13.

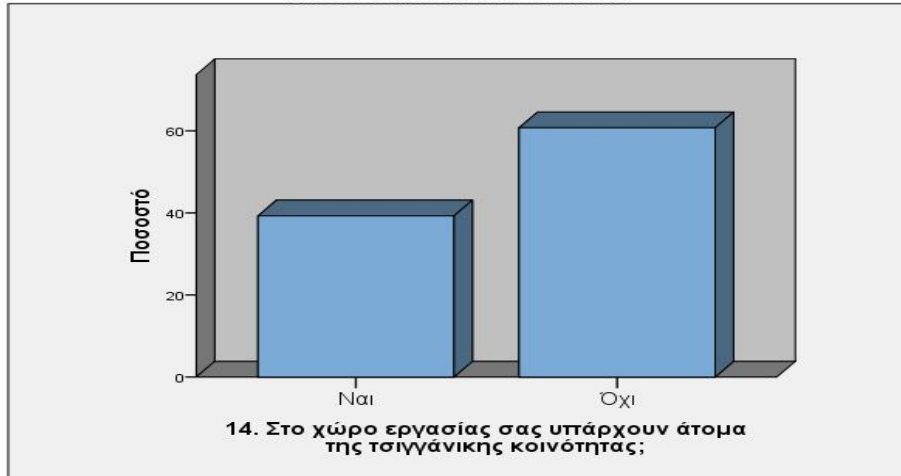

Στο ερώτημα 14, «Στο χώρο εργασίας σας υπάρχουν άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;», το 39% απάντησε «να» ενώ το 61% απάντησε «όχι». Συνεπώς, η πλειοψηφία του δείγματος δεν είχε μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας στο χώρο εργασίας τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19. ΕΡΩΤΗΜΑ 14. Στο χώρο εργασίας σας υπάρχουν άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	95	38.0	39.3	39.3
Όχι	147	58.8	60.7	100.0
Σύνολο	242	96.8	100.0	
Άκυρα	8	3.2		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 16. ΕΡΩΤΗΜΑ 14.

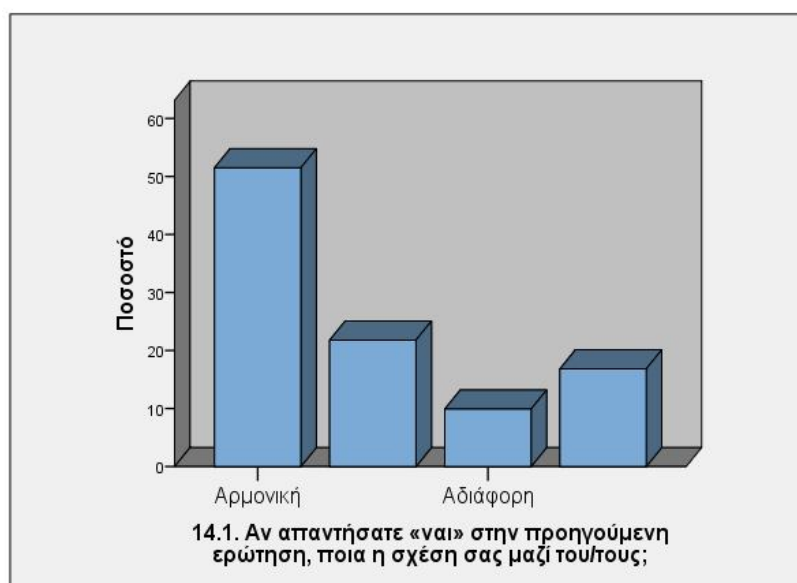

Εξ όσων απάντησαν ότι είχαν μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας στο χώρο εργασίας τους, οι σχέσεις τους μαζί τους δηλώθηκαν ως ακολούθως (Ερώτημα 14.1, Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, ποια η σχέση σας μαζί του/τους;). Σημειώνεται ότι έξι άτομα που νωρίτερα απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα 14 («Στο χώρο εργασίας σας υπάρχουν άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;»), εντούτοις απάντησαν κι εδώ. Το 52% απάντησε πως είχε «αρμονική» σχέση, το 22% απάντησε πως είχε «υποφερτή» σχέση, το 10% πως είχε «αδιάφορη» σχέση, και το 17% πως είχε «προβληματική σχέση». Συνεπώς, η πλειοψηφία είχε μία αρμονική σχέση μαζί τους, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό χαρακτήρισε την εργασιακή τους σχέση ως «υποφερτή».

ΠΙΝΑΚΑΣ 20. ΕΡΩΤΗΜΑ 14.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, ποια η σχέση σας μαζί του/τους;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα Αρμονική	52	20.8	51.5	51.5
Υποφερτή	22	8.8	21.8	73.3
Αδιάφορη	10	4.0	9.9	83.2
Προβληματική	17	6.8	16.8	100.0
Σύνολο	101	40.4	100.0	
Άκυρα	149	59.6		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 17. ΕΡΩΤΗΜΑ 14.1.

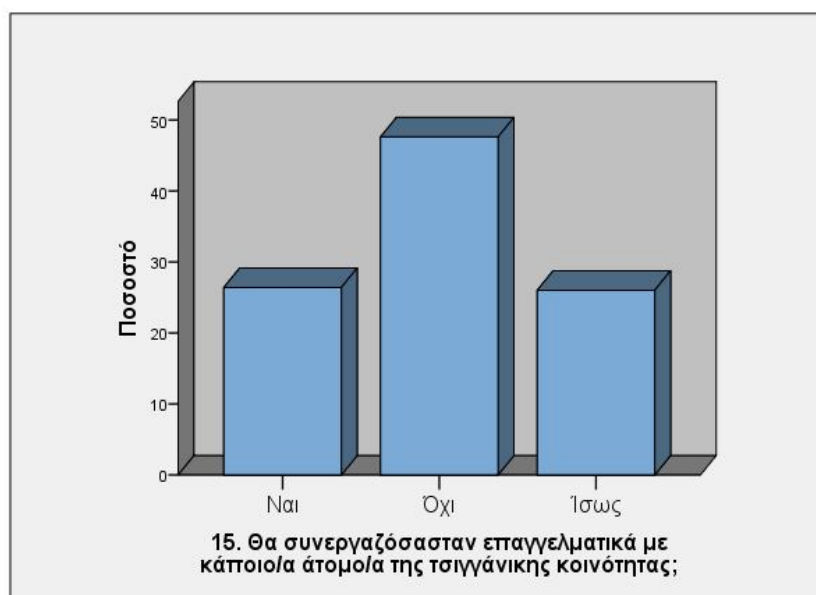

Στο ερώτημα 15, «Θα συνεργαζόσασταν επαγγελματικά με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας;», το 26% απάντησε «ναι», το 48% απάντησε «όχι», και το 26% απάντησε «ίσως». Κατά συνέπεια, σχεδόν ένας στους δύο απάντησε ότι δεν θα συνεργαζόταν επαγγελματικά με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, εντούτοις το 53% θα συνεργάζονταν ή «ίσως» θα συνεργάζονταν μαζί τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21. ΕΡΩΤΗΜΑ 15. Θα συνεργαζόσασταν επαγγελματικά με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	66	26.4	26.4	26.4
Όχι	119	47.6	47.6	74.0
Ίσως	65	26.0	26.0	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 18. ΕΡΩΤΗΜΑ 15.

Εξ όσων απάντησαν ότι θα συνεργάζονταν ή ίσως θα συνεργάζονταν με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, η επαγγελματική τους συνεργασία ήταν/θα ήταν η εξής (Ερώτημα 15.1): «συνεργάτης–συνάδελφος» (46%), «αγροτική–κτηνοτροφική» (23%), «υπάλληλος μαγαζιού (καταστήματος ή κέντρου)» (21%), «φροντίδα παιδιών» (10%), «ψωνίζω από τα μαγαζιά τους» (8%), και «φροντίδα σπιτιού» (7%). Επιπρόσθετα, δεκατρία άτομα παρείχαν τις εξής απαντήσεις: «φροντίδα ηλικιωμένων», «δεν έχει τύχει, δεν θα είχα πρόβλημα», «παροχή υπηρεσιών», «βοήθεια στο σπίτι», «πελάτης», και «εργάτης οικοδομής».

ΠΙΝΑΚΑΣ 22. ΕΡΩΤΗΜΑ 15.1. Αν απαντήσατε «ναι ή «ίσως», ποια η επαγγελματική σας συνεργασία;

	Συχνότητα	Έγκυρο ποσοστό (N=131)
Εγκυρα Συνεργάτης–συνάδελφος	60	45.8
Αγροτική–κτηνοτροφική	30	22.9
Υπάλληλος μαγαζιού	28	21.4
Φροντίδα παιδιών	13	9.9
Ψωνίζω από τα μαγαζιά τους	11	8.4
Φροντίδα σπιτιού	9	6.9
Δεν έχει τύχει, δεν θα είχα πρόβλημα	3	2.3

Παροχή υπηρεσιών	2	1.5
Βοήθεια στο σπίτι	2	1.5
Πελάτης	2	1.5
Φροντίδα ηλικιωμένων	2	1.5
Εργάτης οικοδομής	2	1.5
Σύνολο απαντήσεων	164	

Επίσης, σε όσους θα συνεργάζονταν ή ίσως θα συνεργάζονταν με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, τους ζητήθηκε να σημειώσουν τους λόγους επιλογής ατόμου της τσιγγάνικης κοινότητας για επαγγελματική συνεργασία (Ερώτημα 16). Οι ερωτηθέντες παρείχαν τις ακόλουθες απαντήσεις. Σημειώνεται ότι μόνο εκατόν-ένδεκα από τα εκατόν-τριανταένα αυτά άτομα έδωσαν απάντηση, ενώ τέσσερα άτομα παρείχαν παραπάνω από μία απάντηση.

Συγκεκριμένα, οι σημαντικότερες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν οι εξής: «είναι ευέλικτοι» (31%), «είναι αποδοτικοί» (22%), «είναι οι μόνοι διαθέσιμοι για αυτή την εργασία» (15%), «παίρνουν χαμηλό ημερομίσθιο» (9%), «είναι ειδικευμένοι» (5%), και «για κανένα λόγο» (4%). Επιπρόσθετα, είκοσι-δύο συμμετέχοντες απάντησαν τα εξής: «αν ήταν το κατάλληλο άτομο για τη θέση», «άλλο», «επειδή θα χρειαζόμουν υπάλληλο», «ίδιος επαγγελματικός προσανατολισμός», «είναι άτομα εμπιστοσύνης», «γιατί θα είχε την κατάλληλη εκπαίδευση», «γιατί δεν είναι διαφορετικοί», «όπως όλοι οι πολίτες», «δεν θα το επιδίωκα, αλλά εάν προέκυπτε θα την αποδεχόμουν», και «Υπάρχουν άτομα εμπιστοσύνης που θα μπορούσαν να βοηθήσουν. Είναι εξαιρετικής ευστροφίας ορισμένα άτομα και θα μπορούσαν να βοηθήσουν σε ιδέες και λύσεις».

ΠΙΝΑΚΑΣ 23. ΕΡΩΤΗΜΑ 16. Για ποιο λόγο θα επιλέγατε άτομο της τσιγγάνικης κοινότητας για αυτή την επαγγελματική συνεργασία;

	Συχνότητα	Έγκυρο ποσοστό (N=111)
Εγκυρα Είναι ευέλικτοι	34	30.6
Είναι αποδοτικοί	24	21.6
Είναι οι μόνοι διαθέσιμοι για αυτή την εργασία	17	15.3
Παίρνουν χαμηλό ημερομίσθιο	10	9.0
Είναι ειδικευμένοι	6	5.4
Για κανένα λόγο	4	3.6

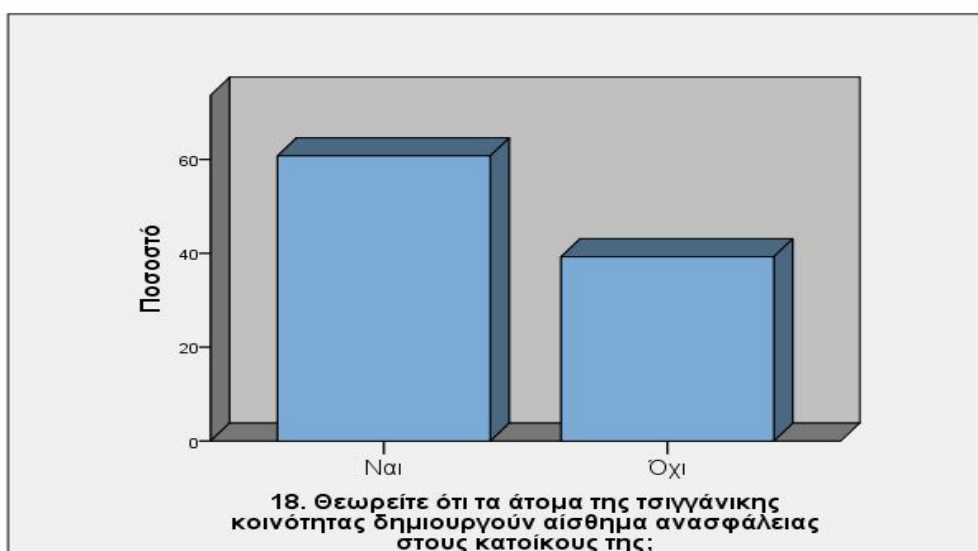
Αν ήταν το κατάλληλο άτομο για τη θέση	3	2.7
Άλλο	3	2.7
Επειδή θα χρειαζόμουν υπάλληλο	3	2.7
Ίδιος επαγγελματικός προσανατολισμός	3	2.7
Είναι άτομα εμπιστοσύνης	2	1.8
Γιατί θα είχε την κατάλληλη εκπαίδευση	2	1.8
Γιατί δεν είναι διαφορετικοί	2	1.8
Όπως όλοι οι πολίτες	2	1.8
Δεν θα το επιδίωκα, αλλά εάν προέκυπτε θα την αποδεχόμουν	1	0.9
Υπάρχουν άτομα εμπιστοσύνης που θα μπορούσαν να βοηθήσουν. Είναι εξαιρετικής ευστροφίας ορισμένα άτομα και θα μπορούσαν να βοηθήσουν σε ιδέες και λύσεις	1	0.9
Σύνολο απαντήσεων	115	

Στο ερώτημα 18, «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της;», το 61% απάντησε «ναι» και το 39% απάντησε «όχι». Συνεπώς, η πλειοψηφία του δείγματος θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24. ΕΡΩΤΗΜΑ 18. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Έγκυρα Ναι	147	58.8	60.7	60.7
Όχι	95	38.0	39.3	100.0
Σύνολο	242	96.8	100.0	
Άκυρα	8	3.2		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 19. ΕΡΩΤΗΜΑ 18.

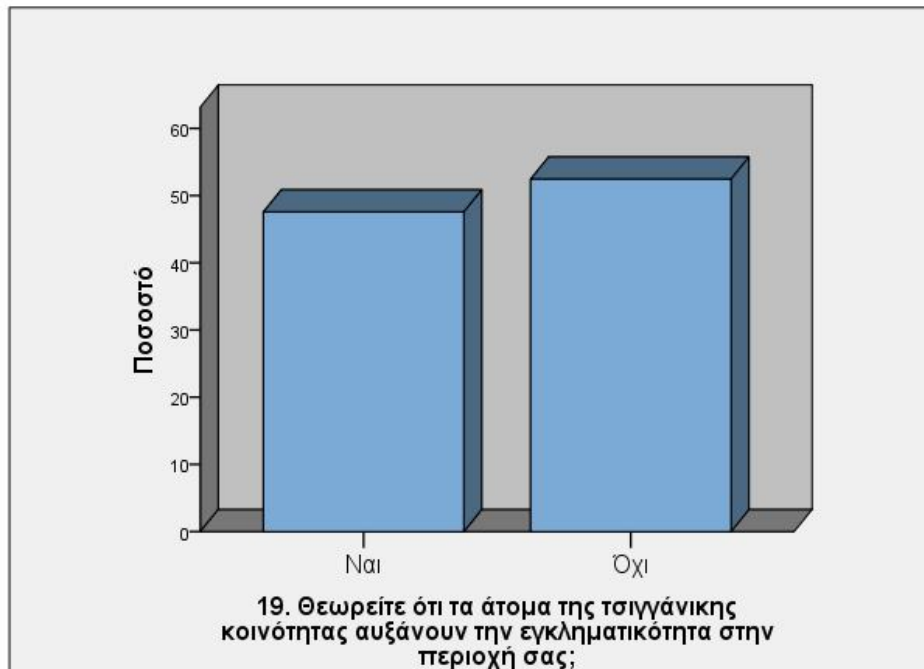

Στο ερώτημα 19, «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;», το 48% απάντησε «ναι» και το 52% απάντησε «όχι». Συνεπώς, οι απαντήσεις τους δείγματος ήταν αρκετά μοιρασμένες, με λιγότερο από έναν στους δύο να θεωρεί ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα και παραπάνω από έναν στους δύο να θεωρεί ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δεν αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25. ΕΡΩΤΗΜΑ 19. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	117	46.8	47.6	47.6
Όχι	129	51.6	52.4	100.0
Σύνολο	246	98.4	100.0	
Άκυρα	4	1.6		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 20. ΕΡΩΤΗΜΑ 19.

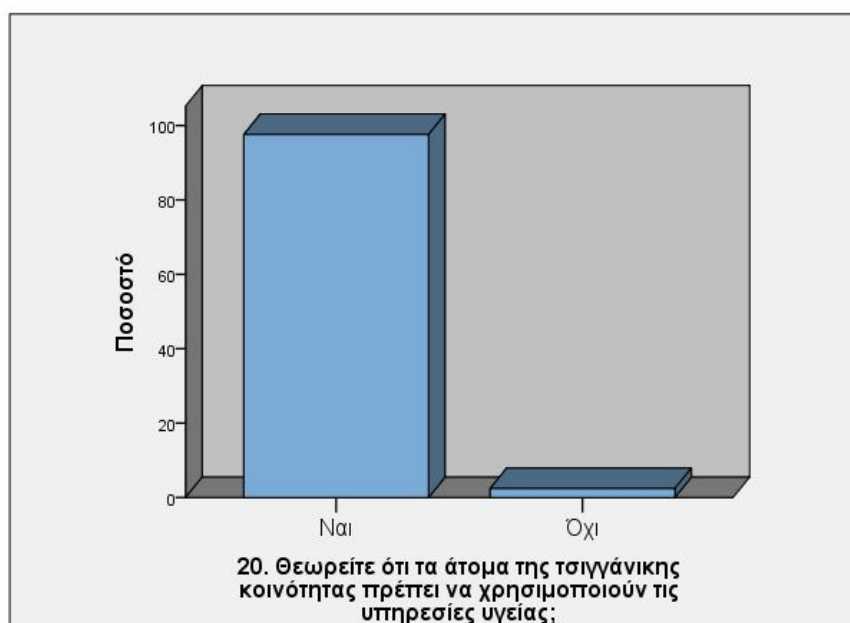

Στο ερώτημα 20, «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας;», το 98% απάντησε «ναι». Κατά συνέπεια, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος συμφώνησε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 26. ΕΡΩΤΗΜΑ 20. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	244	97.6	97.6	97.6
Όχι	6	2.4	2.4	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 21. ΕΡΩΤΗΜΑ 20.

Στο ερώτημα 21, «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου;», το 96% απάντησε «ναι». Συνεπώς, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου.

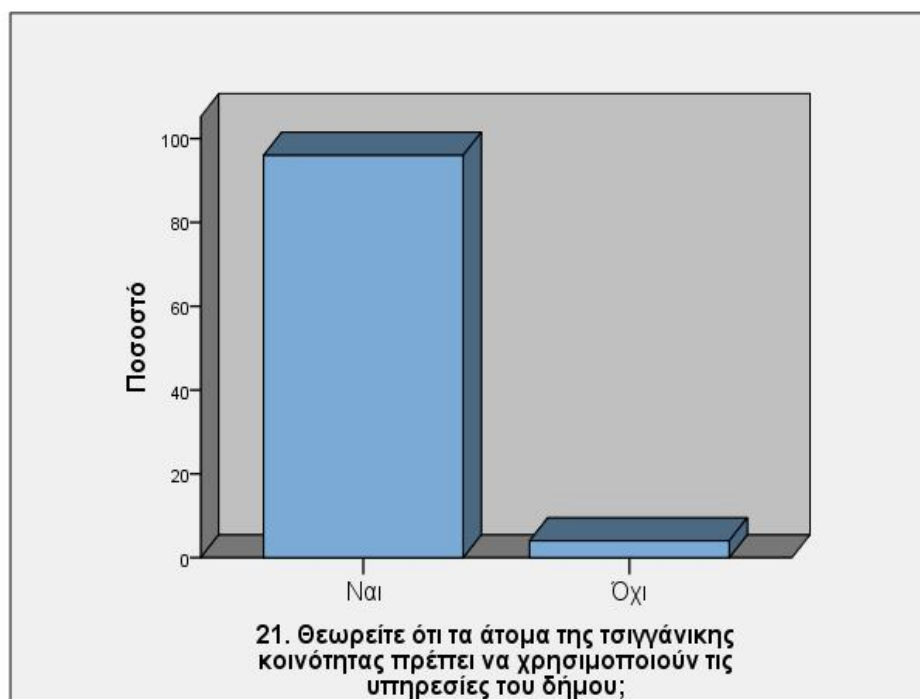
ΠΙΝΑΚΑΣ 27. ΕΡΩΤΗΜΑ 21. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	240	96.0	96.0	96.0
Όχι	10	4.0	4.0	100.0

ΠΙΝΑΚΑΣ 27. ΕΡΩΤΗΜΑ 21. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	240	96.0	96.0	96.0
Όχι	10	4.0	4.0	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 22. ΕΡΩΤΗΜΑ 21.

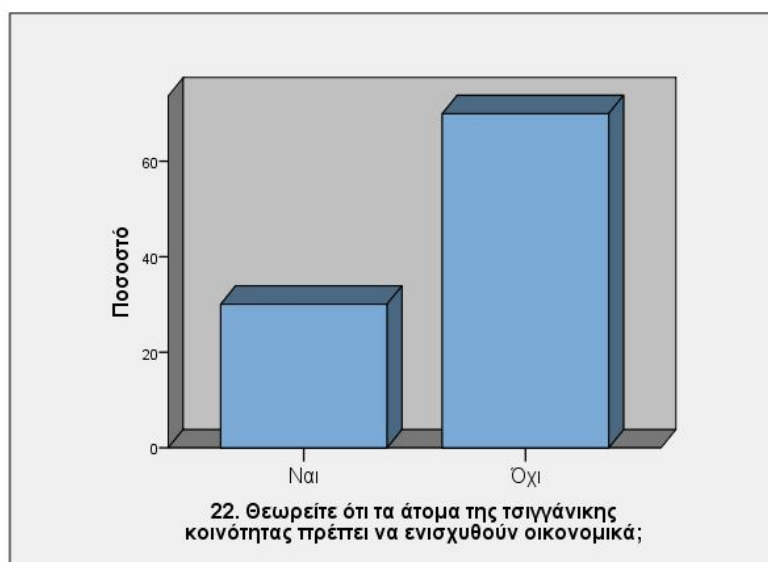

Στο ερώτημα 22, «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;», το 30% απάντησε «ναι» και το 70% απάντησε «όχι». Συνεπώς, η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δεν θα πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28. ΕΡΩΤΗΜΑ 22. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Ναι	73	29.2	30.0	30.0
Όχι	170	68.0	70.0	100.0
Σύνολο	243	97.2	100.0	
Άκυρα	7	2.8		
Σύνολο	250	100.0		

ΓΡΑΦΗΜΑ 23. ΕΡΩΤΗΜΑ 22.

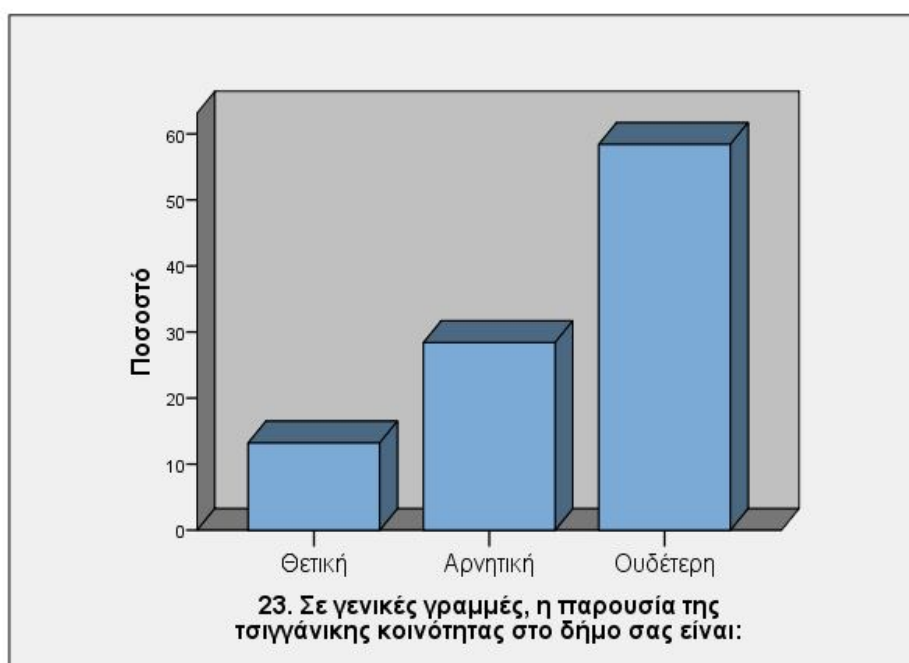

Τέλος, στο ερώτημα 23, «Σε γενικές γραμμές, η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο σας είναι:», το 13% απάντησε «θετική», το 28% απάντησε «αρνητική» και το 58% απάντησε «ούτε θετική ούτε αρνητική». Έτσι, η πλειοψηφία θεωρούσε ότι η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους δεν είναι ούτε θετική ούτε αρνητική, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό θεωρούσε την παρουσία τους αρνητική και ένα μικρότερο ως θετική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 29. ΕΡΩΤΗΜΑ 23. Σε γενικές γραμμές, η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο σας είναι:

	Συχνότητα	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Εγκυρα Θετική	33	13.2	13.2	13.2
Αρνητική	71	28.4	28.4	41.6
Ουδέτερη	146	58.4	58.4	100.0
Σύνολο	250	100.0	100.0	

ΓΡΑΦΗΜΑ 24. ΕΡΩΤΗΜΑ 23.

5.2 Επαγωγική Ανάλυση

Προκειμένου να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα, «Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο) των κατοίκων, επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι στη συνύπαρξή τους στην συγκεκριμένη περιοχή;», πραγματοποιήθηκε ανάλυση αναζήτησης διαφορών ανάμεσα στα δημογραφικά στοιχεία και τα κυριότερα ερωτήματα της έρευνας. Συγκεκριμένα, για το φύλο πραγματοποιήθηκε έλεγχος ανεξάρτητων δειγμάτων T-Test, ενώ για την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανάλυσης διακύμανσης ANOVA. Στην περίπτωση του φύλου, χρησιμοποιήθηκε το t-test επειδή οι κατηγορίες απάντησης ήταν δύο (άνδρες, γυναίκες), ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις επιλέχθηκε το τεστ ANOVA επειδή οι κατηγορίες

απάντησης ήταν περισσότερες. Επιπρόσθετα, πραγματοποιήθηκαν περιγραφικές συγκρίσεις ανάμεσα στις υποομάδες του φύλου, της ηλικίας και της οικογενειακής κατάστασης, προκειμένου να ληφθεί μία εικόνα αναφορικά με την κατεύθυνση των στατιστικά σημαντικών αποτελεσμάτων. Οι αναλυτικοί πίνακες αυτών των συγκρίσεων παρατίθενται στο Παράρτημα 3. Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με το φύλο παρουσιάζονται στον πίνακα 21. Τα πλήρη αποτελέσματα του SPSS για την επαγωγική ανάλυση παρουσιάζονται στο Παράρτημα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΝ ΔΕΙΓΜΑΤΩΝ T-TEST (ΦΥΛΟ).

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Μέσα μαζικής ενημέρωσης	2.032	118.753	.044	.373	.184	.010	.737
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Φίλοι	3.043	159.180	.003	.579	.190	.203	.955
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Πολιτικά κόμματα	3.431	190	.001	.648	.189	.275	1.020
13. Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;	3.879	210.411	.000	.286	.074	.141	.431
22. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;	2.261	241	.025	.137	.061	.018	.257

Όπως παρατηρούμε ανωτέρω, οι απαντήσεις των κατοίκων όσον αφορά στις επιρροές τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ($t=2.032$, $df=118,753$, $p=0.044$), τους φίλους ($t=3.043$, $df=159,180$, $p=0.003$), και τα πολιτικά κόμματα ($t=3.431$, $df=190$, $p=0.001$), διέφεραν ανάλογα με το φύλο τους. Οι στάσεις των κατοίκων στα ερωτήματα «Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;» ($t=3.879$, $df=210,411$, $p<0.0005$) και «Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;» ($t=2.261$, $df=241$, $p=0.025$) επίσης διέφεραν ανάλογα με το φύλο τους.

Γενικώς, οι άνδρες έτειναν να δηλώνουν ότι επηρεάζονται λιγότερο από τα μέσα ενημέρωσης, από τους φίλους και από τα πολιτικά κόμματα από ό,τι οι γυναίκες. Ακόμη, οι άνδρες διατηρούσαν μία πιο ουδέτερη στάση στο ενδεχόμενο γάμου δικού τους ή ατόμου της οικογένειάς τους με άτομο της τσιγγάνικης κοινότητας (56%) από ό,τι οι γυναίκες (34%), ενώ οι γυναίκες είχαν μία περισσότερο αρνητική στάση (59%) σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο από ό,τι οι άνδρες (42%). Τέλος, οι γυναίκες ήταν περισσότερο θετικές στην οικονομική ενίσχυση των ατόμων της τσιγγάνικης κοινότητας (35%) από ό,τι οι άνδρες (21%). Οι αναλυτικοί πίνακες αυτών των συγκρίσεων παρατίθενται στο Παράρτημα 3.

Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με την ηλικία παρουσιάζονται στον πίνακα 22.

ΠΙΝΑΚΑΣ 22. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ ΑΝΟΒΑ (ΗΛΙΚΙΑ).

ΑΝΟΒΑ

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
5. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;	Between Groups	22.726	5	4.545	7.809	.000
	Within Groups	137.940	237	.582		
	Total	160.667	242			
6. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;	Between Groups	33.100	5	6.620	5.461	.000
	Within Groups	281.253	232	1.212		
	Total	314.353	237			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Γειτονιά	Between Groups	24.228	5	4.846	2.728	.021
	Within Groups	378.274	213	1.776		

	Total	402.502	218			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Μέσα μαζικής ενημέρωσης	Between Groups	16.043	5	3.209	2.389	.040
	Within Groups	241.806	180	1.343		
	Total	257.849	185			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Οικογένεια	Between Groups	29.040	5	5.808	3.455	.005
	Within Groups	302.616	180	1.681		
	Total	331.656	185			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Σχολείο	Between Groups	36.559	5	7.312	3.451	.005
	Within Groups	383.452	181	2.119		
	Total	420.011	186			
12. Γνωρίζετε για τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων;	Between Groups	2.374	5	.475	2.300	.046
	Within Groups	48.514	235	.206		
	Total	50.888	240			
12.3. Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;	Between Groups	15.146	5	3.029	3.577	.006
	Within Groups	67.749	80	.847		
	Total	82.895	85			
13. Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;	Between Groups	7.924	5	1.585	4.879	.000
	Within Groups	75.675	233	.325		
	Total	83.598	238			
14.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, ποια η σχέση σας μαζί του/τους;	Between Groups	20.959	5	4.192	3.558	.005
	Within Groups	108.388	92	1.178		
	Total	129.347	97			

15. Θα συνεργαζόσασταν επαγγελματικά με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας;	Between Groups	6.097	5	1.219	2.392	.038
	Within Groups	120.800	237	.510		
	Total	126.897	242			
18. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της;	Between Groups	3.103	5	.621	2.696	.022
	Within Groups	53.184	231	.230		
	Total	56.287	236			
19. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;	Between Groups	5.052	5	1.010	4.311	.001
	Within Groups	54.613	233	.234		
	Total	59.665	238			
22. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;	Between Groups	4.620	5	.924	4.743	.000
	Within Groups	45.199	232	.195		
	Total	49.819	237			
23. Σε γενικές γραμμές, η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο σας είναι:	Between Groups	12.901	5	2.580	5.418	.000
	Within Groups	112.861	237	.476		
	Total	125.761	242			

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα, συνολικά δεκαπέντε (15) απαντήσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας επηρεάστηκαν από την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκαν. Αναλυτικά, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή τους, οι επιρροές της γνώμης τους από τη Γειτονιά, τα Μέσα μαζικής ενημέρωσης, την Οικογένεια και το Σχολείο, οι γνώσεις για τα ήθη και τα έθιμα και τα συναισθήματά τους μετά από προσωπική τους συμμετοχή σε αυτά, η στάση τους σε ενδεχόμενο γάμο δικό τους ή ατόμου της οικογένειάς τους με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα, οι σχέσεις τους μαζί τους, η στάση απέναντι σε πιθανή επαγγελματική συνεργασία, η στάση αναφορικά με το εάν τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους ή αυξάνουν την

εγκληματικότητα στην περιοχή τους, η στάση απέναντι στην οικονομική ενίσχυση των ατόμων της τσιγγάνικης κοινότητας αλλά και το κατά πόσο η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους είναι θετική, αρνητική ή ουδέτερη, όλα επηρεάστηκαν από την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκαν οι ερωτηθέντες.

Γενικά, οι μικρότερες ηλικίες έτειναν να έχουν πιο θετική στάση απέναντι στην παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή τους και στην Ελλάδα, οι στάσεις των ατόμων μικρότερης ηλικίας έτειναν να επηρεάζονται λιγότερο από τη Γειτονιά και περισσότερο από το Σχολείο, ενώ οι νεαρότεροι κάτοικοι ήταν πιο θετικοί σε πιθανή επαγγελματική συνεργασία με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας. Οι μεγαλύτερης ηλικίας ερωτηθέντες-κάτοικοι έδειξαν μία μικρή τάση να θεωρούν ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους, ενώ οι νεότεροι ερωτηθέντες έδειξαν μια μικρή τάση να θεωρούν την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους ως ουδέτερη (Παράρτημα 3). Οι υπόλοιπες στατιστικά σημαντικές διαφορές που αναφέρονται παραπάνω ήταν περισσότερο περίπλοκες και μη-γραμμικές και δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν με μία απλή διατύπωση μικρότερης-μεγαλύτερης ηλικίας.

Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων παρουσιάζονται στον πίνακα 23.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ ANOVA (ΟΙΚΟΓ. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ).

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
5. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;	Between Groups	5.740	3	1.913	3.035	.030
	Within Groups	155.076	246	.630		
	Total	160.816	249			
6. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;	Between Groups	23.289	3	7.763	6.383	.000
	Within Groups	293.103	241	1.216		
	Total	316.392	244			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Γειτονιά	Between Groups	19.206	3	6.402	3.663	.013
	Within Groups	384.540	220	1.748		
	Total	403.746	223			

8. Έχετε σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας που διαμένουν στην περιοχή σας;	Between	8.402	3	2.801	4.982	.002
	Groups					
	Within Groups	138.302	246	.562		
9. Στο σχολείο των παιδιών σας φοιτούν και παιδιά τσιγγάνων;	Between	6.026	3	2.009	4.379	.005
	Groups					
	Within Groups	87.154	190	.459		
12.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, έχετε συμμετάσχει σε αυτά;	Between	3.017	3	1.006	4.802	.003
	Groups					
	Within Groups	34.983	167	.209		
12.3. Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;	Between	10.696	3	3.565	4.049	.010
	Groups					
	Within Groups	72.199	82	.880		
14.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, ποια η σχέση σας μαζί του/τους;	Between	10.028	3	3.343	2.717	.049
	Groups					
	Within Groups	119.338	97	1.230		
18. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της;	Between	2.277	3	.759	3.258	.022
	Groups					
	Within Groups	55.430	238	.233		
19. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;	Between	3.726	3	1.242	5.215	.002
	Groups					
	Within Groups	57.628	242	.238		
22. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;	Between	2.210	3	.737	3.603	.014
	Groups					
	Within Groups	48.860	239	.204		
	Total	51.070	242			

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα, συνολικά ένδεκα (11) απαντήσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας επηρεάστηκαν από την οικογενειακή κατάσταση στην οποία βρίσκονταν. Αναλυτικά, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή τους, οι επιρροές της γνώμης τους από τη Γειτονιά, οι σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας που διαμένουν στην περιοχή τους, η «συμφοίτηση» των παιδιών τους με παιδιά τσιγγάνων, η προσωπική συμμετοχή στα ήθη και τα έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας και τα συναισθήματά για αυτά, η θετική, αρνητική ή ουδέτερη φύση της επαγγελματικής τους σχέσης με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας, η στάση αναφορικά με το εάν τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους ή αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή τους, και τέλος η στάση απέναντι στην οικονομική ενίσχυση των ατόμων της τσιγγάνικης κοινότητας, όλα επηρεάστηκαν από την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων κατοίκων.

Γενικώς, οι άγαμοι ερωτηθέντες θεωρούσαν περισσότερο υποφερτή (56%) την παρουσία τη τσιγγάνικης κοινότητας από ό,τι οι έγγαμοι (30%), ενώ οι έγγαμοι τη θεωρούσαν περισσότερο προβληματική (40%) από τους άγαμους (21%). Επίσης, οι άγαμοι/ες είχαν ελαφρώς περισσότερες σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας (34%) από ό,τι οι έγγαμοι/ες (27%), οι άγαμοι/ες συμμετείχαν ελαφρώς λιγότερο στα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων (32%) σε σχέση με τους/τις άγαμους/ες (28%) αλλά είχαν θετικότερα συναισθήματα (72%) από ό,τι οι έγγαμοι (44%). Ακόμη, οι έγγαμοι θεωρούσαν ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα συναίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της περιοχής (63%) περισσότερο από τους αγάμους (51%). Αν και πρέπει να σημειωθεί ότι οι χήροι/χήρες έτειναν να παρέχουν διαφορετικές, συχνά πιο αρνητικές απαντήσεις, σε σύγκριση με τις άλλες ομάδες, εντούτοις ο μικρός τους αριθμός (N=8) δεν επιτρέπει την εξαγωγή αντιπροσωπευτικών συμπερασμάτων για αυτή την ομάδα οικογενειακής κατάστασης (Παράρτημα 3). Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων παρουσιάζονται στον πίνακα 24.

ΠΙΝΑΚΑΣ 24. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ ΑΝΟΒΑ (ΜΟΡΦΩΤ. ΕΠΙΠΕΔΟ).

ΑΝΟΒΑ

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
5. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;	Between Groups	7.344	4	1.836	2.931	.021
	Within Groups	153.472	245	.626		
	Total	160.816	249			
6. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;	Between Groups	13.807	4	3.452	2.738	.029
	Within Groups	302.585	240	1.261		
	Total	316.392	244			
7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από: Χώρος εργασίας	Between Groups	24.663	4	6.166	2.574	.039
	Within Groups	495.841	207	2.395		
	Total	520.505	211			
Μέσα μαζικής ενημέρωσης	Between Groups	30.481	4	7.620	6.091	.000
	Within Groups	228.945	183	1.251		
	Total	259.426	187			
Οικογένεια	Between Groups	19.594	4	4.899	2.836	.026
	Within Groups	321.285	186	1.727		
	Total	340.880	190			
Σχολείο	Between Groups	24.769	4	6.192	2.851	.025
	Within Groups	406.101	187	2.172		
	Total	430.870	191			
Εκκλησία	Between Groups	28.853	4	7.213	5.757	.000
	Within Groups	220.517	176	1.253		
	Total	249.370	180			
Πολιτικά κόμματα	Between Groups	23.652	4	5.913	3.761	.006
	Within Groups	294.015	187	1.572		
	Total	317.667	191			
10. Σνηθίζουν τα παιδιά σας να κάνουν παρέα με	Between Groups	5.663	4	1.416	6.963	.000
	Within Groups	35.582	175	.203		

παιδιά τσιγγάνων;	Total	41.244	179			
12. Γνωρίζετε για τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων;	Between Groups	2.222	4	.555	2.694	.032
	Within Groups	50.097	243	.206		
	Total	52.319	247			
	Within Groups	107.643	64	1.682		
	Total	126.870	68			
12.3. Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;	Between Groups	11.060	4	2.765	3.118	.019
	Within Groups	71.836	81	.887		
	Total	82.895	85			
13. Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;	Between Groups	3.388	4	.847	2.499	.043
	Within Groups	81.685	241	.339		
	Total	85.073	245			
19. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;	Between Groups	3.731	4	.933	3.901	.004
	Within Groups	57.623	241	.239		
	Total	61.354	245			
20. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας;	Between Groups	.371	4	.093	4.149	.003
	Within Groups	5.485	245	.022		
	Total	5.856	249			
21. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου;	Between Groups	1.298	4	.325	9.579	.000
	Within Groups	8.302	245	.034		
	Total	9.600	249			
22. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης	Between Groups	2.853	4	.713	3.521	.008
	Within Groups	48.217	238	.203		

κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά; Total	51.070	242			
23. Σε γενικές γραμμές, η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο σας είναι:					
Between Groups	6.585	4	1.646	3.324	.011
Within Groups	121.339	245	.495		
Total	127.924	249			

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα, συνολικά δεκαεπτά (17) απαντήσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας επηρεάστηκαν από το μορφωτικό τους επίπεδο. Αναλυτικά, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα, η γνώμη τους για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή τους, οι επιρροές της γνώμης τους από το Χώρο Εργασίας, τα Μέσα μαζικής ενημέρωσης, την Οικογένεια, το Σχολείο, την Εκκλησία και τα Πολιτικά κόμματα, η παρέα των παιδιών τους με παιδιά τσιγγάνων, οι γνώσεις για τα ήθη και τα έθιμα και τα συναισθήματά τους μετά από τη συμμετοχή τους σε αυτά, η στάση τους σε ενδεχόμενο γάμο δικό τους ή ατόμου της οικογένειάς τους με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα, η στάση αναφορικά με το εάν τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους ή αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή τους, οι στάσεις απέναντι στη χρήση των υπηρεσιών υγείας, των υπηρεσιών του δήμου, και την οικονομική ενίσχυση των ατόμων της τσιγγάνικης κοινότητας αλλά και το κατά πόσο η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους είναι θετική, αρνητική ή ουδέτερη, όλα επηρεάστηκαν από το επίπεδο μόρφωσης που διέθεταν οι ερωτηθέντες κάτοικοι.

Σημειώνεται ότι οι περισσότερες από τις στατιστικά σημαντικές διαφορές που εντοπίστηκαν αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο ήταν περίπλοκες και μη-γραμμικές και δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν με μία απλή διατύπωση υψηλότερου-χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου (Παράρτημα 3).

Εν κατακλείδι, τα δημογραφικά στοιχεία των κατοίκων βρέθηκαν εν πολλοίς να επηρεάζουν τη στάση των κατοίκων απέναντι στη συνύπαρξή τους με τους τσιγγάνους στην περιοχή της Αγίας Βαρβάρας.

5.3 Συζήτηση συσχετίσεων

Η πλειοψηφία του δείγματος αποτελούνταν από γυναίκες (62%), ενώ το 66% ολόκληρου του δείγματος ήταν μέχρι 47 ετών. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν παντρεμένοι (55%), ενώ

άγαμοι ήταν το 35%. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (45%) και απόφοιτοι λυκείου (31%). Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είχε μια ουδέτερη γνώμη για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα (56%), ενώ συνολικά το 28% είχε αρνητική στάση και το 15% είχε θετική στάση. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είχε μια υποφερτή σχέση με την τσιγγάνικη κοινότητα (38%) και ένα ποσοστό είχε αρμονική σχέση (17%), ενώ αντίθετα το 34% είχε μια προβληματική σχέση. Τα φυσικά και κοινωνικά περιβάλλοντα που επηρέαζαν τη γνώμη των ερωτηθέντων για την τσιγγάνικη κοινότητα ήταν η γειτονιά (70%), ο χώρος εργασίας (50%), το σχολείο (39%), οι φίλοι (31%), η οικογένεια (26%), τα πολιτικά κόμματα (14%), τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (14%), και τέλος η εκκλησία (11%).

Ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων δεν είχε καθόλου σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα (41%), ωστόσο η πλειοψηφία είχε κάποιες σχέσεις (33% «ναι», 26% «λίγο»). Όσοι διατηρούσαν σχέσεις ή κάποιες σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα απάντησαν ότι οι σχέσεις τους είναι φιλικές-παρέας (28%), ευκαιριακές (29%), επαγγελματικές/εργασιακές (6%), οικογενειακές (2%), συντροφικές (1%), και τυπικές (1%). Παράλληλα, ένα σημαντικό ποσοστό δήλωσε πως απέφευγε να έχει σχέσεις (16%). Όσοι δεν είχαν καθόλου ή είχαν κάποιες σχέσεις με την τσιγγάνικη κοινότητα, ανέφεραν τα εξής ως κύρια εμπόδια στη δημιουργία σχέσεων μαζί τους: τη διαφορετική κουλτούρα (56%), το γεγονός ότι είναι κλειστή ομάδα (46%), το γεγονός ότι δεν τους εμπιστεύονται (43%), το γεγονός ότι τους θεωρούν ανήθικους (11%), το ότι έχουν διαφορετική γλώσσα (10%), το ότι τους φοβούνται (7%), ότι δεν έτυχε, δεν το επιδίωξαν (4%) και ότι τους θεωρούν κατώτερους (4%).

Η μεγάλη πλειοψηφία (70%) απάντησε ότι στο σχολείο των παιδιών τους φοιτούν και μαθητές της τσιγγάνικης κοινότητας. Η πλειοψηφία (64%) επίσης απάντησε ότι τα παιδιά τους συνήθως δεν κάνουν παρέα με παιδιά της τσιγγάνικης κοινότητας.

Η μεγάλη πλειοψηφία (70%) δήλωσε εξοικειωμένη με τα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας. Εξ όσων γνώριζαν τα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας, το 33% είχε συμμετάσχει σε αυτά. Για εκείνους που είχαν συμμετάσχει, τα δρώμενα στα οποία συμμετείχαν ήταν γάμος (68%), βάπτισμα (42%), γλέντι (39%), γιορτή (35%), και δημοτική γιορτή (9%). Τα συναισθήματα τα οποία ένοιωσαν όσοι συμμετείχαν στα δρώμενα της τσιγγάνικης κοινότητας ήταν για τους περισσότερους θετικά (50%) και, για πολλούς, ουδέτερα (47%).

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (53%) δε θα ενοικίαζε το προς διάθεση σπίτι τους σε μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, ενώ περίπου ένας στους τρεις δεν ήταν σίγουροι. Ακόμη, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (52%) είχε αρνητική στάση σε έναν ενδεχόμενο γάμο δικό

τους ή άτομου της οικογένειάς τους με μέλος της τσιγγάνικης κοινότητας, ένα μεγάλο ποσοστό είχε ουδέτερη στάση (42%), και μόλις δεκατέσσερα άτομα θα θεωρούσαν αυτό το ενδεχόμενο ως θετικό.

Η πλειοψηφία του δείγματος (61%) δεν είχε μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας στο χώρο εργασίας τους, ενώ το 39% διέθετε άτομα από την τσιγγάνικη κοινότητα στο χώρο εργασίας. Εκ των τελευταίων, η πλειοψηφία είχε μία αρμονική σχέση μαζί τους (52%), ενώ ένα μεγάλο ποσοστό χαρακτήρισε την εργασιακή τους σχέση ως «υποφερτή» (22%). Το 10% είχε μια «αδιάφορη» σχέση και το 17% είχε μια «προβληματική» σχέση.

Σχεδόν ένας στους δύο (48%) δεν θα συνεργαζόταν επαγγελματικά με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, εντούτοις το 52% θα συνεργάζονταν ή «ίσως» θα συνεργάζονταν μαζί τους. Εξ όσων θα συνεργάζονταν ή ίσως θα συνεργάζονταν με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας, οι κύριες επαγγελματικές τους συνεργασίες ήταν/θα ήταν συνεργατικές/συναδελφικές (46%), αγροτικές/κτηνοτροφικές (23%), υπαλληλικές (καταστήματος ή κέντρου) (21%), φροντίδας παιδιών (10%), αγορών από τα μαγαζιά τους (8%), και φροντίδας σπιτιού (7%).

Επιπρόσθετα, όσοι θα συνεργάζονταν ή ίσως θα συνεργάζονταν με μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας σημείωσαν τους παρακάτω κυριότερους λόγους επιλογής ατόμου από την τσιγγάνικη κοινότητα για επαγγελματική συνεργασία: ότι είναι ευέλικτοι (31%), ότι είναι αποδοτικοί (22%), ότι είναι οι μόνοι διαθέσιμοι για αυτή την εργασία (15%), ότι παίρνουν χαμηλό ημερομίσθιο (9%), ότι είναι ειδικευμένοι (5%). Ένα 4% απάντησε ότι δε θα συνεργαζόταν για κανένα λόγο μαζί τους.

Η πλειοψηφία του δείγματος (61%) θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της, ενώ το 39% δε συμφωνούσε ότι εμπνέουν τέτοιο αίσθημα ανασφάλειας. Σχεδόν ένας στους δύο (48%) θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα και παραπάνω από ένας στους δύο (52%) θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δεν αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή τους.

Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος συμφώνησε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας (98%) και ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου (96%). Αντίθετα, η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματος (70%) θεωρούσε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δεν θα πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά.

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (58%), τέλος, θεωρούσε ότι η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους είναι ούτε θετική ούτε αρνητική, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό

θεωρούσε την παρουσία τους αρνητική (28%) και ένα μικρότερο ποσοστό τη θεωρούσε ως θετική (13%).

Σε απάντηση του κύριου ερευνητικού ερωτήματος, «Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κατοίκων, επηρεάζουν τη στάση τους απέναντι στη συνύπαρξη τους στην συγκεκριμένη περιοχή;», πράγματι το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος των ερωτηθέντων κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό τις απαντήσεις τους στα βασικά ερωτήματα. Συγκεκριμένα, οι απαντήσεις σε πέντε (5) κύρια ερωτήματα διέφεραν με βάση το φύλο, οι απαντήσεις σε δεκαπέντε (15) κύρια ερωτήματα διέφεραν με βάση την ηλικιακή ομάδα, οι απαντήσεις σε ένδεκα (11) κύρια ερωτήματα διέφεραν με βάση την οικογενειακή κατάσταση και οι απαντήσεις σε δεκαεπτά (17) ερωτήματα διέφεραν ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας.

Αναλυτικά, οι άνδρες έτειναν να δηλώνουν ότι επηρεάζονται λιγότερο από τα μέσα ενημέρωσης, από τους φίλους και από τα πολιτικά κόμματα από ό,τι οι γυναίκες. Ακόμη, οι άνδρες διατηρούσαν μία πιο ουδέτερη στάση στο ενδεχόμενο γάμου δικού τους ή ατόμου της οικογένειάς τους με άτομο της τσιγγάνικης κοινότητας από ό,τι οι γυναίκες, ενώ οι γυναίκες είχαν μία περισσότερο αρνητική στάση σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο από ό,τι οι άνδρες. Τέλος, οι γυναίκες ήταν περισσότερο θετικές στην οικονομική ενίσχυση των ατόμων της τσιγγάνικης κοινότητας από ό,τι οι άνδρες.

Ακόμη, οι μικρότερες ηλικίες έτειναν να έχουν πιο θετική στάση απέναντι στην παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή τους και στην Ελλάδα, οι στάσεις των ατόμων μικρότερης ηλικίας έτειναν να επηρεάζονται λιγότερο από τη Γειτονιά και περισσότερο από το Σχολείο, ενώ οι νεαρότεροι κάτοικοι ήταν πιο θετικοί σε πιθανή επαγγελματική συνεργασία με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας. Οι μεγαλύτερης ηλικίας ερωτηθέντες-κάτοικοι έδειξαν μία μικρή τάση να θεωρούν ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους, ενώ οι νεότεροι ερωτηθέντες έδειξαν μια μικρή τάση να θεωρούν την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους ως ουδέτερη.

Επιπρόσθετα, οι άγαμοι ερωτηθέντες θεωρούσαν περισσότερο υποφερτή την παρουσία τη τσιγγάνικης κοινότητας από ό,τι οι έγγαμοι, ενώ οι έγγαμοι τη θεωρούσαν περισσότερο προβληματική από τους άγαμους. Επίσης, οι άγαμοι/ες είχαν ελαφρώς περισσότερες σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας από ό,τι οι έγγαμοι/ες, οι άγαμοι/ες συμμετείχαν ελαφρώς λιγότερο στα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων σε σχέση με τους/τις άγαμους/ες αλλά είχαν θετικότερα συναισθήματα από ό,τι οι έγγαμοι. Ακόμη, οι έγγαμοι θεωρούσαν ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν ένα συναίσθημα ανασφάλειας στους

κατοίκους της περιοχής περισσότερο από τους αγάμους. Αν και πρέπει να σημειωθεί ότι οι χήροι/χήρες έτειναν να παρέχουν διαφορετικές, συχνά πιο αρνητικές απαντήσεις, σε σύγκριση με τις άλλες ομάδες, εντούτοις ο μικρός τους αριθμός δεν επιτρέπει την εξαγωγή αντιπροσωπευτικών συμπερασμάτων για αυτή την ομάδα οικογενειακής κατάστασης.

Τέλος, το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων κατοίκων είχε τη μεγαλύτερη επίδραση στις απαντήσεις του δείγματος, με συνολικά δεκαεπτά στατιστικά σημαντικές διαφορές, ωστόσο ήταν και το δημογραφικό χαρακτηριστικό που ανέπτυξε τις πιο περίπλοκες και μη-γραμμικές σχέσεις, που δεν θα μπορούσαν να εκφραστούν με μία απλή διατύπωση υψηλού-χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Αυτή η μη-γραμμική σχέση παρατηρήθηκε επίσης στα δημογραφικά χαρακτηριστικά της ηλικίας αλλά και της οικογενειακής κατάστασης. Μία περισσότερο επισταμένη μελέτη αυτών των παραγόντων προτείνεται, προκειμένου να αναλυθούν σε βάθος και να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι περίπλοκες αυτές σχέσεις.

5.4 Συμπεράσματα

Από το σύνολο της παρούσης εργασίας, τόσο το θεωρητικό, όσο και το πρακτικό, συμπεραίνουμε ότι οι στάσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στους τσιγγάνους, δεν είναι ιδιαίτερα θετική. Πιο αναλυτικά, οι περισσότεροι ερωτώμενοι κρατούν μια ουδέτερη στάση απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα, ακολουθεί η αρνητική στάση και τέλος οι λιγότεροι ερωτώμενοι κρατούν θετική στάση απέναντι στους τσιγγάνους. Το γεγονός αυτό, επιβεβαιώνεται και από το θεωρητικό μέρος της παρούσης εργασίας, αν δεχτούμε ότι οι Έλληνες θεωρούν τους εαυτούς τους μέλη μιας κυρίαρχης ομάδας, οι αντιλήψεις και οι ιδέες της οποίας κυριαρχούν πάνω στην αδύναμη κοινωνική ομάδα, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι αυτή των τσιγγάνων. Έτσι λοιπόν, η γειτονιά, ο χώρος εργασίας, το σχολείο, οι φίλοι, η οικογένεια, τα πολιτικά κόμματα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και τέλος η εκκλησία, αποτελούν θεσμούς που επηρεάζουν τη στάση των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα. Η ουδέτερη και αρνητική αυτή στάση των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας, τους οδηγεί στο να μην έχουν καμία σχέση με την τσιγγάνικη κοινότητα, ενώ όσοι έχουν θετική στάση, αναπτύσσουν σχέσεις και φιλικές και επαγγελματικές, αλλά και τυπικές.

Όσον αφορά το τρίτο μας κατά σειρά ερευνητικό ερώτημα σε σχέση με το αν οι Τσιγγάνοι αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό στην κοινότητα που ερευνούμε συμπεραίνουμε το εξής: Η αρνητική στάση των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας, απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα, οφείλεται και στις προκαταλήψεις που έχουν για την ομάδα αυτή, δεδομένου ότι

τους θεωρούν ανήθικους, τους φοβούνται και τους θεωρούν κατώτερους. Πολλοί μάλιστα δεν αφήνουν τα παιδιά τους να κάνουν παρέα με παιδιά της τσιγγάνικης κοινότητας. Το τελευταίο συνδέεται άμεσα με την άποψη του Γκότοβου (1996), βάσει του οποίου το γεγονός ότι η ξένη ομάδα μπορεί να προχωρήσει στην οργάνωση της ζωής της με βάση τα δικά της πολιτιστικά στοιχεία και αξίες αποτελεί αιτία γένεσης και έξαρσης των προκαταλήψεων και στερεοτύπων. Η στάση των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας, απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα επηρεάζει και τον τρόπο με τον οποίο τους αντιμετωπίζουν. Συγκεκριμένα η ουδέτερη και αρνητική στάση, τους οδηγεί να τους θεωρούν υποφερτούς αλλά δημιουργούν μαζί τους προβληματικές σχέσεις. Παρόλα αυτά οι κάτοικοι είναι εξοικειωμένοι με τα ήθη και έθιμα της τσιγγάνικης κοινότητας και έχουν λάβει μέρος σε αυτά. Συγκεκριμένα έχουν συμμετάσχει, σε γάμο, βάπτισμα, γλέντι, γιορτή και δημοτική γιορτή. Τα συναισθήματα τα οποία ένοιωσαν όσοι συμμετείχαν στα δρώμενα της τσιγγάνικης κοινότητας ήταν για τους περισσότερους θετικά.

Τέλος αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας και τη στάση τους απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα, συμπεραίνουμε ότι οι άνδρες είναι περισσότερο θετικοί απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα συγκριτικά με τις γυναίκες. Αντίθετα όμως οι γυναίκες ήταν περισσότερο θετικές στην οικονομική ενίσχυση των τσιγγάνων, από ότι οι άνδρες. Αναφορικά με την ηλικία, τα άτομα μικρότερης ηλικίας, ήταν πιο θετικά διακείμενοι απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα, συγκριτικά με τα μεγαλύτερης σε ηλικία άτομα. Τα νεαρά άτομα επηρεάζονταν κυρίως από το σχολείο (εισαγωγή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης) και ήταν και πιο θετικοί σε πιθανή επαγγελματική συνεργασία με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας.

Συνοψίζοντας, οι στάσεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στους τσιγγάνους ήταν σε μεγάλο βαθμό ουδέτερες, με τους περισσότερους να θεωρούν ότι η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο τους είναι ούτε θετική ούτε αρνητική. Εντούτοις, ένα μεγάλο ποσοστό θεωρούσε την παρουσία τους ως αρνητική και ένα μικρότερο ποσοστό τη θεωρούσε ως θετική. Ένας σημαντικός αριθμός εντούτοις δήλωσε πως είχε μία υποφερτή σχέση μαζί τους, ενώ ένας μικρότερος αριθμός δήλωσε πως είχε μάλλον προβληματικές σχέσεις.

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των τσιγγάνων από τους κατοίκους της Αγίας Βαρβάρας, όπως είδαμε οι περισσότεροι κάτοικοι που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούσαν ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν μία ανασφάλεια στους κατοίκους, ενώ αρκετοί δε συμφωνούσαν ότι ισχύει κάτι τέτοιο. Ωστόσο, η οριακή πλειοψηφία των κατοίκων θεωρούσε ότι τα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας δεν αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή.

Παράλληλα, όλοι σχεδόν οι κάτοικοι συμφώνησαν ότι οι τσιγγάνοι πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας και τις υπηρεσίες του δήμου, ενώ το αντίθετο ίσχυε για την οικονομική τους ενίσχυση.

Τέλος, τα δημογραφικά στοιχεία των κατοίκων βρέθηκαν πράγματι να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη στάση των κατοίκων απέναντι στη συνύπαρξή τους με τους τσιγγάνους στην περιοχή της Αγίας Βαρβάρας.

5.5 Προτάσεις

- Προσαρμογή του σχολικού συστήματος στις ιδιαιτερότητες των τσιγγάνων μαθητών.
- Προώθηση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης των τσιγγανοπαίδων, δημιουργώντας κίνητρα και εναύσματα για την παρουσία τους στο σχολικό χώρο. Ενημέρωση, πληροφόρηση των τσιγγάνων γονέων για την θετική έκβαση της παρουσίας των παιδιών τους στο σχολείο.
- Την προώθηση συλλογικής συμμετοχής στις αποφάσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης
- Συλλογική συμμετοχή σε πολιτιστικά και πολιτισμικά δρώμενα των δύο ομάδων(τοπική εορτή, πανηγύρια, γάμοι, σχολικά πρωταθλήματα ,τοπικά και περιφερειακά τουρνουά, φεστιβάλ, εκδηλώσεις.)

Σίγουρα η Αγ. Βαρβάρα είναι ένας Δήμος που αποτελεί πρότυπο σε σχέση με τις συνθήκες διαβίωσης άλλων περιοχών, στις οποίες διαμένουν Τσιγγάνοι και μη Τσιγγάνοι, ακόμη όμως και μετά από τη διαμονή τόσων χρόνων δεν έχουν δημιουργηθεί συνθήκες ικανές, ώστε να βλέπουν τον Τσιγγάνικο πληθυσμό με κατανόηση και συμπάθεια, προκαλώντας έτσι την αντίδραση τους. Η μεταξύ τους σχέση θα πρέπει να διέπεται από αμοιβαίο σεβασμό, αποδοχή της διαφορετικότητας και όχι από την εκδήλωση συναισθημάτων κατωτερότητας και αντιπάθειας. Τέλος, η αμάθεια, η ημιμάθεια και η διαιώνιση αυτών για χρόνια φέρει αποτελέσματα βίας, απόθησης, πολλές φορές μίσους και κακή επιλογή επίλυσης προβλημάτων, διαφωνιών. Η κατανόηση, η διάθεση χρόνου για γνώση, βοηθά στην διεύρυνση των οριζόντων, στη νοητική και συναισθηματική δραστηριοποίηση, θέτοντας τα θέματα σε σωστή βάση. Αυτά επιδιώκει η εφαρμογή των παραπάνω προτάσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Adorno, T.W. (1950). The authoritarian personality (studies in preduce) επιμέλεια πρωτοτύπου Gretel Adorno-Rolf Tiedemann; μετάφραση, σημειώσεις Λευτέρης Αναγνώστου. - Αθήνα : Αλεξάνδρεια, 2000.
2. Allport, G. (1961). Pattern and Growth in Personality. New York:Holt.
3. Andrews M.M. & Boyle J.S., 1999, Transcultural concepts in nursing care (3rd Ed). Philadelphia P.A., J.B. Lippincott Co, 1999:10-35
4. Cook C., 2003, the many faces of diversity: Overview and Summary Online Journal of issues in nursing Vol 8 No 1 Available : <http://nursingworld.org/ojin/topic20/tpc20ntr.htm>
5. Cummins J., 1999 Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας, Αθήνα: Gutenberg
6. Fraser, A. (1998). *Οι Τσιγγάνοι* (μτφρ. Γ. Σκαρβέλη). Αθήνα: Οδυσσέας.
7. McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1997). Personality trait structure as a human universal. *New York:American Psychologist*. p. 509-516.
8. McKee, M. (1997). The Health of Gypsies. *The British Medical Journal*, 315, no 7117.
9. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1981). *Attitudes and Persuasion: Classic and Contemporary Approaches*. Dubuque, IA: Wm. C
10. Campbell, T., Στερεότυπα και αντίληψη των διαφορών μεταξύ των ομάδων. Στο: Παπαστάμου, Σ. (επιμ), (1990), Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία. Διομαδικές σχέσεις, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας
11. Γεώργας, Δ., (1990), Κοινωνική Ψυχολογία, Τομ.ΙΙ, Αθήνα:Gutenberg.
12. Γκίντενς. Α., (2002). Κοινωνιολογία. Τσαούσης, Δ.Γ. (επιμ.&μτφρ.) Αθήνα:Gutenberg.
13. Γκότοβος, Α., (1996), Ρατσισμός, Κοινωνικές, Ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα
14. Γκότοβος, Ε.Α. (1996). Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής. Αθήνα: ΓΓΛΕ.
15. Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2004). Η διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση στους επαγγελματικές υγείας – πρόνοιας. Περ. Κοινωνική Εργασία τ.73, Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών., Αθήνα: Σ.Κ.Λ.Ε.

16. Έξαρχος, Γ. (1996). *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
17. Έξαρχος, Γ. (1996). *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
18. Έξαρχος, Γ. (1998). Κοινωνικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων, στο: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και κοινωνικής πολιτικής, Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία. Αθήνα: Gutenberg, σ.193-220
19. Ιωαννίδου, Α. (1990). Οι Ρομ (Τσιγγάνοι) του Δενδροποτάμου. Θεσσαλονίκη, 2, 431-457.
20. Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιπραντή, Λ., Φρονίμου, Ε. (1996). διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. τόμος Α΄. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
21. Κοκκινάκη, Σ. (1983). Κοινωνικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων των Άνω Λιοσίων. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 48,110-121.
22. Κουκούλη, Σ. (1999-2000). Στοιχεία Κοινωνικής Πολιτικής. Ηράκλειο.
23. Κυριαζή Ν., 2005, *Η κοινωνιολογική Έρευνα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
24. Μακρή Μπότσαρη Ε. (2001). Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
25. Ντούσας, Δ. (1997). *Ρομ και Φυλετικές Διακρίσεις στην Ιστορία, την Κοινωνία, την Κουλτούρα, την Εκπαίδευση και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα*. Αθήνα: Gutenberg.
26. Ντούσας, Δ. (1997). Ρομ και Φυλετικές Διακρίσεις: στην Ιστορία, στην Κοινωνία, στην Κουλτούρα, στην Εκπαίδευση και στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Αθήνα: Gutenberg.
27. Παπα Κωνσταντίνου Θ. Πολιτική Αγωγή. 2η έκδοση, Karavas Hellas, Αθήνα 1970.
28. Παπάς Α., 1998, Διαπολιτισμική παιδαγωγική και διδακτική, Τόμος Α΄, Αθήνα
29. Παπάς, Α., (1998), Διαπολιτισμική παιδαγωγική και διδακτική, Τόμος Α΄, Αθήνα Campbell, Τ., Στερεότυπα και αντίληψη των διαφορών μεταξύ των ομάδων. Στο: Παπαστάμου, Σ. (επιμ), (1990), Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία. Διομαδικές σχέσεις, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας
30. Πατιστέα, Ε. & Μακροδημήτρη, Π. (2000). Τσιγγάνες: υγειονομικές συμπεριφορές και προσδιοριστικοί παράγοντες. Νοσηλευτική, 1,89-99.
31. Παυλη Μ. - Σιδερη Α. (1990). Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας (Μελέτη- Έρευνα). Αθήνα: Εκδόσεις Υπουργείο Πολιτισμού – Γ.Γ.Λ.Ε.

32. Ρήγα, Α.Μ. & Χατζάρα, Μ. (1994). «Κλινική Κοινωνιολογία και Ιστορίες Ζωής: Η ψυχοκοινωνική δομή της τσιγγάνικης οικογένειας μέσα από τη βιογραφική προσέγγιση». Συμπόσιο, "Biography and Society", στο International Congress of I.S.A. Bielefeld, Γερμανία (αδημοσίευτο).
33. Ρήγα, Α.-Β. & Δαιμονάκου, Σ. (2003): «Οι Κοινωνικές Αναπαραστάσεις των Ελλήνων για τον Εαυτό και τον Άλλον (τον Τσιγγάνο)». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
34. Σολομών, Ι. (1992), *Εξουσία και Τάξη στο Νεοελληνικό Σχολείο*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
35. Σταθόπουλος, Π. (1999). Κοινωνική Πρόνοια. Αθήνα: Έλλην.
36. Τερζοπούλου, Μ. & Γεωργίου, Γ. (1996). *Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα: Ιστορία-Πολιτισμός*. Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε.
37. Τερζοπούλου, Μ. & Γεωργίου, Γ. (1996). *Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα: ΙστορίαΠολιτισμός*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
38. Χαμπέσης, Θ. (1996). Στίγμα: Ψυχοκοινωνικές Διατάσεις. Αρχεία ΕΨΨΕΠ, 9, Ιανουάριος –Μάρτιος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

.6 Α. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε προκειμένου να μελετήσει, στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας, τις στάσεις και τις αντιλήψεις των κατοίκων της Αγίας Βαρβάρας απέναντι στην τσιγγάνικη κοινότητα. Παράκληση θερμή εκ μέρους των «μελετητών» οι απαντήσεις των ερωτήσεων να είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικές και ειλικρινείς προκειμένου σε ένα ικανοποιητικό βαθμό να διασφαλιστεί η αντικειμενικότητα της μελέτης μας. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συμμετοχή σας.

1. Φύλο

Άρρεν

Θήλυ

2. Ηλικία

18-27

28-37

38-47

48-57

58-67

68 και άνω

3. Οικογενειακή κατάσταση

Άγαμος-η

Έγγαμος-η

Διαζευγμένος-η

Χήρος-α

4. Μορφωτικό επίπεδο

- Αναλφάβητος
- Απόφοιτος Δημοτικού
- Απόφοιτος Γυμνασίου
- Απόφοιτος Λυκείου
- Απόφοιτος Τριτοβάθμιου εκπαιδευτικού ιδρύματος
- Μεταπτυχιακές σπουδές

5. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην Ελλάδα;

- Πολύ θετική
- Θετική
- Ούτε θετική ούτε αρνητική
- Αρνητική
- Πολύ αρνητική

6. Τι γνώμη έχετε για την παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στην περιοχή σας;

- Αρμονική
- Υποφερτή
- Αδιάφορη
- Προβληματική
- Εχθρική

7. Πόσο θεωρείτε ότι η παραπάνω γνώμη σας έχει επηρεαστεί από:

	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Χώρος εργασίας					
Γειτονιά					
Μέσα μαζικής ενημέρωσης					
Οικογένεια					
Φίλοι					
Σχολείο					
Εκκλησία					
Πολιτικά κόμματα					

8. Έχετε σχέσεις με άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας που διαμένουν στην περιοχή σας;

Ναι

Όχι

Λίγο

8.1. Αν απαντήσατε στην παραπάνω ερώτηση «ναι» ή «λίγο», πώς θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας μαζί τους;

Οικογενειακές

Συντροφικές

Φιλικές–Παρέας

Ευκαιριακές

Δεν έχω σχέσεις

Αποφεύγω να έχω σχέσεις

Άλλο (προσδιορίστε)

8.2. Αν απαντήσατε «όχι» ή «λίγο», τι σας εμποδίζει στη δημιουργία σχέσης με τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας (τσεκάρετε όσες επιλογές επιθυμείτε).

Διαφορετική γλώσσα

Διαφορετική κουλτούρα

Τους θεωρώ εγκληματίες

Τους θεωρώ ανήθικους

Τους φοβάμαι

Τους θεωρώ κατώτερους

Δεν τους εμπιστεύομαι

Είναι κλειστή ομάδα

Άλλο (προσδιορίστε)

9. Στο σχολείο των παιδιών σας φοιτούν και παιδιά τσιγγάνων;

Ναι

Όχι

Δεν γνωρίζω

10. Συνηθίζουν τα παιδιά σας να κάνουν παρέα με παιδιά τσιγγάνων;

Ναι

Όχι

11. Εάν είχατε ένα σπίτι, θα το νοικιάζατε σε άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;

Ναι

Όχι

Δεν ξέρω

12. Γνωρίζετε για τα ήθη και τα έθιμα των τσιγγάνων;

Ναι

Όχι

12.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, έχετε συμμετάσχει σε αυτά;

Ναι

Όχι

12.2. Αν απαντήσατε θετικά στην προηγούμενη ερώτηση, ποιο το θέμα των δρώμενων που συμμετείχατε;

Γάμος

Βάπτιση

Γιορτή

Γλέντι

Άλλο (προσδιορίστε)

12.3. Τι συναισθήματα σας άφησε η συμμετοχή σας;

Θετικά

Αρνητικά

Ουδέτερα

13. Ποια θα ήταν η στάση σας σε ενδεχόμενο γάμο δικό σας ή ατόμου της οικογένειάς σας με άτομο που ανήκει στην τσιγγάνικη κοινότητα;

- Θετική
- Αρνητική
- Ουδέτερη

14. Στο χώρο εργασίας σας υπάρχουν άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας;

- Ναι
- Όχι

14.1. Αν απαντήσατε «ναι» στην προηγούμενη ερώτηση, ποια η σχέση σας μαζί του/τους;

- Αρμονική
- Υποφερτή
- Αδιάφορη
- Προβληματική
- Εχθρική

15. Θα συνεργαζόσασταν επαγγελματικά με κάποιο/α άτομο/α της τσιγγάνικης κοινότητας;

- Ναι
- Όχι
- Ίσως

15.1. Αν απαντήσατε «ναι ή «ίσως», ποια η επαγγελματική σας συνεργασία (κατηγοριοποιήστε κατά επιλογή);

- Συνεργάτης–συνάδελφος
- Φροντίδα παιδιών
- Φροντίδα ηλικιωμένων
- Φροντίδα σπιτιού
- Αγροτική–κτηνοτροφική
- Υπάλληλος μαγαζιού (καταστήματος ή κέντρου)
- Άλλο (προσδιορίστε)

16. Για ποιο λόγο θα επιλέγατε άτομο της τσιγγάνικης κοινότητας για αυτή την επαγγελματική συνεργασία;

Παίρνουν χαμηλό ημερομίσθιο

Είναι αποδοτικοί

Είναι ευέλικτοι

Είναι ειδικευμένοι

Είναι άτομα εμπιστοσύνης

Είναι οι μόνοι διαθέσιμοι για αυτή την εργασία

Άλλο (προσδιορίστε)

17. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας δημιουργούν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους της;

Ναι

Όχι

18. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας αυξάνουν την εγκληματικότητα στην περιοχή σας;

Ναι

Όχι

19. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες υγείας;

Ναι

Όχι

20. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του δήμου;

Ναι

Όχι

21. Θεωρείτε ότι τα άτομα της τσιγγάνικης κοινότητας πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά;

Ναι

Όχι

22. Σε γενικές γραμμές, η παρουσία της τσιγγάνικης κοινότητας στο δήμο σας είναι:

Θετική

Αρνητική

Ούτε θετική ούτε αρνητική

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας